

2014
Anuari dels valors
Crisis i canvis:
cap a noves respostes

Fundació Carulla
ESADE

Anuari dels valors 2014

Direcció:

Àngel Castiñeira

Equip investigador:

Pau Mas, Teo Mellén, Marta Olivé, Lluís Sáez

Consell Editorial:

Àngel Castiñeira, Pau Mas, Raimon Ribera

La col·lecció Observatori dels Valors
és una iniciativa de la
Fundació Carulla i la Càtedra LideratgeS
i Governança Democràtica d'ESADE

1a edició: juny de 2015

Foto de la coberta:

Immigrants somalis a la platja de Djibouti intentant
obtenir cobertura de baix cost

© John Stanmeyer/National Geographic Creative

© Del text: els autors

© D'aquesta edició:

Editorial Barcino, SA

Acàcies núm. 15

08027 Barcelona

www.editorialbarcino.cat

Coordinació editorial

Jordi Quer

Correcció lingüística

Marta Marfany i Maria Carbó

Disseny

Jordi Casas

Maquetació

Fotoletra, S.A.

Impressió

Gràfiko

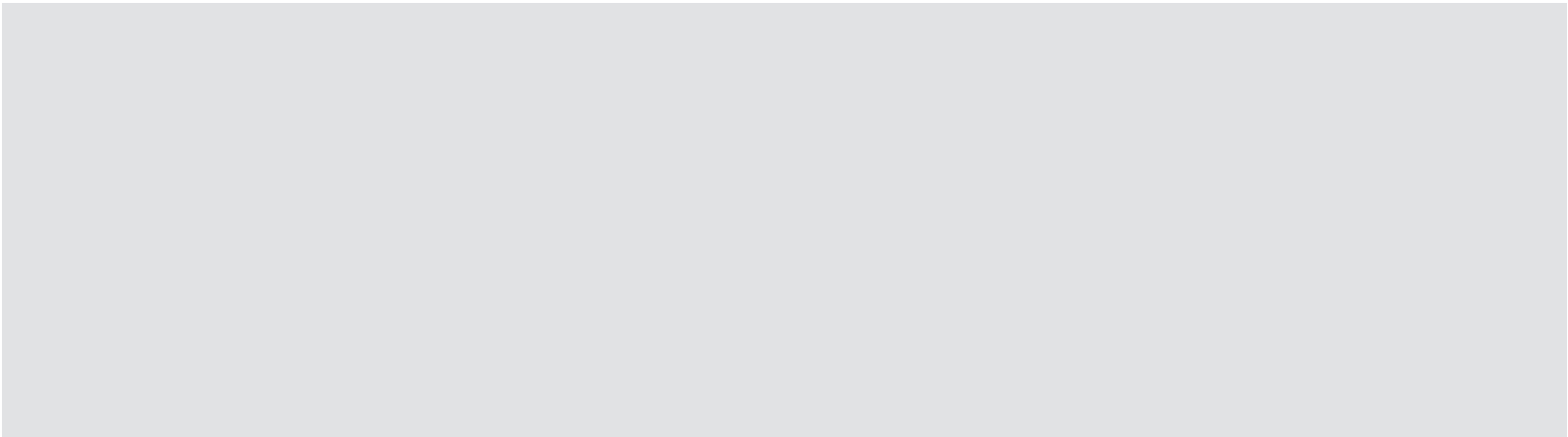
Dipòsit legal: B. 14155-2015

ISBN: 978-84-7226-993-4

Advertiment legal: són
rigorosament prohibides, sense
l'autorització dels titulars del
copyright, la reproducció total
o parcial d'aquesta obra per
qualsevol procediment,
incloent-hi la reprografia

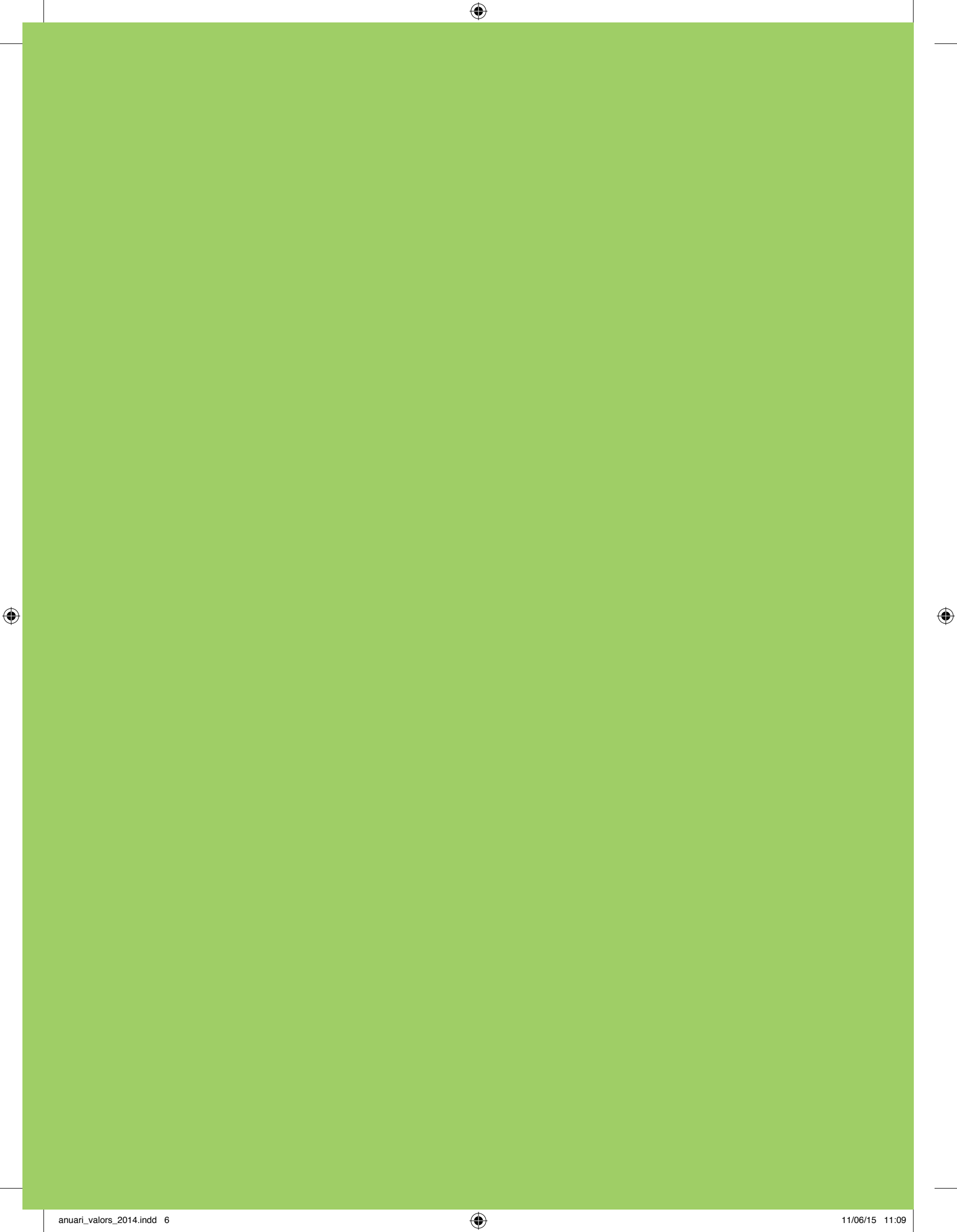
Anuari dels valors

Crisis i canvis: cap a noves respostes

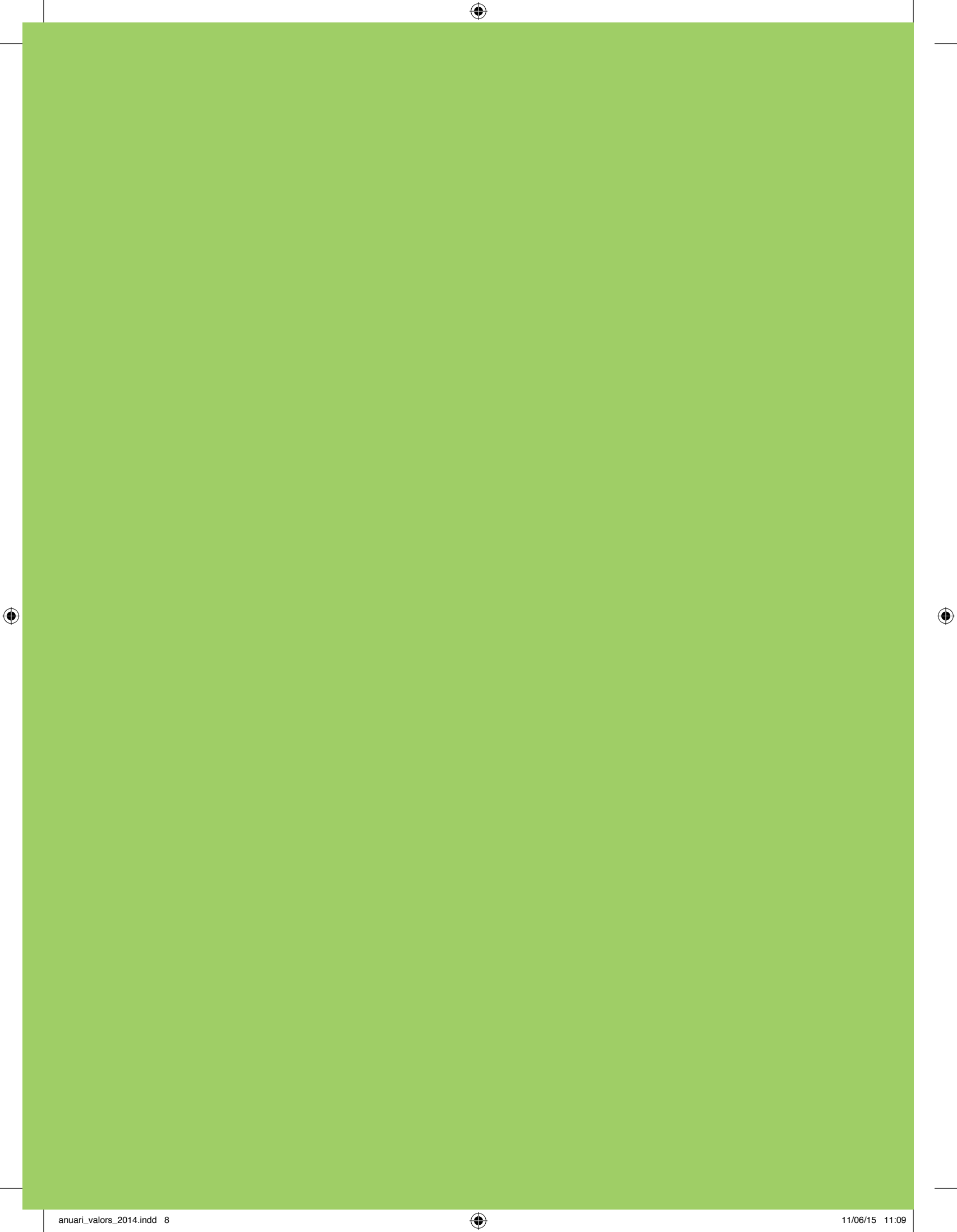

Continguts

- 1 Editorial. Crisis i canvis: cap a noves respostes, 7
- 2 Panoràmica de l'any 2014: els valors a la premsa escrita, 13
 - 2.1 Anàlisi de les principals temàtiques amb rellevància axiològica aparegudes als mitjans analitzats, 16
 - 2.2 Procés sobiranista, 25
 - 2.3 Corrupció política i econòmica, 28
 - 2.4 Conflicte d'Ucraïna, 33
 - 2.5 Conflicte d'ETA, 35
 - 2.6 Abdicació i relleu de la monarquia, 38
 - 2.7 Conflicte Palestina-Israel, 39
 - 2.8 Noves alternatives polítiques, 41
 - 2.9 Gihadisme, 44
- 3 Temes a fons, 47
 - 3.1 Introducció, 49
 - 3.2 Crisi moral, 53
 - 3.3 Crisi territorial, 70
 - 3.4 Crisi política i institucional, 92
 - 3.5 Conclusions: problemes concrets, respostes incipients, resultats incerts, 106
 - 3.6 Articles i editorials d'opinió referenciats, 109
- 4 Apèndix metodològic, 115

**Editorial.
Crisis i canvis:
cap a noves
respostes**

Si el lector d'aquest editorial llegeix l'informe de l'*Anuari dels valors* 2014 i rellegeix el de l'*Anuari* del 2013, comprovarà que, amb la perspectiva d'aquests darrers anys, és possible considerar que el que hem viscut i encara vivim no és una situació particular de crisi que afecta només l'economia i les finances, sinó més aviat una concurrència de crisis, un període marcat pel solapament de diverses situacions crítiques que afecten àmbits especialment sensibles de la convivència humana, com ara els àmbits social, polític, institucional, territorial i ètic.

La crisi social, l'augment de la desigualtat i el manteniment de la precarietat laboral –malgrat els anuncis de recuperació econòmica– posen de manifest una fractura social que afecta milions de desocupats, famílies sense ingressos, gent gran desatesa, joves i dones sense futur. La població que pateix les conseqüències d'aquesta fractura social experimenta una profunda sensació de fragilitat vital i d'aïllament. No cal patir una situació de pobresa extrema o ser un marginat social, no cal haver perdut el pis o la feina per experimentar aquesta condició. Es tracta, més aviat, d'una consciència cada cop més estesa de viure en una situació precària, de no saber quant de temps ens durarà la feina, si podrem seguir pagant la hipoteca, si podrem arribar a final de mes o com reaccionarem –sense estalvis– en cas d'haver de fer front a una circumstància adversa o a una malaltia greu. Les societats fracturades comporten vides fracturades. I una societat fracturada no vol o no sap veure els drames personals dels seus ciutadans. L'erosió

de la base social va més enllà dels tradicionals pobres i exclosos i acaba abastant sectors de les classes mitjanes. L'era de la feina estable i de l'Estat del Benestar a Europa sembla estar en qüestió, tot i que encara n'operen molts mecanismes, començant per les pensions, que han ajudat a fer més suportable la crisi, continuant pels subsidis d'atur i incloent-hi també el sistema educatiu i el sistema sanitari, que tot i les retallades continuen tenint un paper socialment rellevant. La fractura social sembla que estigui provocant l'emergència d'una nova categoria social, una mena de «precarietat global», un sector social creixent vinculat a l'economia postindustrial que es veu constantment amenaçat per l'exclusió econòmica, laboral, social o cultural. És contra aquesta fractura social que haurem de lluitar prioritàriament els propers anys.

D'altra banda, la crisi política i institucional sembla afectar d'una manera semblant el sistema de partits, el paper de la monarquia, la confiança atorgada al tribunal constitucional, als òrgans judicials, al senat, etc. Els dèficits organitzatius del sector públic, tant de direcció com de gestió, i especialment els dèficits eticopolítics (opacitat, colonització de les institucions per part dels partits polítics, manca de control social, clientelisme, greus nivells de corrupció) són ben coneguts i han tingut uns efectes desmoralitzadors sobre la ciutadania.

Igualment, la crisi del model territorial de l'Estat espanyol –manifestada especialment en el conflicte amb Catalunya– representa un gran desafiament a la continuïtat d'aquest Estat tal com va ser dissenyat des de la transició democràtica i l'aprovació de la Constitució actual.

A la recessió econòmica i a la precarització laboral i vital, cal afegir-hi encara –com a conseqüència de la crisi política, institucional i territorial– un notable risc de pèrdua de projecte («què volem i podem compartir plegats?») i de legitimació de l'àmbit públic («podem confiar encara en les nostres elits i en les institucions que organitzen la vida en comú?»), que es manifesta en l'erosió del bipartidisme, en la consciència ciutadana de no sentir-se representats («no fan el que diuen i no són com nosaltres», «a qui representen realment?, en nom de quins interessos actuen?»), en la indignació, la frustració, la desafecció, les mobilitzacions, la descomposició del vell sistema de partits, la fragmentació política, el desig no tan sols de «resetejar» Espanya sinó fins i tot d'abandonar-la, la fi de les majories, la propagació de la desconfiança, l'aparició de noves formes de populisme, etc.

Això ha donat peu a l'aparició d'un nou llenguatge i de noves polaritats que han anat fent fortuna en els mitjans de comunicació i les

xarxes. Més enllà de les divisions tradicionals entre esquerra i dreta o espanyolisme i catalanisme, parlem ara també d'elits vs. poble, de la casta vs. la gent, de partits vs. moviments, d'aparells vs. assemblees, de vella política vs. nova política, de pantalla de plasma vs. xarxes socials, de majories absolutes vs. pactes i coalicions, de representació/intermediació vs. participació ciutadana, d'unionistes vs. independentistes...

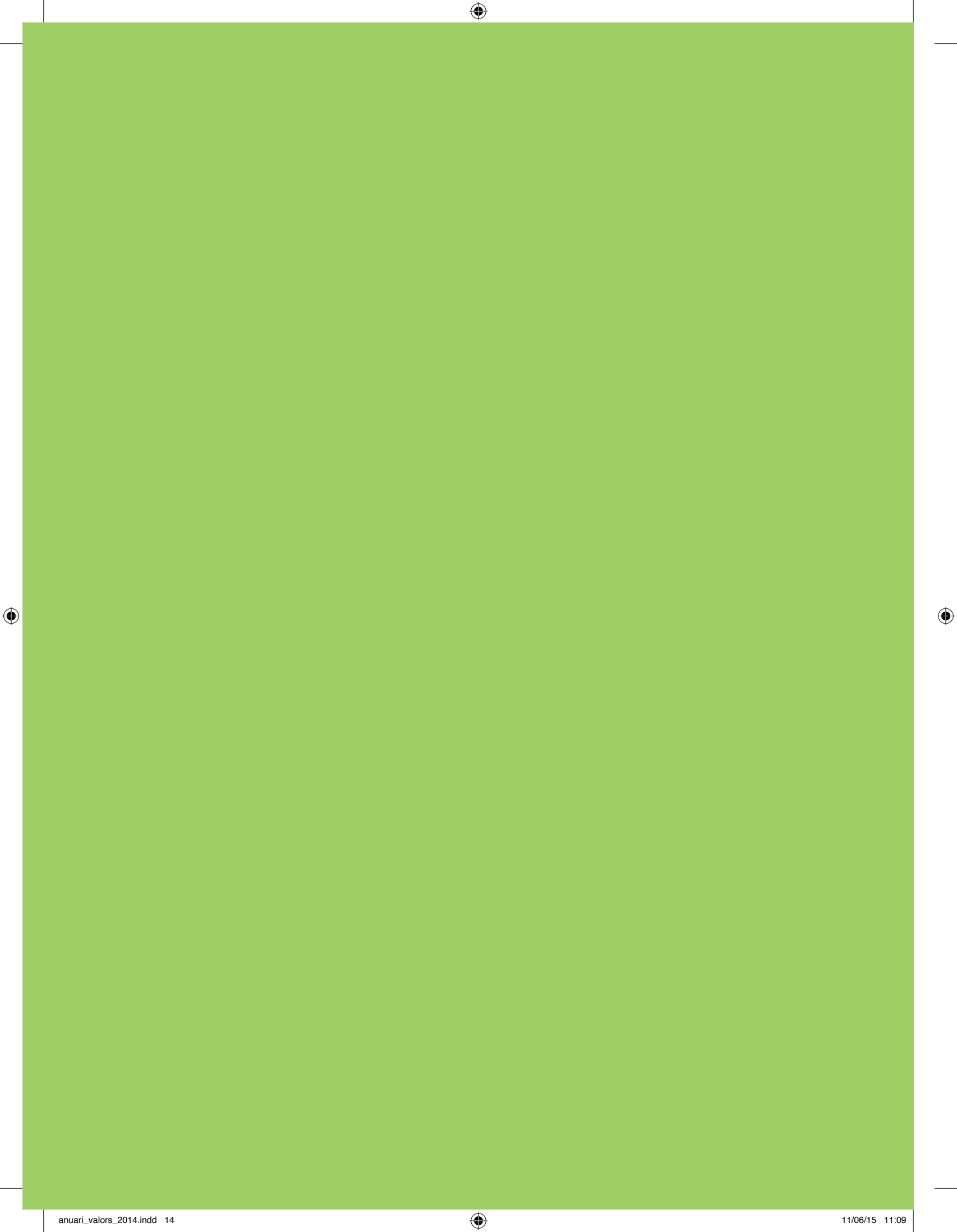
És possible que estigui començant un nou cicle (que potser es veurà reflectit en els processos electorals del 2015) en el qual es parlarà molt de regenerar el sistema, de reinventar la democràcia, de tancar la fractura social, de redefinir el pacte social, de construir un nou país o de refundar-lo, de renovació i de transformació, de nova cultura del pacte. Que se'n parli no vol dir que s'aconsegueixi, però denota un determinat estat d'ànim d'amplis sectors socials. El repte és veure si s'aconseguiran formular i posar en pràctica noves maneres de governar, d'entendre els partits polítics i les institucions, d'entendre Espanya o la no-Espanya, de dissenyar la Catalunya del futur i de ser nous ciutadans, de distribuir el poder i la riquesa, de fer empresa, de treballar, etc. I està canviant també l'accés a la informació i l'ús que se'n fa: ni els governs, ni els partits polítics, ni les elits econòmiques controlen amb la mateixa intensitat que abans el relat de la realitat. Tant a Catalunya com a Espanya, processos impulsats per amplis sectors ciutadans han desbordat els partits, de manera que es fa difícil imaginar amb precisió quina serà la deriva futura dels sistemes institucional, social o territorial.

Cal tenir present, però, que de vegades els moments més foscos, quan es toca fons, porten a l'inici i la possibilitat de moments creatius. En aquesta segona edició de l'*Anuari dels valors* ens reafirmem en la idea del risc de crisi del sistema apuntada l'any anterior. Tanmateix, a les conclusions de l'any passat ens limitàvem a recollir-la i a dibuixar-ne els contorns. Identificàvem l'existència d'una crisi que tenia múltiples dimensions i que apuntava a un canvi de cicle de desenllaç incert. Si l'any passat la sensació era més aviat de fi de cicle, acompanyada d'un gran interrogant pel que feia al seu desenllaç, el 2014 ens deixa un regust una mica diferent: la sensació de fi de cicle potser comença a donar pas a una certesa major de fi de cicle. Alhora, sembla cert també que les sortides de la crisi (que no s'han de confondre només amb la recuperació de l'economia) –a diferència del 2013, quan ni s'intuïen– s'han pogut començar a entreveure durant el 2014 i es plasmaran amb tota probabilitat durant els anys 2015 i 2016.

Els llargs temps de crisi, doncs, potser comencen a donar pas a nous temps més oberts als canvis. I en aquests nous temps es posaran a prova les nostres actituds personals i col·lectives. Actituds com ara: immobilisme, reforma, ruptura; continuïtat, reconstrucció, innovació; resistència, adaptació, transformació; manteniment, destrucció, creació, etc. En aquest editorial volem posar l'èmfasi en la importància de saber calibrar bé l'oportunitat de cadascuna d'aquestes actituds, però sobretot en la necessitat de vincular els temps de canvi amb els temps dels valors. Cal ser ben conscients de la fragilitat del moment i del risc d'equivocar-nos en l'elecció de les actituds que considerem més adients. I, per damunt de les actituds, els valors han d'acompanyar –han de presidir, han d'orientar, gosaríem dir– els processos de canvi. El valor de la raó pràctica, des de l'època dels grecs, era la disposició o la capacitat de deliberar rectament sobre el que és bo en la presa de decisions i en la seva execució pràctica. En moments decisius, el valor més preuat és l'activació de la saviesa pràctica (*phrónesis* o virtut), és a dir, estar en condicions de proposar el canvi convenient i la decisió adequada en el moment oportú. Això implica almenys cinc condicions: saber què es vol, saber què es pot fer, saber què cal fer, saber quan cal fer-ho i saber com cal fer-ho. No és un repte senzill. Alguns, davant la dificultat del repte, prefereixen no canviar i mantenir-se en l'*status quo*. D'altres, fent-se els espavilats, pretenen saltar-se alguns d'aquests estadis. Cal fer les coses ben fetes.

La nostra apel·lació als valors no forma part del gènere literari de les homilies (sermó + exhortació), sinó que pretén incidir en les pràctiques, actuals i futures, amb què haurem de conduir els canvis possibles. La nostra proposta valorativa no va adreçada només a l'anàlisi de les respostes a aplicar sinó també a la formulació de preguntes que ens ajudin a obrir els nostres horitzons. Ara que alguns indicadors apunten cap a la recuperació econòmica, haurem après res de la crisi? Les nostres decisions redundaran en una millora de la justícia social i el benestar? Podrem assegurar uns nivells de progrés i igualtat millors per a la majoria de la població? Enfortirem el sentiment comunitari de la ciutadania o afavorirem encara més l'individualisme? Gaudirem a partir d'ara d'uns nivells de governança més eficients i honestos? Aconseguirem unes cotes de llibertat i dignitat més grans per al nostre poble? Serem capaços de reconèixer la diversitat cultural, nacional i lingüística i no confondre-la amb la desigualtat? Apostarem de manera decidida per una economia productiva, no especulativa, que generi riquesa per a tothom? Si volem fer les coses millor que fins ara, no podem deixar de posar sobre la taula constantment aquesta mena d'interrogants.

**Panoràmica
de l'any 2014:
els valors a la
premsa escrita**

En aquest apartat presentem una anàlisi quantitativa de les notícies aparegudes l'any 2014 als vuit diaris generalistes més importants dels que es difonen a Catalunya. Tal com s'exposa a l'annex metodològic, aquests diaris, per ordre alfabètic, són *ABC*, *Ara*, *El Mundo*, *El País*, *El Periódico*, *El Punt Avui*, *La Razón* i *La Vanguardia*. El treball realitzat ha consistit en una anàlisi de les notícies més susceptibles de generar debat, controvèrsia o que plantegen diferents propostes al voltant dels valors. Aquestes notícies analitzades sota la clau dels valors han estat agrupades en vuit categories diferents, algunes de les quals han estat integrades i comentades en profunditat als tres articles que formen la secció «Temes a fons» d'aquest *Anuari*.

Com es veurà, hem tingut en compte tant les portades dels diaris com les notícies desenvolupades a l'interior. Les diferències entre els resultats de l'anàlisi de les portades i de les notícies de l'interior expliquen el tractament diferenciat o particular que cada mitjà ha proporcionat a les diferents temàtiques.

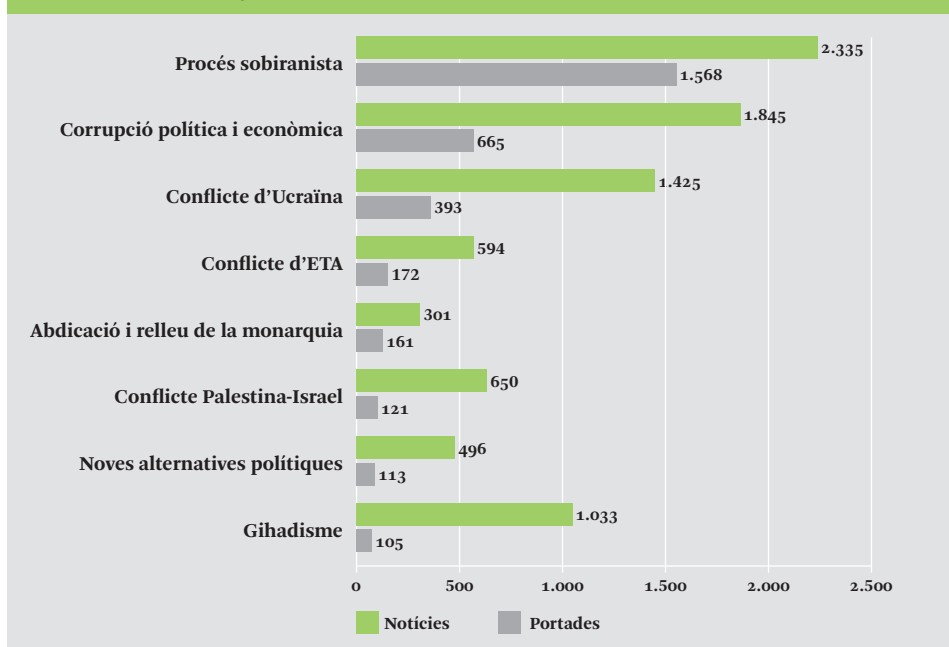
En fer l'anàlisi de quina ha estat l'extensió en portades i notícies de l'interior que les capçaleres estudiades han atorgat als diferents àmbits temàtics, hem trobat diversos factors de diferenciació. De vegades, hi ha capçaleres que tendeixen a prioritzar uns temes per sobre d'uns altres. Des d'un punt de vista més macro, trobem agrupacions de capçaleres que tenen punts en comú internament, i divergències

entre elles. Però el factor que presenta diferències més significatives és l'origen territorial de les capçaleres. Així, les capçaleres editades exclusivament a Catalunya presenten criteris significativament diferents dels de les capçaleres adreçades al conjunt d'Espanya. Com es veurà en les pàgines següents, en la majoria d'àmbits temàtics es donen diferències de relleu, tot i que de vegades també hi ha divergències rere les quals s'endevina una determinada línia editorial de la capçalera, o trets diferencials propis d'un diari o un altre.

2.1 Anàlisi de les principals temàtiques amb rellevància axiològica aparegudes als mitjans analitzats

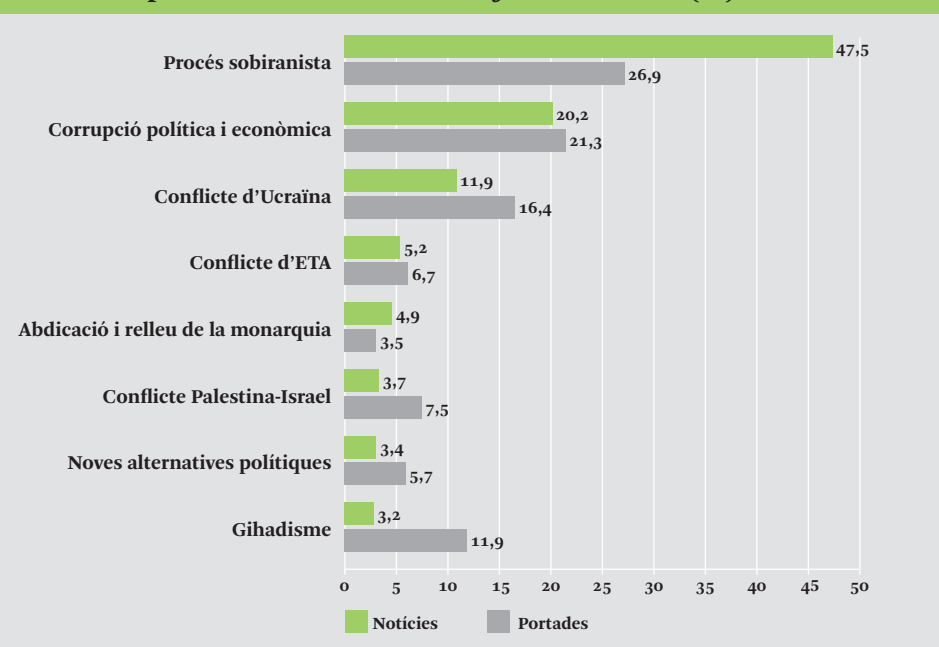
Atenent la rellevància dels diaris analitzats, es pot dir que les notícies vinculades amb el procés sobiranista de Catalunya han estat amb diferència les que més repercussió mediàtica han tingut al llarg de l'any 2014, tant a les portades com a l'interior dels diaris (gràfics 1,

Gràfic 1. Impacte de les principals temàtiques de rellevància axiològica al llarg del 2014 a les portades i a les notícies de l'interior dels mitjans analitzats

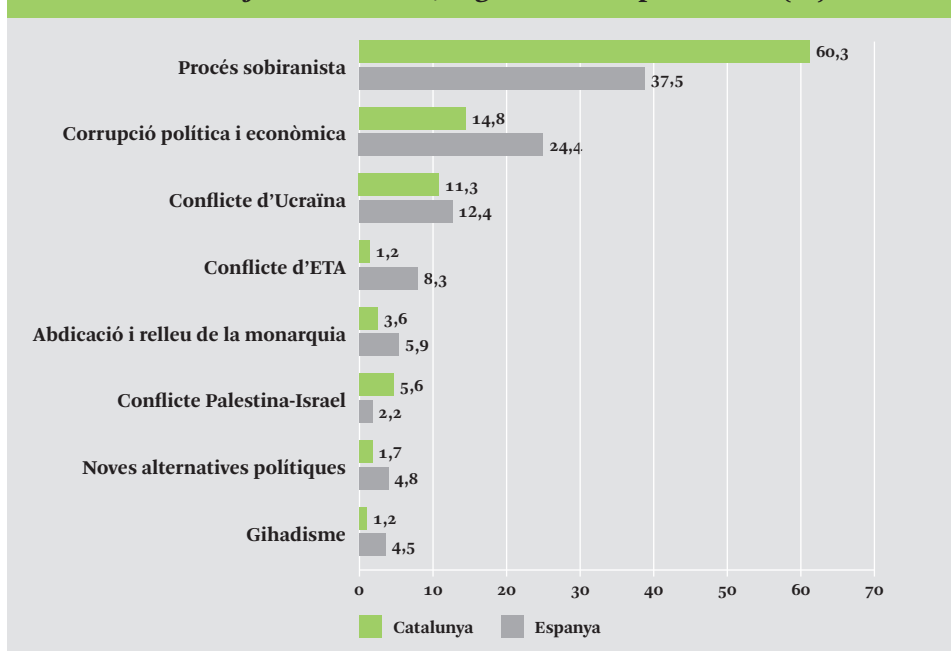

2 i 3). Les altres dues temàtiques més significatives a les portades i a les notícies han estat la corrupció política i econòmica i el conflicte d'Ucraïna.

Gràfic 2. Temàtiques de rellevància axiològica aparegudes a portades interiors dels mitjans analitzats (%)

Gràfic 3. Temàtiques de rellevància axiològica aparegudes a les portades dels mitjans analitzats, segons lloc de publicació (%)

Malgrat aquesta coincidència entre les portades i les notícies de l'interior dels diaris a l'hora d'establir quines tres temàtiques vinculades amb valors han estat majoritàries el 2014, hi ha algunes diferències significatives. La primera és que, en el cas de les portades, el procés sobiranista destaca singularment en comparació de la resta de temàtiques: gairebé la meitat de portades estaven relacionades amb aquest tema (47,5 %). En canvi, en el cas de les notícies de l'interior dels diaris, la gradació i les diferències entre les tres notícies més importants no són tan grans.

En segon terme, al llarg del 2014 hi ha hagut temàtiques que han sobresortit a les portades i no tant a les notícies d'interior. Així, per exemple, el conflicte d'ETA o l'abdicació i el relleu de la monarquia han estat importants a les portades però han estat menys desenvolupades a les notícies. En canvi, notícies com el fenomen gihadista o el conflicte de Palestina han estat importants a les notícies de l'interior dels diaris i no tant a les portades.

En l'anàlisi comparativa dels diaris que s'editen exclusivament a Catalunya (capçaleres catalanes) i els que s'adrecen al conjunt d'Espanya (capçaleres espanyoles) s'hi troben diferències en el tractament que fan a les notícies relacionades amb valors. Una d'aquestes diferències és en el tractament que es fa del procés sobiranista: gairebé el 25 % de les portades dels diaris publicats al conjunt d'Espanya estava dedicat al procés sobiranista, mentre que entre els publicats exclusivament a Catalunya era del 60,3 %.

El tema de la corrupció política i econòmica és significativament més present a les portades dels diaris espanyols que a les dels catalans. Però hi ha un tema en què les diferències són les més grans de totes: el tractament de la qüestió del conflicte d'ETA. Si el 2014 el conflicte d'ETA va ocupar gairebé una de cada deu portades dels diaris espanyols, entre els catalans la seva presència va quedar reduïda a l'1,2 % del total de portades, la qual cosa suposa unes set vegades menys. En canvi, a les portades catalanes la presència del conflicte palestinoisraelià és la quarta temàtica en ordre d'importància, mentre que a les portades espanyoles és la darrera de totes. Altres temes, com el de l'abdicació i relleu de la monarquia, les noves alternatives polítiques i el gihadisme han tingut força més presència en les portades de les capçaleres de cobertura espanyola que en les capçaleres catalanes. Només pel que fa al conflicte d'Ucraïna la presència en les portades és similar. Se'n desprèn que, en el cas de les capçaleres catalanes, la referència al procés sobiranista ha condicionat l'espai disponible i, per tant, la freqüència d'aparició d'altres temes en portada.

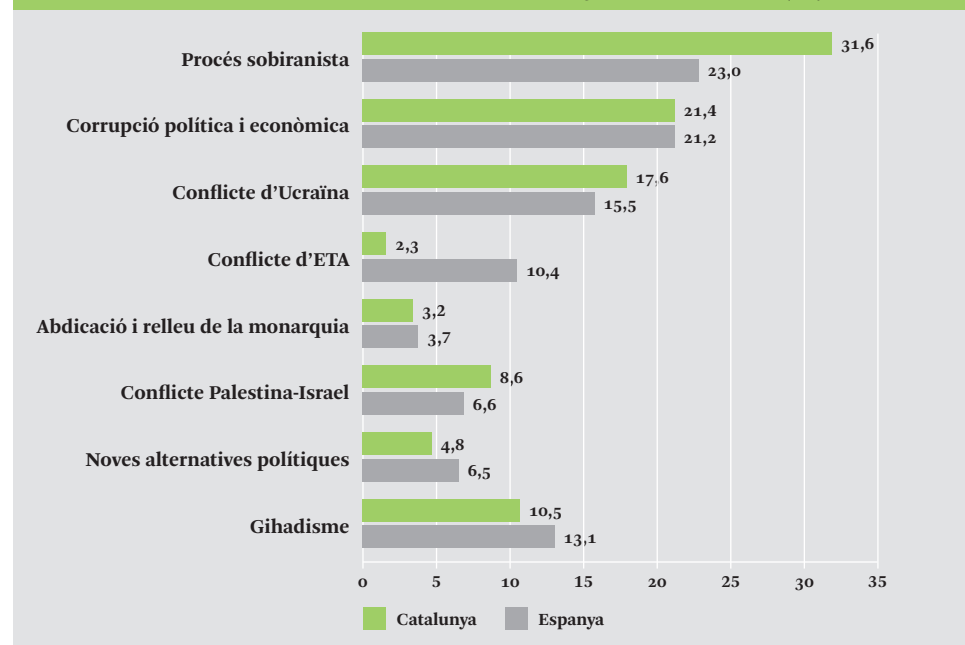
Comparant les notícies de l'interior dels diaris, les diferències entre les capçaleres dels diaris analitzats són menors. En termes generals, les temàtiques més importants tenen un mateix ordre, a excepció del conflicte d'ETA, que té quasi cinc vegades més cobertura en les capçaleres espanyoles que en les catalanes.

Un altre tema en el qual s'aprecien sensibles diferències és en el tractament de la importància que té el procés sobiranista també a les notícies de l'interior dels diaris espanyols i catalans, ja que en aquests darrers el seu pes específic dins del conjunt és quasi del 50 % més.

Les qüestions del conflicte d'Ucraïna i del conflicte Palestina-Israel han tingut més repercussió entre les notícies de l'interior de la premsa catalana que de l'espanyola, mentre que els fenòmens del gihadisme i de les noves alternatives polítiques han estat més presents a la premsa espanyola que a la catalana.

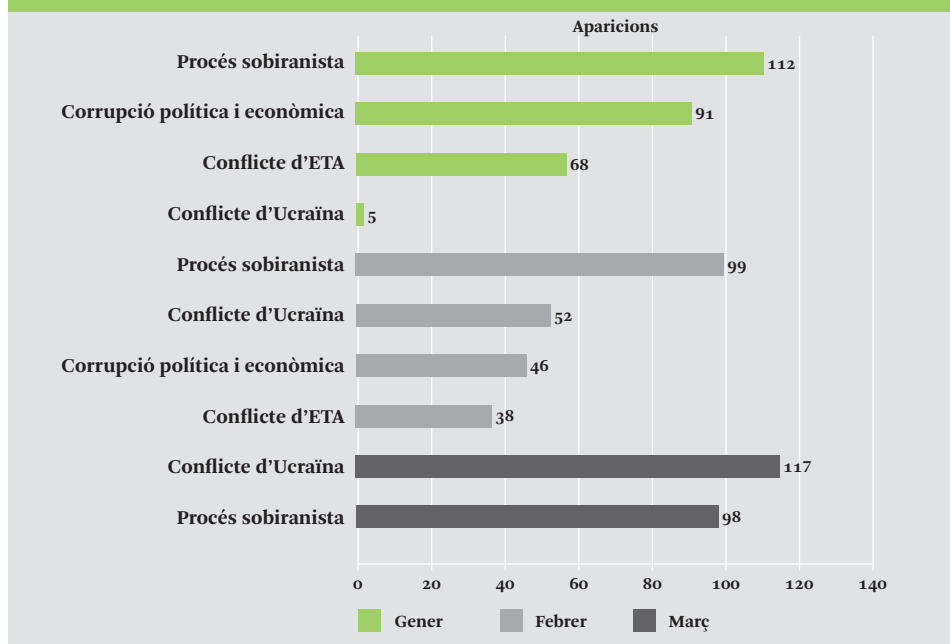
És també remarcable, en canvi, que el tema de la corrupció política i econòmica hagi tingut una cobertura pràcticament idèntica en l'interior dels dos tipus de capçaleres. Aquest també és el cas de les notícies relacionades amb l'abdicació i el relleu de la monarquia.

Gràfic 4. Temàtiques de rellevància axiològica aparegudes a les notícies de l'interior dels mitjans analitzats (%)

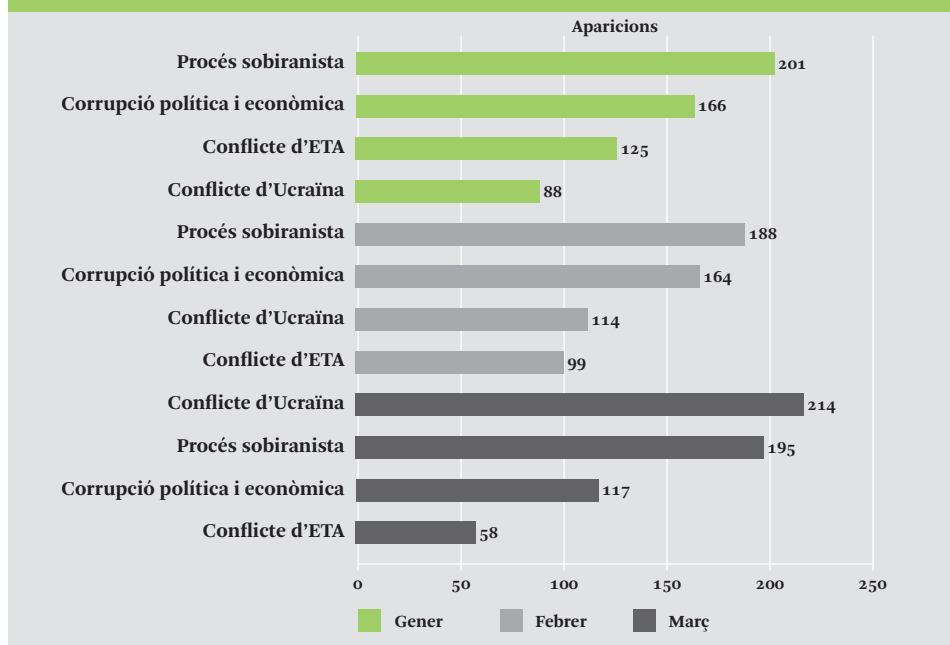

Durant els tres mesos del primer trimestre del 2014 el procés sobiranista i el conflicte d'Ucraïna han estat temes que han aparegut tots els mesos en la selecció dels quatre temes que més repercussió mediàtica han tingut cada mes. Si bé el procés sobiranista ha estat el

Gràfic 5. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les portades dels diaris analitzats (gener-març 2014)

Gràfic 6. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les notícies dels diaris analitzats (gener-març 2014)

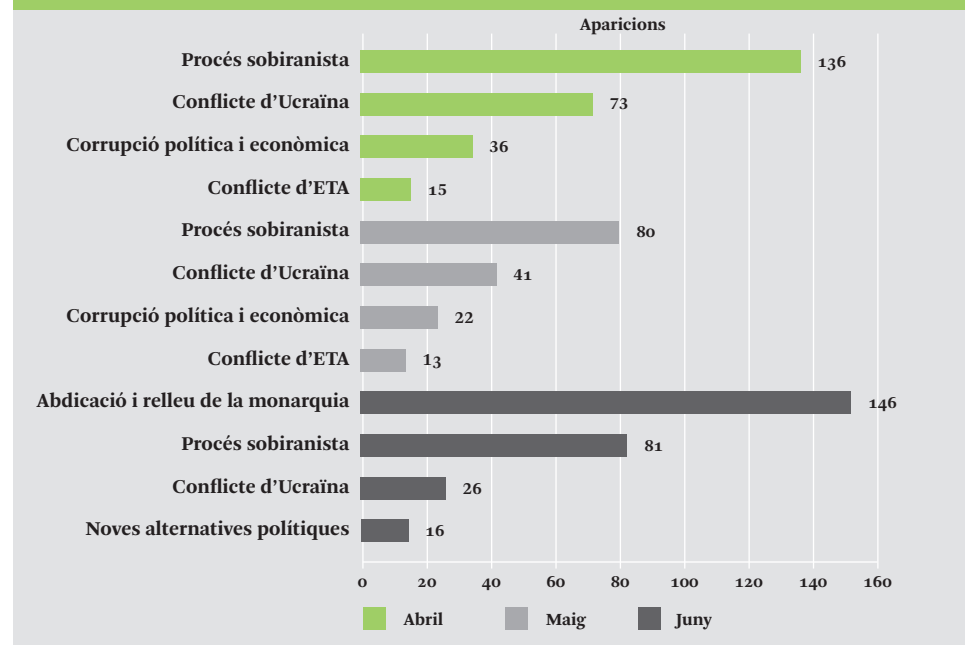
tema més important als mesos de gener i febrer tant a les portades com a les notícies de l'interior, el conflicte d'Ucraïna al mes de març va esdevenir el que més incidència mediàtica va tenir tant a les portades com a les notícies de l'interior dels diaris.

La qüestió de la corrupció política i econòmica és un tema molt present a les portades i a les notícies de l'interior dels mesos de gener i febrer, mentre que el tema del conflicte d'ETA, que va ser important en començar l'any, va anar desapareixent al mateix ritme que avançaven els mesos.

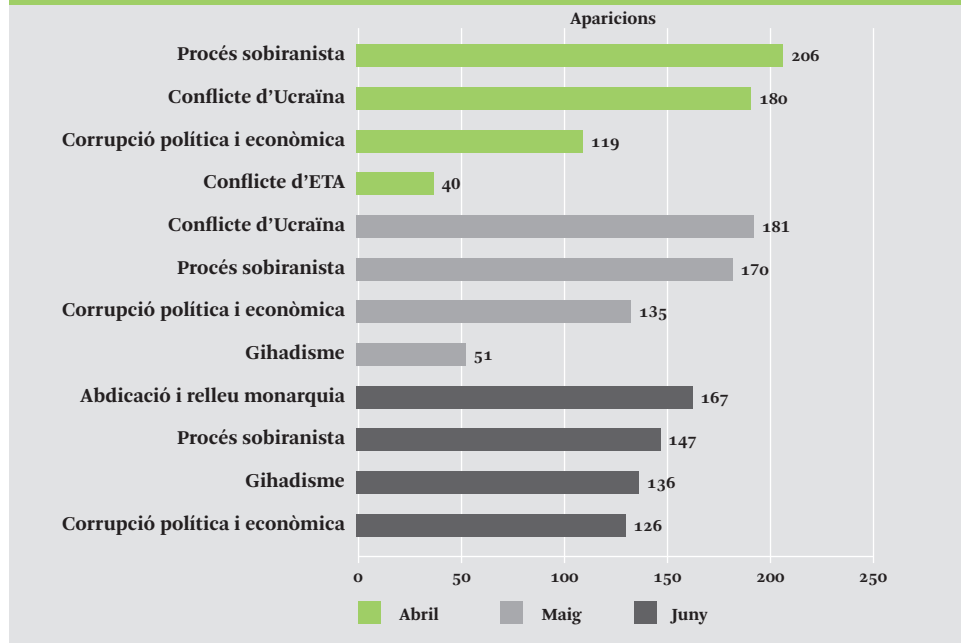
Al segon trimestre, el procés sobiranista va ser també el tema més important a les portades dels diaris dels mesos d'abril i maig, però al juny la qüestió de l'abdicació i el relleu de la monarquia va protagonitzar la majoria de les portades i les notícies de l'interior dels diaris que s'han analitzat. El conflicte d'Ucraïna va tenir un ressò mediàtic notable durant els tres mesos d'aquest trimestre, mentre que el problema de la corrupció política i econòmica, igual que el conflicte d'ETA, van estar presents als mesos d'abril i maig i van desaparèixer a les portades del mes de juny.

Pel que fa a les notícies de l'interior durant aquest primer semestre els temes tenen un comportament similar. Però una diferència im-

Gràfic 7. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les portades dels diaris analitzats (abril-juny 2014)

Gràfic 8. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les notícies dels diaris analitzats (abril-juny 2104)

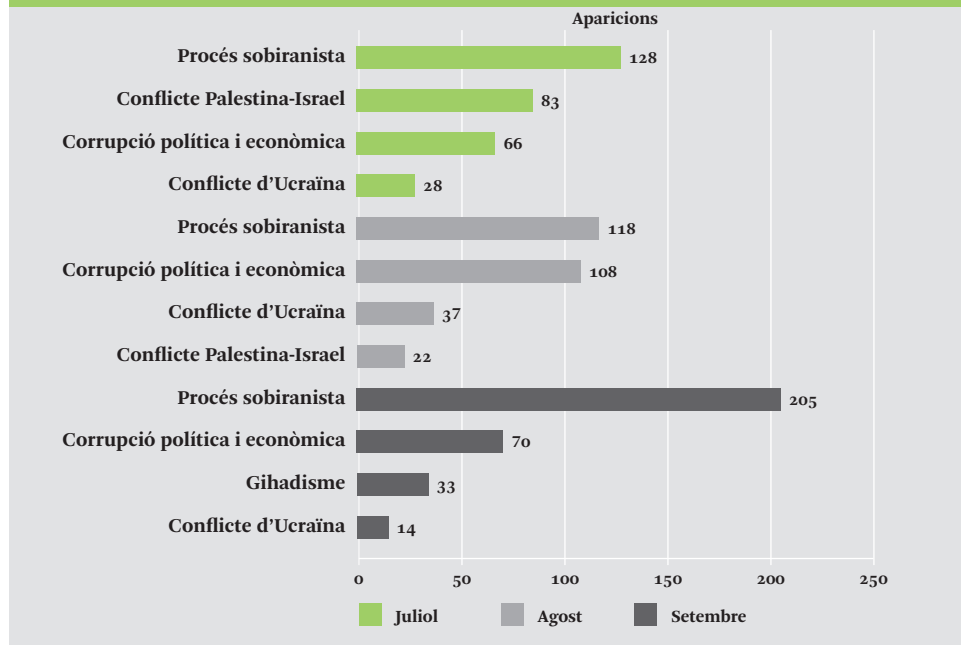
portant és la irrupció del tema del gihadisme entre les notícies de l'interior dels diaris als mesos de maig i juny o l'aparició de les noves alternatives polítiques com un dels principals temes de les portades del mes de juny.

Al tercer trimestre, entre les portades prenen importància les dedicades al procés sobiranista al mes de setembre: gairebé el 63 % de les portades publicades fan referència a aquesta qüestió. Als mesos de juliol i agost, en canvi, pren una importància relativa el conflicte Palestina-Israel.

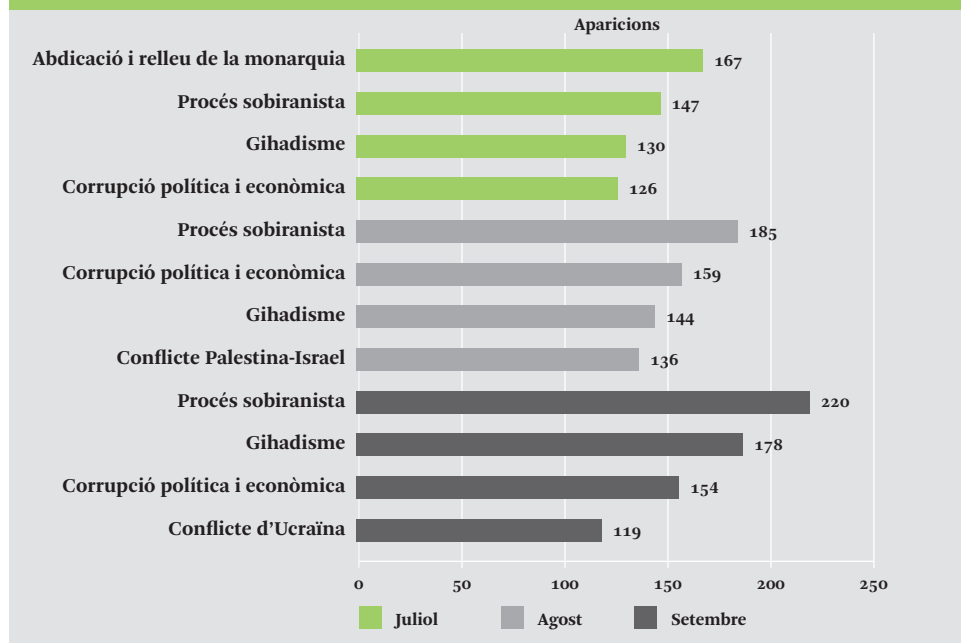
A les notícies de l'interior d'aquest tercer trimestre, i a diferència de les portades, la qüestió del gihadisme es fa particularment present als mesos de juliol i agost, i de forma significativa al setembre.

A l'últim trimestre de l'any, el procés sobiranista continua destacant a les portades dels diaris analitzats. Però s'observa la irrupció, a partir del mes d'octubre, d'una temàtica nova: les noves alternatives polítiques. A les notícies de l'interior, en canvi, hi ha tres temes que són recurrents (procés sobiranista, corrupció política i econòmica i gihadisme), mentre que el de les noves alternatives polítiques va prenent cada vegada més força a mesura que desapareix el tema del conflicte d'Ucraïna.

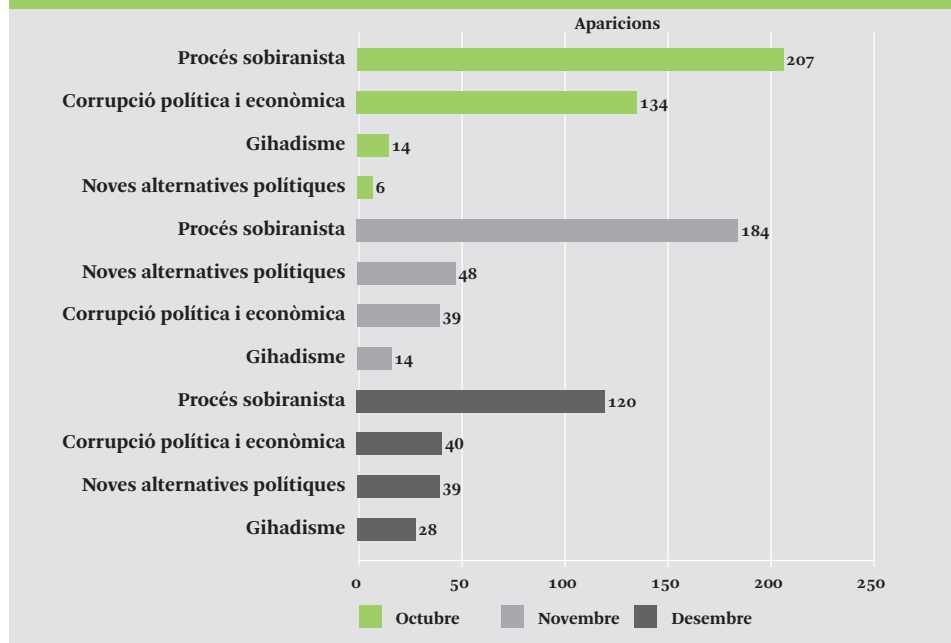
Gràfic 9. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les portades dels diaris analitzats (juliol-setembre 2104)

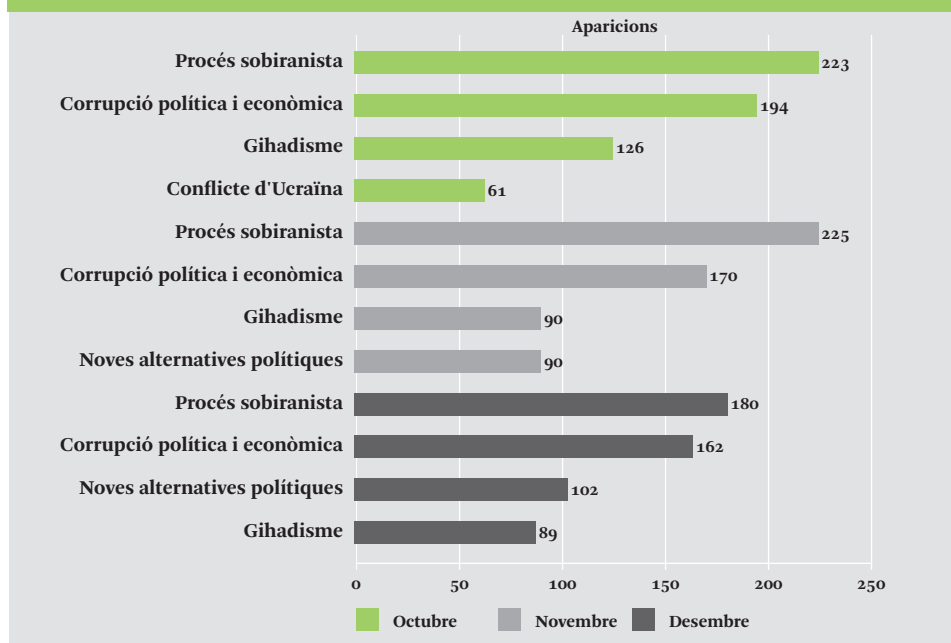
Gràfic 10. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les notícies dels diaris analitzats (juliol-setembre 2104)

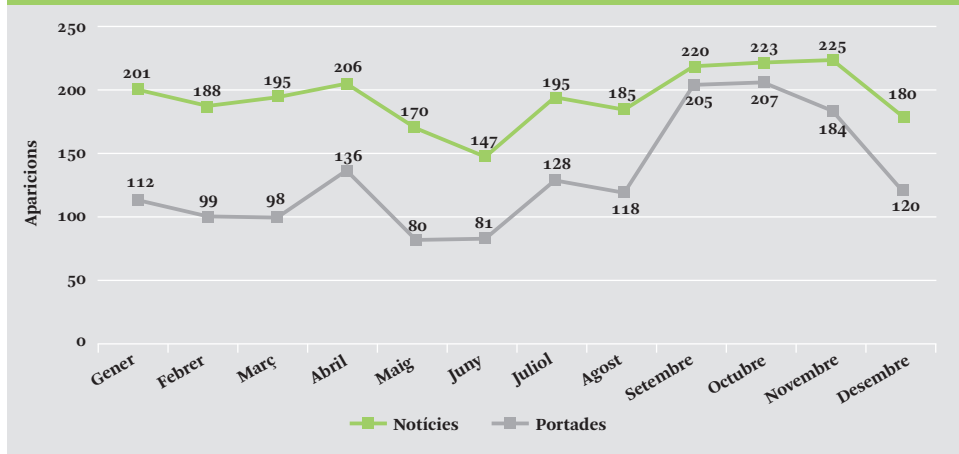
Gràfic 11. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les portades dels diaris analitzats (octubre-desembre 2104)

Gràfic 12. Evolució mensual dels principals temes axiològics apareguts a les notícies dels diaris analitzats (octubre-desembre 2104)

Gràfic 13. Evolució de les notícies de temàtica 'procés sobiranista' a les capçaleres analitzades

2.2 Procés sobiranista

Al llarg del 2014, l'aparició de notícies relacionades amb el procés sobiranista català ha estat una constant. Malgrat això, ha estat durant els tres mesos compresos entre setembre i novembre quan aquesta repercussió mediàtica ha estat més gran, especialment pel que fa al nombre de portades dedicades a aquesta temàtica.

En dues de cada cinc portades publicades entre els mesos de setembre i novembre s'hi feia present de forma manifesta la qüestió del procés sobiranista a Catalunya. La coincidència en el temps amb la consulta catalana del 9N o la mobilització de la Via Catalana de l'11 de setembre expliquen segurament l'increment del seu ressò mediàtic en aquest breu període de temps. D'altra banda, com es pot observar, hi ha una bona correlació entre el nombre de notícies de l'interior sobre el tema i el nombre d'aparicions en portada de cada mes.

La rellevància axiològica del tema es manifesta en el tractament que se'n fa més enllà de la mera notícia, atès que suscita un profund debat sobre els continguts reals i els límits de valors com la llibertat (dels pobles), la democràcia i la legitimitat, principalment.

Les diferències més significatives rau en el tractament que el tema del procés ha tingut entre les capçaleres espanyoles i catalanes analitzades. Si bé diaris com *El Punt Avui* o *l'Ara* han dedicat gairebé set de cada deu de les seves portades relacionades amb valors a aquesta qüestió, els diaris editats al conjunt d'Espanya (*La Razón*, *ABC*, *El Mundo* o *El País*) hi han dedicat un nombre significativament menor.

Aquestes diferències són semblants també entre les notícies de l'interior de les capçaleres catalanes i les espanyoles, en què la diferència de notícies entre un diari català com *El Punt Avui* i un d'espanyol com *El Mundo* és gairebé del doble.

En conjunt, doncs, la mitjana d'incidència del procés sobiranista en el percentatge de portades en què és present va des del 60 % en les capçaleres catalanes fins al 37,5 % en les capçaleres espanyoles. Cal afegir, a més, que les capçaleres catalanes tenen més dispersió interna que no les espanyoles, en les quals la variabilitat percentual entre les diferents capçaleres és força més reduïda.

Atès que l'*Anuari dels valors* començà la seva singladura l'any 2014, amb dades del 2013, fins enguany no havíem pogut introduir una anàlisi longitudinal de determinats àmbits temàtics de rellevància axiològica al llarg del temps. A partir d'ara, però, el fet de tenir dades dels anys successius ens permetrà fer una anàlisi diacrònica dels temes, tot veient fins a quin punt són temes que han estat objecte d'atenció puntual (sigui d'un any concret, o d'uns mesos), o si són temes recurrents que es van consolidant en les portades dels diaris. Alhora, podrem copsar-ne l'evolució tendencial, i constatar si mantenen una línia estable, si van a l'alça o si van a la baixa. És per això que en aquest segon *Anuari* iniciem aquesta anàlisi longitudinal amb un estudi del darrer bienni, encara que les dades siguin lògicament limitades, actualment. De moment, però, els dos únics temes que han tingut continuïtat en el bienni són el procés sobiranista i la corrupció política i econòmica.

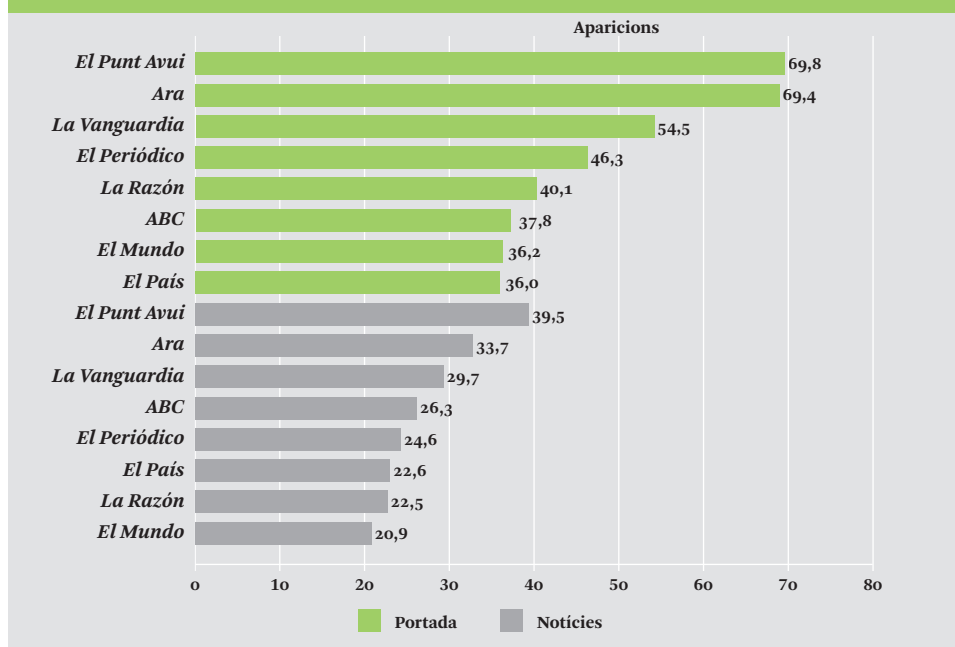
Al llarg del bienni 2013-2014 les notícies que aborden la qüestió del sobiranisme català s'han vist incrementades en totes les capçaleres. Malgrat això, el diari que més ha augmentat el nombre de notícies relacionades amb aquesta temàtica ha estat *El País*, que ho ha fet en un 50 % respecte del 2013. En canvi, l'*Ara* només ha incrementat les seves notícies sobre el sobiranisme català prop del 15 %, tot i que cal

Taula 1. Nombre mitjà de portades i notícies d'interior de la temàtica 'procés sobiranista' per tipus de capçalera (%)

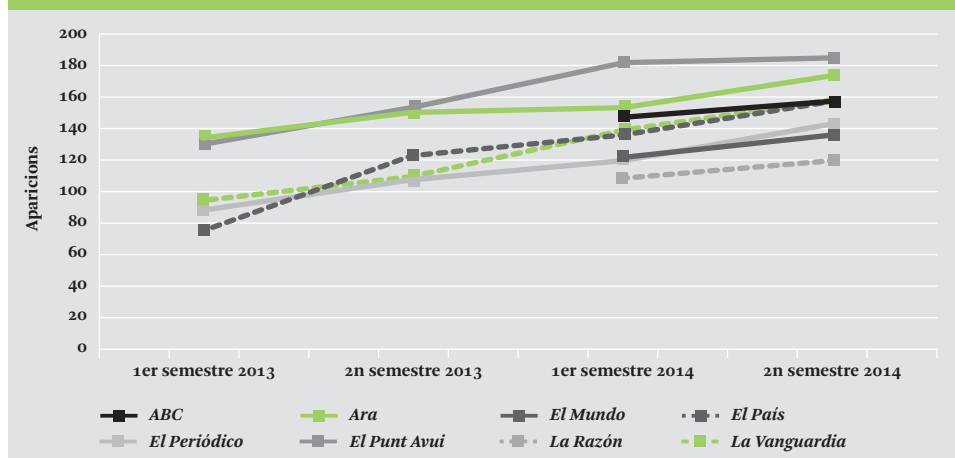
	Portades	Notícies d'interior	Total
Capçaleres espanyoles	37,5	23,1	30,3
Capçaleres catalanes	60,0	31,9	45,9
Total	48,8	27,5	38,1

tenir en compte que era –juntament amb *El Punt Avui*– el diari que més cobertura havia donat a les notícies sobre el procés sobiranista. Val a dir, finalment, que en les capçaleres de l'*ABC*, *El Mundo* i *La Razón* no s'ha pogut fer la comparació per anys ja que no es disposa de les dades per al 2013.

Gràfic 14. Portades i notícies de l'interior de la temàtica 'procés sobiranista' a les capçaleres (%)

Gràfic 15. Evolució de les notícies de l'interior sobre la temàtica 'sobirisme' segons diferents capçaleres (2013-2014)

2.3 Corrupció política i econòmica

La qüestió de la corrupció política i econòmica ha tingut una presència important a les portades dels diaris, tot i que amb una cadència desigual. Com es pot veure, la incidència durant els mesos de febrer a juny (ambdós inclosos) ha estat baixa, amb una mitjana de poc més de 23 portades per mes. En canvi, del mes de juliol al mes d'octubre (també ambdós inclosos) la mitjana de portades s'ha enfilat a quasi 95 per mes, una cota semblant a les 91 portades del mes de gener. Després, els mesos de novembre i desembre, la presència de portades relatives a la corrupció s'ha tornat a moderar, baixant a 39-40 portades per mes. Cal recordar que la rellevància mediàtica més gran als mesos d'agost i d'octubre s'explica en bona part per la coincidència dels casos de la família Pujol, d'una banda, i de les targetes Black o l'operació Púnica, de l'altra, entre els més importants.

En canvi, com es pot observar també, les notícies de l'interior sobre corrupció política i econòmica s'han succeït amb molta més regularitat al llarg de l'any, amb una mitjana de quasi 154 notícies per mes. L'oscil·lació mensual és prou més reduïda, entre el pic de 194 notícies del mes d'octubre i el punt vall de 117 notícies del mes de març.

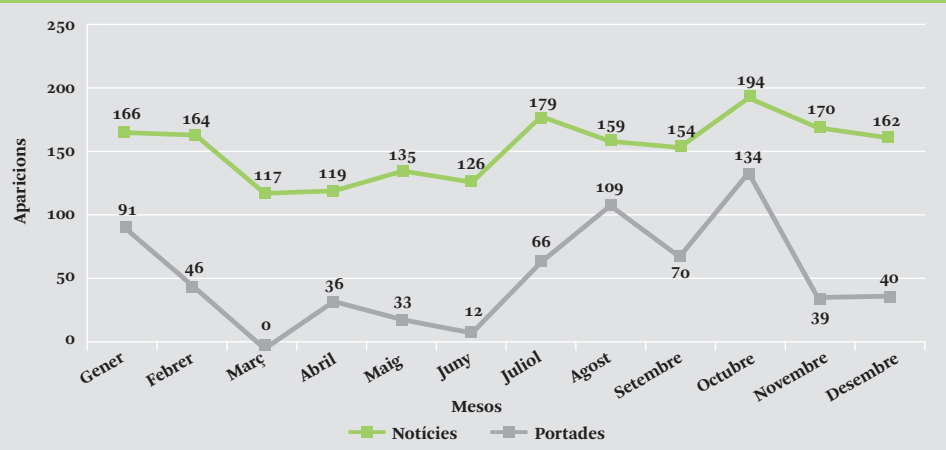
En el cas del tema de la corrupció política i econòmica, els seus vincles amb valors com l'honestedat, la integritat o la justícia és evident. Però l'allau de casos –recordem que aquest és un dels dos temes que presenta continuïtat clara respecte de l'any passat– ha provocat que en el tractament que n'ha fet el debat públic enguany es remarqués especialment el valor de la transparència, i s'ha incidit en contravalors com l'avarícia, la cobdícia, la prepotència o l'opacitat. Val a dir també que l'afectació de casos de corrupció en figures prominents de la política, com ho van ser l'expresident de la Generalitat de Catalunya Jordi Pujol, o l'exvicepresident econòmic del govern Rodrigo Rato, així com altres dirigents polítics i fins i tot integrants de la família reial, ha fet que s'hagi parlat d'altres valors col·laterals com la responsabilitat dels líders i, sobretot, el valor de l'exemplaritat.

Els diaris que més relleu han donat a la corrupció política i econòmica són *El Mundo*, *La Razón* i *l'ABC*, en els quals més d'una de cada quatre portades estava dedicada a aquesta qüestió. En canvi, *El Punt Avui* o *l'Ara* només hi han dedicat una de cada deu portades el 2014.

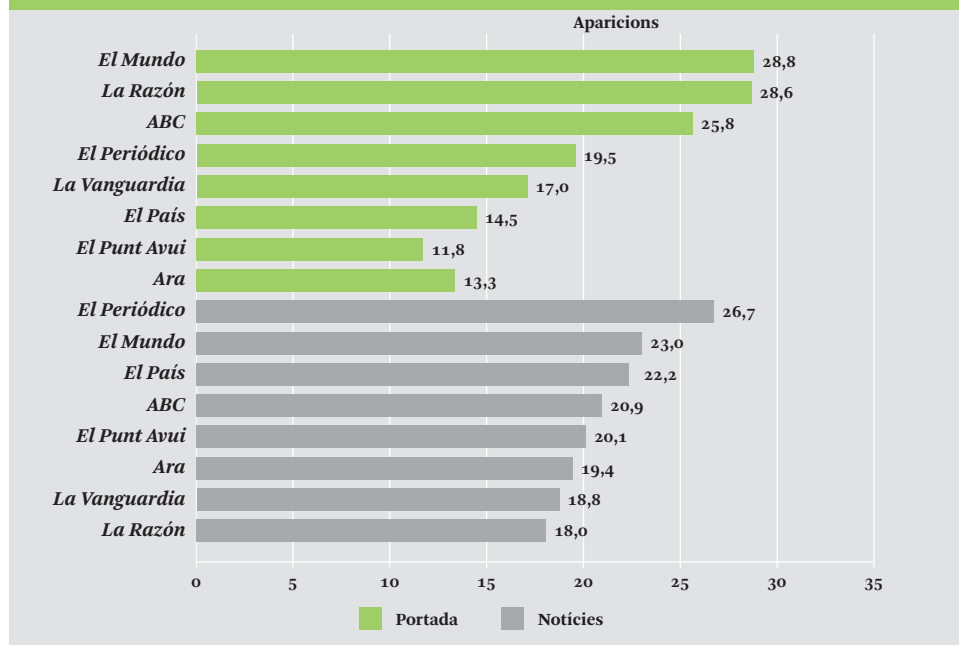
Cal destacar també que els diaris que més portades han dedicat a la corrupció no són sempre els que hi han dedicat més notícies a l'interior. Així, *La Razón* va dedicar el 28,6 % de les seves portades

sobre valors al tema de la corrupció, mentre que les seves notícies de l'interior sobre aquest tema van ser del 18,8 %. En canvi, altres diaris com l'Ara, El Punt Avui, El País o El Periódico dediquen més notícies que portades a tractar aquesta qüestió. De fet, és El Periódico el diari que més pes específic ha donat a les notícies sobre corrupció (26,7 %), fins i tot per damunt d'El Mundo, el qual el segueix amb un 23 %.

Gràfic 16. Evolució de les portades i notícies de l'interior sobre la temàtica 'corrupció política i econòmica' a les capçaleres analitzades

Gràfic 17. Portades i notícies de l'interior sobre la temàtica 'corrupció política i econòmica' a les capçaleres analitzades (%)

Taula 2. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior sobre la temàtica 'corrupció política i econòmica' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies d'interior	Total
Capçaleres espanyoles	24,4	21,0	22,7
Capçaleres catalanes	14,9	21,3	18,1
Total	19,7	21,1	20,4

Com es pot veure a la taula, el tema de la corrupció ha tingut més incidència en les capçaleres espanyoles (amb una mitjana del 24,4 %) que en les capçaleres catalanes (amb un 14,9 %). Tot i això, com es pot observar en el gràfic, l'augment diferencial dels diaris editats a l'Estat espanyol es deu a la gran incidència que ha tingut el tema en les portades dels diaris *ABC*, *El Mundo* i *La Razón*, en els quals els percentatges de portades eren d'entre el 25 % i quasi el 29 %. El diari *El País*, en canvi, es desmarca d'aquesta tònica, i amb un percentatge del 14,5 % de portades se situa pràcticament en la mitjana de les capçaleres catalanes.

En la presència relativa de notícies de l'interior, però, les diferències percentuals desapareixen i tant unes capçaleres com les altres donen al tema una cobertura del voltant del 21 %. Paradoxalment, el diari amb més notícies sobre aquest tema és *El Periódico*, amb quasi el 27 %, mentre que *La Razón*, tot i ser el segon diari en percentatge de portades, en percentatge de notícies queda relegat a la darrera posició, amb el 18 %.

El principal cas de corrupció amb repercussió a les portades de les capçaleres analitzades és la categoria família Pujol. En segon lloc hi ha el cas Nóos i després el de les targetes Black (Caja Madrid) i el dels ERO d'Andalusia. Aquests quatre casos són els que amb diferència han tingut més presència en les portades dels diferents diaris analitzats. La resta de casos, tot i que n'hi ha cinc que tenen una presència remarcable, ja queden a molta distància.

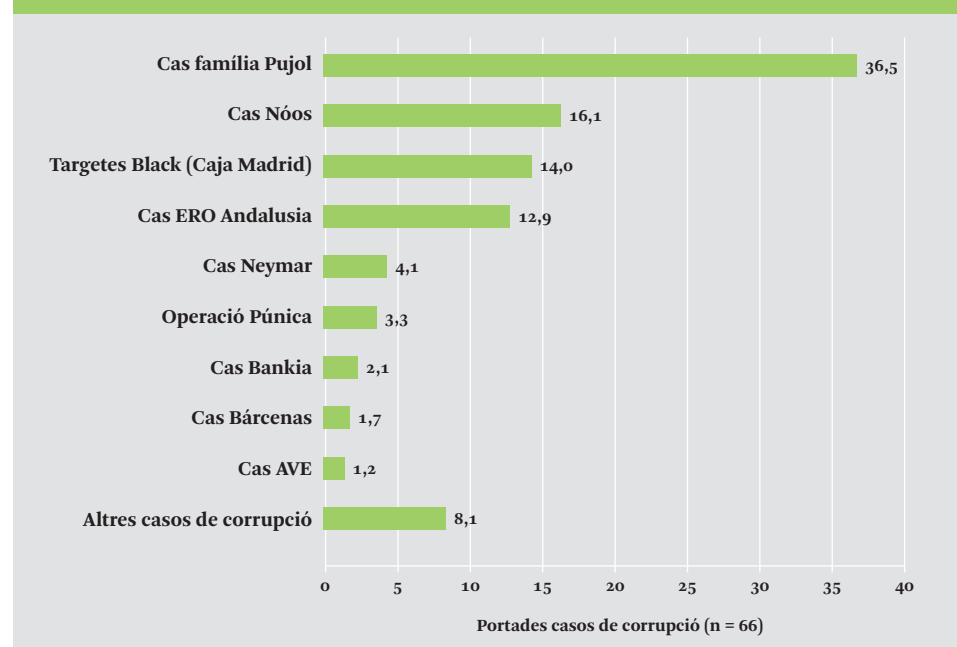
La cobertura mediàtica dels diferents casos de corrupció en les portades de les capçaleres catalanes i espanyoles ha estat dispar. En totes les portades, així com en tots els diaris, el cas de la família Pujol ha estat el que més presència ha tingut, amb diferència. Com es pot observar a la taula, però, la cobertura ha estat molt més profusa en les capçaleres catalanes –hi ha ocupat prop de la meitat de les portades de l'àmbit temàtic– que en les capçaleres espanyoles, en les quals

ha ocupat prop de la tercera part. De fet, si deixem de banda el diari *La Razón*, la resta de diaris espanyols hi destinen entre un 26 % i un 28 % de les portades de l'àmbit. En canvi, cap diari català hi destina menys del 40 % del total de portades sobre casos de corrupció.

Taula 3. Principals casos de corrupció apareguts a les portades per capçalera i tipus (%)

	Cas família Pujol	Cas Nóos	Targetes Black (Caja Madrid)	Cas ERO Andalusia
Capçaleres espanyoles	30,7	17,8	13,8	19,1
<i>El Mundo</i>	28,0	14,7	10,7	26,7
<i>La Razón</i>	36,8	20,8	13,2	20,1
<i>El País</i>	26,4	22,2	22,2	6,9
<i>ABC</i>	28,6	14,3	13,1	14,3
Capçaleres catalanes	48,8	12,6	14,4	–
<i>La Vanguardia</i>	46,5	18,3	22,5	–
<i>El Periódico</i>	50,0	10,0	13,3	–
<i>Ara</i>	60,0	10,0	7,5	–
<i>El Punt Avui</i>	40,9	9,1	9,1	–

Gràfic 18. Principals casos de corrupció a les portades dels diaris analitzats

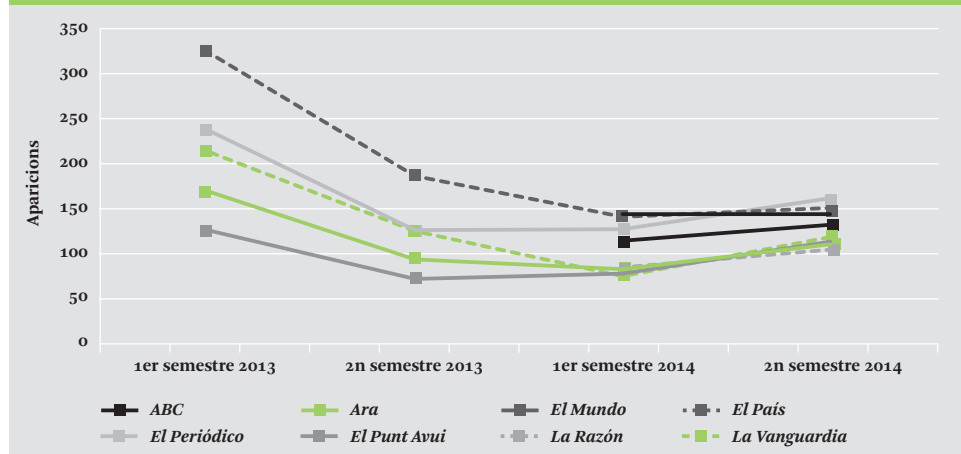
Al seu torn, a les capçaleres catalanes, el segon cas de corrupció més present a les portades ha estat el de les targetes opaques de Caja Madrid, tot i que a molta distància del cas Pujol, ja que ha ocupat una mica més del 14 % de portades. En les capçaleres espanyoles la cobertura és similar (13,8 % de portades), per bé que això fa que en aquestes el tema quedi relegat a una quarta posició.

Això és així perquè el cas dels ERO d'Andalusia ha esdevingut el segon tema en presència a les portades sobre corrupció, amb poc més del 19 % de portades. Ara bé, la variabilitat interna de les capçaleres espanyoles ha estat elevada en la cobertura de portades sobre aquest cas, ja que s'oscil·la entre una presència de quasi el 27 % al diari *El Mundo* (hi figura gairebé en la mateixa proporció que el cas Pujol), i una cobertura que no arriba al 7 % de portades del diari *El País*. Fins i tot hi ha una certa disparitat en els diaris que són entre ambdós pols, ja que el diari *La Razón* atorga al tema una presència del 20,1 %, mentre que l'*ABC* es queda en un 14,3 %. En qualsevol cas, aquesta cobertura contrasta obertament amb la cobertura nul·la que el tema ha rebut en les portades de les capçaleres catalanes.

Finalment, el cas Nóos sí que ha tingut cobertura tant en capçaleres catalanes com espanyoles, però en aquestes darreres la presència ha estat més àmplia, amb una mitjana de prop del 18 % de portades sobre casos de corrupció, mentre que en les capçaleres catalanes la mitjana ha estat del 12,6 %. A les capçaleres espanyoles s'adverteix un diferencial important entre diaris com *La Razón* i *El País*, que hi dediquen entre un 21 % i un 22 % de les portades, i diaris com l'*ABC* i *El Mundo*, amb entre un 14 % i un 15 % de les portades. Les capçaleres catalanes presenten més regularitat, entre un 9 % i un 10 % de presència en portades, a excepció de *La Vanguardia*, que es destaca amb una mica més del 18 % del total de portades que dedica a l'àmbit temàtic de la corrupció.

Pel que fa a l'evolució de l'àmbit temàtic al llarg del temps, en el decurs del bienni 2013-2014 el ressò mediàtic de les notícies relacionades amb la categoria 'corrupció política i econòmica' ha patit un descens considerable. La reducció més gran del nombre de notícies s'ha produït al llarg del primer semestre del 2013, poc després d'esclatar nombrosos casos de corrupció. Malgrat això, al segon semestre del 2014 el grau d'incidència relacionada amb la corrupció política i econòmica es recupera, probablement a causa de l'aparició de casos amb una elevada repercussió mediàtica, com el cas Pujol i el cas de les targetes opaques de Bankia.

Gràfic 19. Evolució de les notícies sobre corrupció política i econòmica segons diferents capçaleres (2013-2014)

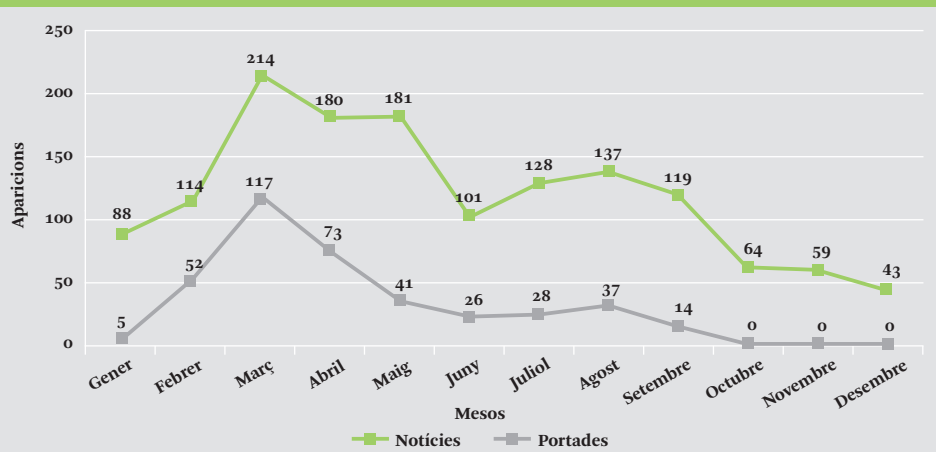
2.4 Conflicte d'Ucraïna

El conflicte d'Ucraïna és un dels temes amb fort impacte mediàtic en moments puntuals –coincidents, lògicament, amb l'esclat del conflicte–, però després la seva incidència mediàtica va minvant fins a pràcticament desaparèixer de les portades. El març del 2014 es van publicar el nombre més alt de portades i notícies sobre el tema, coincidint amb la crisi de Crimea, i posteriorment amb els combats en els territoris amb població de majoria prorussa que pretenen la secessió d'Ucraïna. Però aquesta atenció informativa va anar desapareixent a mesura que avançava l'any.

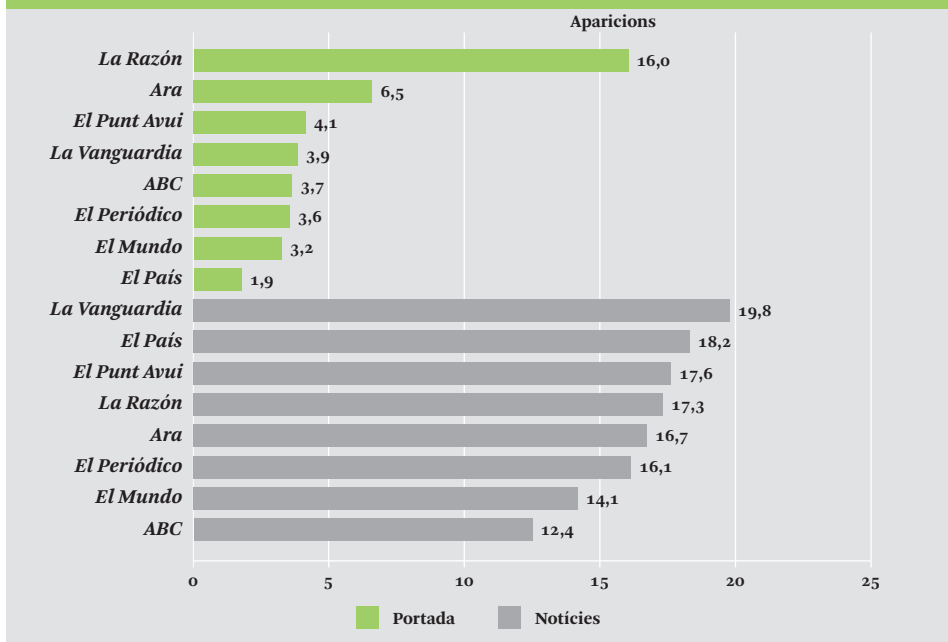
Els mesos d'estiu, i de forma especial a l'agost, coincidint amb una escalada bèl·lica, la notícia es fa present als mitjans, però a partir de l'octubre no es troba cap portada sobre aquesta temàtica, malgrat que el conflicte encara no va desaparèixer, com es pot veure en el gràfic que quantifica les notícies de l'interior que apareixen sobre el mateix tema.

El caràcter bèl·lic i el drama humà que en ocasions ha suposat aquest conflicte ha fet que bona part del debat axiològic sobre el tema hagi girat a l'entorn de valors com la pau, la seguretat (de la població civil), la solidaritat, la justícia i la responsabilitat (en aquests dos casos, sovint amb el punt de mira posat a la resposta de la Unió Europea, de Rússia i dels EUA). També s'ha parlat, però, de valors com la llibertat dels pobles, la democràcia i la legitimitat, com era d'esperar.

Gràfic 20. Evolució de les portades i notícies de l'interior sobre el 'conflicte d'Ucraïna' a les capçaleres analitzades

Gràfic 21. Portades sobre el 'conflicte d'Ucraïna' a les capçaleres analitzades (%)

Al conflicte d'Ucraïna, el diari *La Razón* hi ha donat una importància mediàtica a les portades molt per sobre de la resta dels mitjans analitzats (16 %). Si bé a les notícies de l'interior del diari aquestes diferències no són tan destacables, diaris com *El Mundo*, *El Periódico* o l'*ABC* donen a aquesta qüestió una importància relativa menor.

El conflicte d'Ucraïna ha tingut més presència a les capçaleres catalanes que a la majoria de capçaleres espanyoles (a excepció del diari

Taula 4. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior de la temàtica 'conflicte d'Ucraïna' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies d'interior	Total
Capçaleres espanyoles	6,2	15,5	10,9
Capçaleres catalanes	4,5	17,6	11,0
Total	5,4	16,5	10,9

Sense <i>La Razón</i>	Portades	Total
Capçaleres espanyoles	2,9	9,2
Capçaleres catalanes	4,5	11,0
Total	3,7	10,1

La Razón). Si no comptem aquest diari, la cobertura de les capçaleres catalanes ha estat d'un 4,5 % de les portades, mentre que en les capçaleres espanyoles restants ha estat d'un 2,9 %. El diari *La Razón* constitueix una atipicitat remarcable, perquè ha dedicat a aquest àmbit temàtic un 16 % del total de portades destinades als temes considerats.

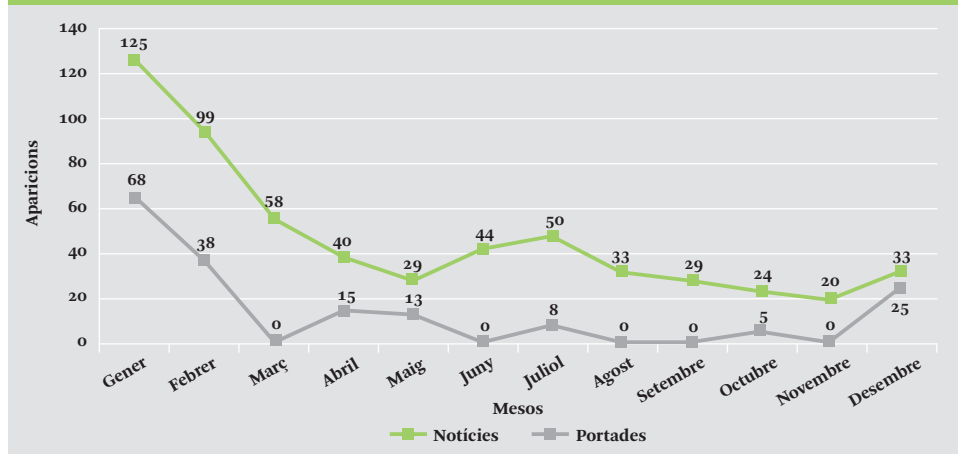
En canvi, pel que fa a la presència en notícies de l'interior, les diferències minven considerablement i les capçaleres oscil·len entre el quasi 20 % de cobertura de *La Vanguardia* i el 12,4 % de l'*ABC*, amb una mitjana general del 16,5 % (amb poca distància entre la cobertura de les capçaleres catalanes –tot i que encara major–, d'un 17,6 %, i la de les capçaleres espanyoles, amb un 15,5 %). El diari *La Razón*, però, no és dels que més presència atorguen a aquest tema entre les seves notícies, ja que la incidència se situa en poc més d'un 17 %.

2.5 Conflicte d'ETA

El conflicte d'ETA va tenir una forta incidència mediàtica a començaments d'any, coincidint amb el procés de desarmament. La temàtica no ha desaparegut de les notícies de l'interior dels diaris, ni en algun cas d'alguna portada, però amb una força molt menor. Com en altres casos, l'evolució del nombre de portades i del nombre de notícies de l'interior està fortament correlacionada.

Els valors associats a aquest àmbit temàtic, si més no amb relació al tractament que se'n fa en el debat de l'opinió pública, han estat as-

Gràfic 22. Evolució de les portades i notícies de l'interior sobre el 'conflicte d'ETA' a les capçaleres analitzades

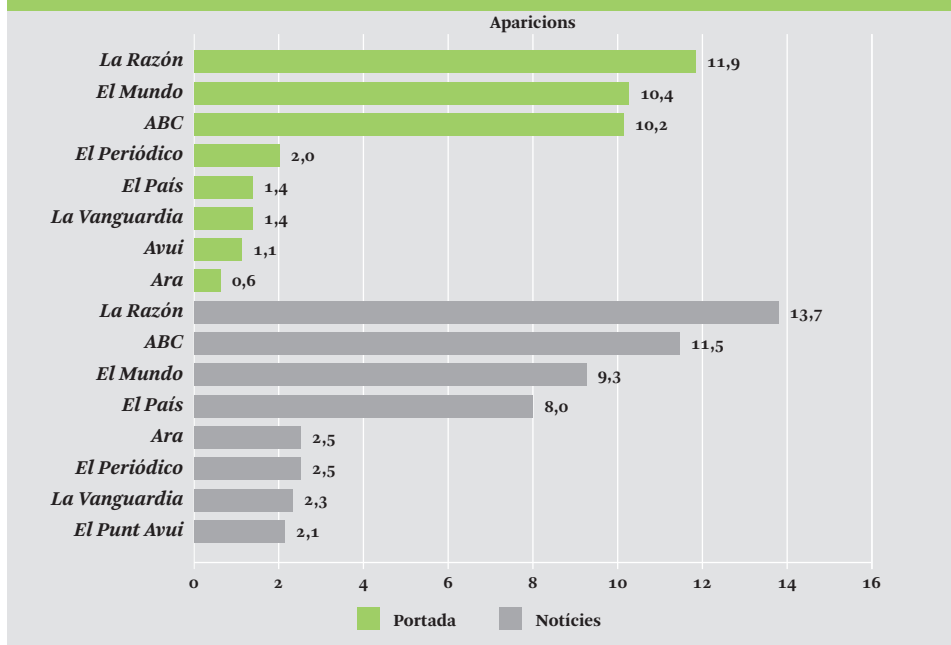

pectes com la justícia, la responsabilitat (exigible als culpables), el reconeixement i reparació dels danys i sofriments de les víctimes del conflicte, la pau i la legitimitat. Però també s'ha parlat d'aspectes com la voluntat de negociació, la memòria, el perdó, la compassió i la solidaritat. Una dada important, però, és que aquest debat temàtic ha proliferat molt més en les pàgines de tres de les quatre capçaleres espanyoles –com es desprèn de les dades– que no en la resta de capçaleres.

Les capçaleres que més portades han dedicat al llarg del 2014 a la temàtica del conflicte amb ETA han estat *La Razón*, *El Mundo* i l'*ABC*, amb més del 10 % del total de portades dedicat a aquest tema (*La Razón* lidera el rànquing, amb quasi un 12 %). En canvi, en la resta de capçaleres –totes les catalanes més *El País*– el tema té una incidència que oscil·la entre l'1 % i el 2 % de les portades, i d'una manera bastant regular entre els diferents diaris. Per tant, en aquesta temàtica trobem la màxima diferència en el tractament mediàtic d'un àmbit temàtic: les tres capçaleres esmentades més amunt han donat al tema un pes específic en portada cinc vegades més gran que la resta de capçaleres.

En el tractament mediàtic d'aquest tema a les notícies de l'interior dels diaris s'observa una distinció clara entre les capçaleres espanyoles i catalanes, cosa que no passava tant en les portades, atès que *El País* s'alineava amb les capçaleres catalanes quant a nivell d'incidència en portada. Així, les capçaleres espanyoles atorguen al tema una presència mitjana en portada del 8,4 %, per un 1,4 % d'incidència

Gràfic 23. Portades i notícies de l'interior sobre el 'conflicte d'ETA' a les capçaleres analitzades (%)

Taula 5. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior de la temàtica 'conflicte d'ETA' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies interior	Total
Capçaleres espanyoles	8,4	10,6	9,5
Capçaleres catalanes	1,4	2,4	1,9
Total	4,9	6,5	5,7

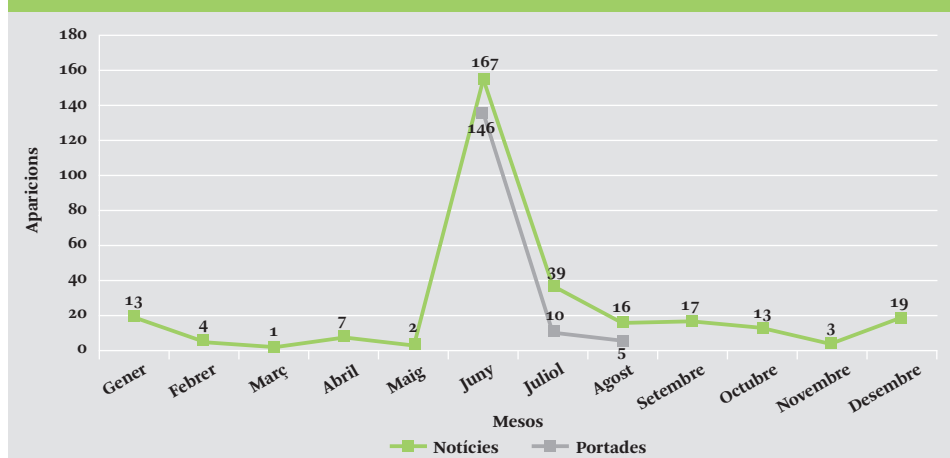
en les portades dels diaris catalans. Pel que fa a les notícies, la presència del tema en diaris espanyols és del 10,6 %, mentre que en diaris catalans és del 2,4 %. Cal remarcar que en el cas de les portades, la diferència seria més gran si no comptéssim *El País*, que torna a destacar-se de la tònica de la resta de capçaleres espanyoles, i el percentatge de portades que dedica al tema és solament de l'1,4 %, just en la mitjana exacta de les capçaleres catalanes. En notícies de l'interior, també és la capçalera espanyola en què el tema té menys presència, però ara ja es mostra més aviat proper a la tònica general dels diaris espanyols, i en clar contrast amb els diaris editats a Catalunya.

2.6 Abdicació i relleu de la monarquia

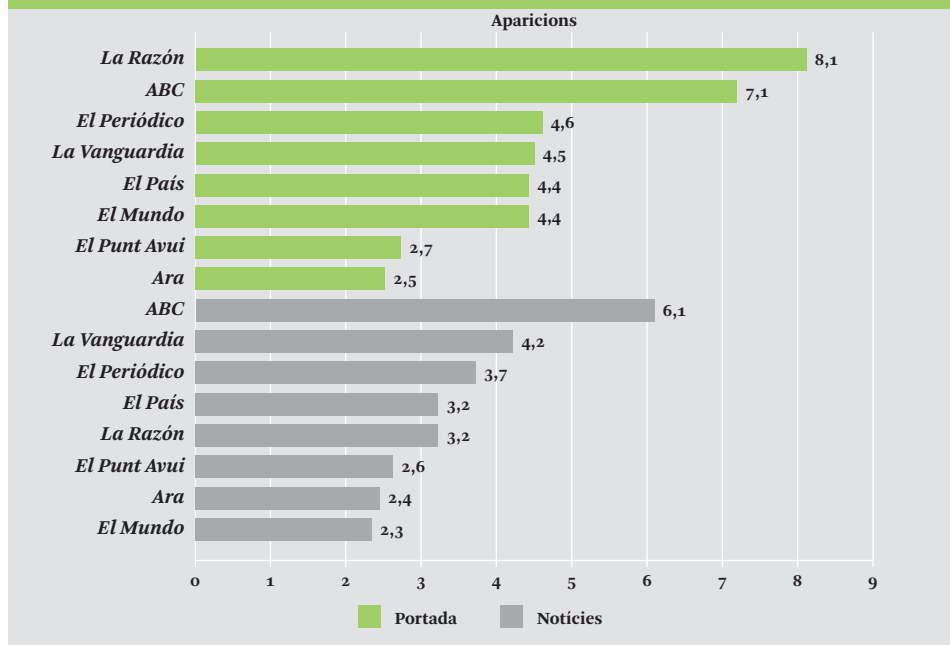
La incidència de la temàtica ‘abdicació i relleu de la monarquia’ va tenir un ressò mediàtic circumscribit al moment de l’abdicació del rei Joan Carles I i l’accés al tron del seu successor, Felip VI, el mes de juny del 2014. Fora d’aquesta circumstància, i de les lògiques reverberacions posteriors amb la presa de possessió, primers actes públics i primeres decisions del nou monarca, aquesta categoria no ha tingut gaire incidència temàtica.

D’entrada, la successió (relativament mecànica) d’un cap d’estat en una monarquia parlamentària com és el cas de l’Estat espanyol no hauria de tenir necessàriament una implicació axiològica forta. Però les circumstàncies en què es produí el relleu monàrquic i el context de crisi institucional que afectava la monarquia espanyola van fer que l’abdicació de Joan Carles I i l’arribada al tron de Felip VI desencadenés un seguit de debats que anaven des de la continuïtat o no del règim monàrquic fins a la regeneració de la institució. Un altre cop els valors que presidien aquest debat públic eren la responsabilitat, l’honestedat, l’exemplaritat i, fins i tot, la voluntat de servei al poble i al país. En un vessant més polític, es parlà també de legitimitat, democràcia, llibertat d’expressió (arran de la prohibició d’exhibir banderes republicanes el dia de la coronació), de mediació i molt sovint de la necessitat de la regeneració ètica de la institució.

Gràfic 24. Evolució de les portades i notícies de temàtica ‘abdicació i relleu de la monarquia’ a les capçaleres analitzades

Gràfic 25. Portades i notícies de l'interior sobre 'abdicació i relleu de la monarquia' a les capçaleres analitzades (%)

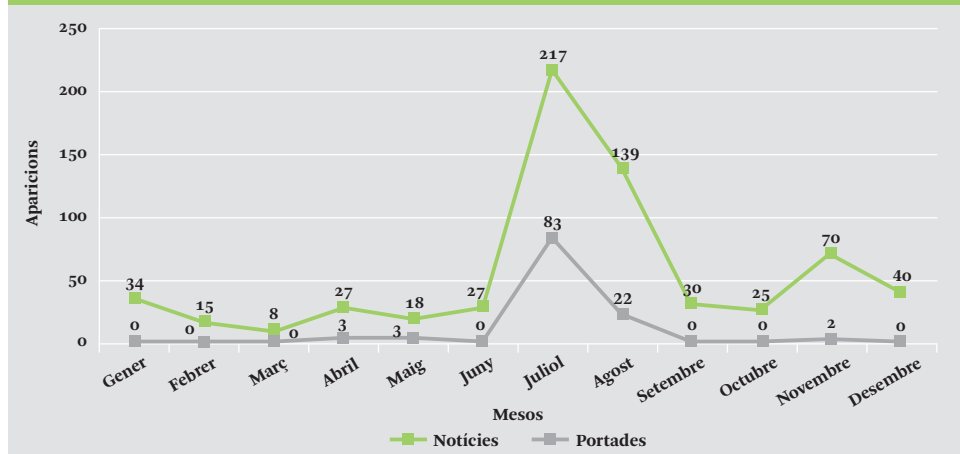
En el ressò mediàtic de les portades sobre l'abdicació i el relleu de la monarquia es poden trobar tres categories diferents de capçaleres: *La Razón* i l'*ABC*, en els quals la temàtica té força incidència; altres com *El Periódico*, *La Vanguardia*, *El País* o *El Mundo*, en què la influència és relativament moderada, i altres com *El Punt Avui* o l'*Ara*, en els quals la incidència a les seves portades és força reduïda.

Pel que fa a les notícies a l'interior, les diferències disminueixen sensiblement, fora del cas de l'*ABC*, que manté un alt percentatge de notícies sobre el relleu monàrquic amb relació al total considerat. En canvi, el cas de *La Razón* contrasta una mica, ja que passa de ser el primer diari en portades al cinquè en notícies sobre aquest tema.

2.7 conflicte Palestina-Israel

El conflicte Palestina-Israel és un conflicte obert que gairebé no té cap mena de repercussió mediàtica més enllà de moments puntuals per accions o successos molt concrets. Així, la invasió de Gaza per part d'Israel al juliol del 2014 explica el ressò que aquest conflicte ha tingut als mitjans escrits analitzats.

Gràfic 26. Evolució de les portades i notícies de l'interior sobre el 'conflicte Palestina-Israel' a les capçaleres analitzades

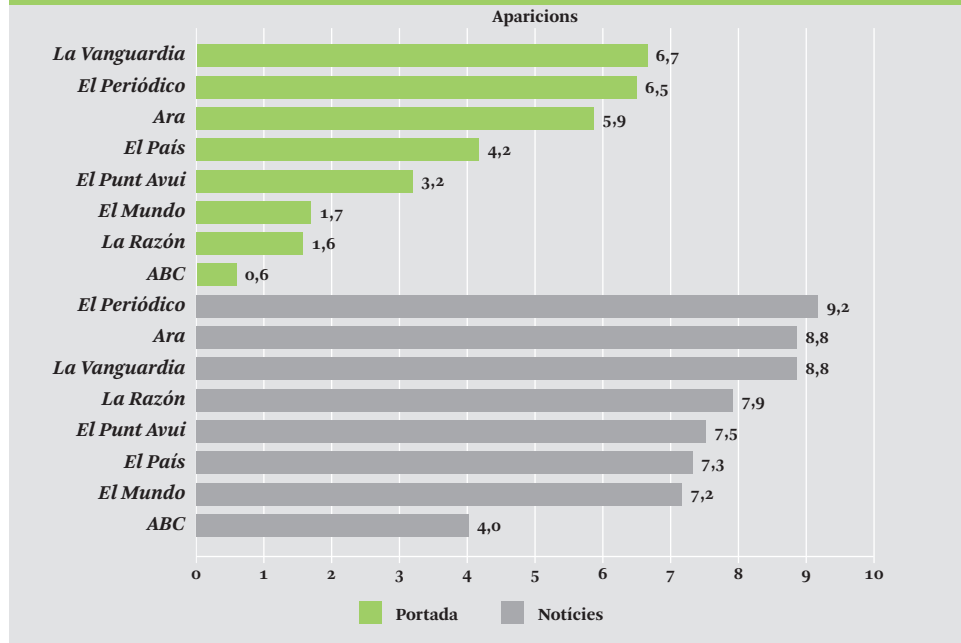
Com en el cas del conflicte d'Ucraïna, la tragèdia humanitària que generen els conflictes armats –siguin permanents o intermitents– desperta en l'opinió pública agudes reflexions sobre valors com la pau, la llibertat (dels pobles i de les persones), la seguretat, la solidaritat i la justícia. Però en aquest cas en particular es va parlar també de la reciprocitat, la legitimitat (tot centrant la discussió en la pertinença i els límits de la legítima defensa –en ambdues parts– i en el respecte a la integritat territorial), la proporcionalitat i la responsabilitat (aplicada sovint a la comunitat internacional).

Per capçaleres, hi ha tres diaris catalans que a les seves portades s'han fet especial ressò del conflicte Palestina-Israel: *La Vanguardia*, *El Periódico* i *l'Ara*, mentre que tres capçaleres espanyoles (*El Mundo*, *La Razón* i *l'ABC*) donen una importància molt limitada al conflicte, si més no pel que fa a la presència en les seves portades.

Les diferències entre capçaleres a l'hora d'abordar el tema a les notícies interiors pràcticament desapareixen, a excepció del diari *ABC*, amb un atenció al tema força diferent –reduït– respecte dels altres.

Tot i amb això, són notòries les diferències de cobertura entre els mitjans catalans –en els quals la presència de la temàtica és d'un 5,6 % en les portades i d'un 8,6 % en les notícies– i els mitjans espanyols –amb una presència del 2 % en portades (quasi la tercera part) i del 6,6 % en notícies.

Gràfic 27. Portades i notícies de l'interior sobre el 'conflicte Palestina-Israel' a les capçaleres analitzades (%)

Taula 6. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior de la temàtica 'conflicte Palestina-Israel' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies d'interior	Total
Capçaleres espanyoles	2,0	6,6	4,3
Capçaleres catalanes	5,6	8,6	7,1
Total	3,8	7,6	5,7

2.8 Noves alternatives polítiques

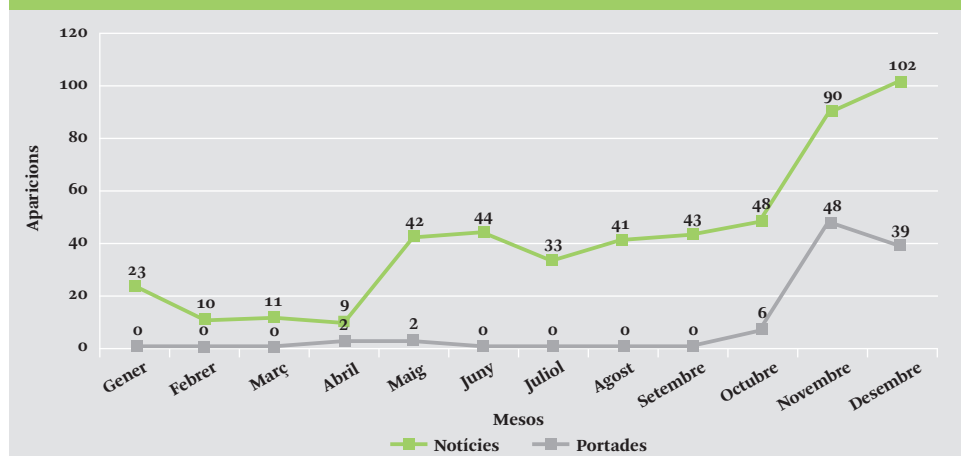
La temàtica referent a noves alternatives polítiques té el seu punt d'inflexió mediàtica el maig del 2014, que coincideix amb la celebració de les eleccions europees i l'auge d'un partit nou, Podemos, en l'escenari electoral espanyol, tot i que també amb l'emergència de noves formacions polítiques sorgides de la coalició de partits originaris del moviment dels «indignats» –com Equo–, grups d'activisme social, alternatius o de reflexió que emanen de la societat civil –com la PAH o Procés Constituent–, que cristal·litzen en noves candidatures polítiques aglutinadores com ara Barcelona en Comú, Ahora Madrid o Guanyem Alacant, de vegades incloent-hi també partits tradicionals o ja existents d'esquerra més o menys radical. Al seu torn, formacions polítiques ja

presentes en el panorama polític, tot i que fos des de fa relativament poc –com Ciutadans– o de fa més temps –com la CUP– assoleixen uns nivells de força i de representativitat inèdits en la seva història.

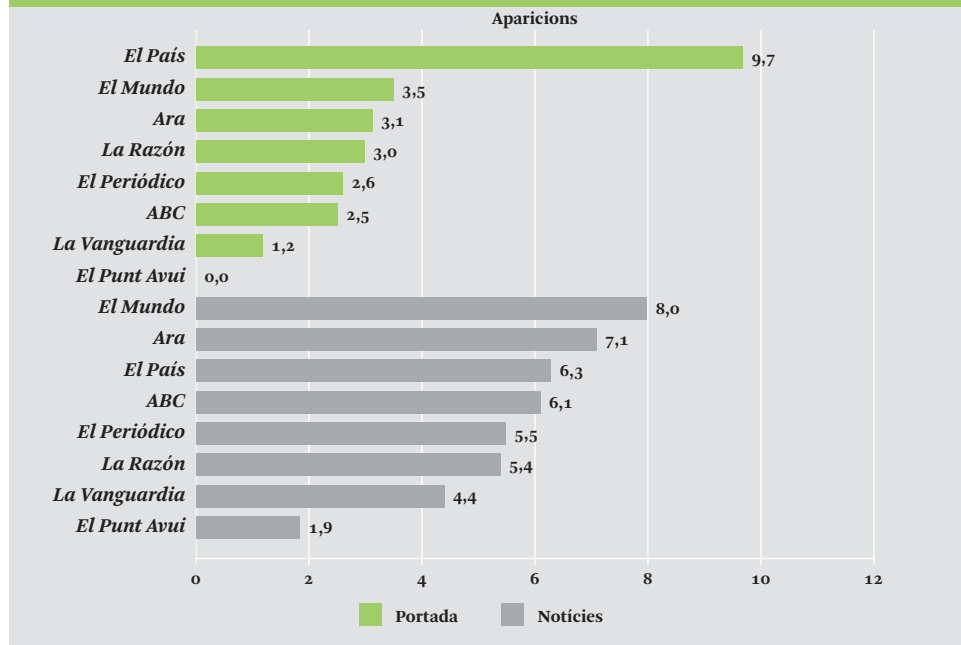
Aquest fenomen genèric, doncs, el qual hem anomenat «noves alternatives polítiques», té primer repercussió a les notícies interiors dels diaris i després a les seves portades a partir del mes de novembre, quan diferents sondejos d'opinió confirmen l'ascens electoral d'aquestes formacions. Malgrat això, el tema venia de més lluny, ja que, tal com s'observa des del mes de maig, hi havia una presència en les notícies de l'interior força més rellevant que en els mesos anteriors. Malgrat això, l'eclosió es produeix a finals d'any, i és precisament llavors quan el tema adquireix també una rellevància significativa en les portades dels diaris, com es pot veure en les dades de portades dels mesos de novembre i desembre.

El fenomen s'inscriu en la crisi institucional que ha provocat el desprestigi creixent dels partits polítics tradicionals, pels casos de corrupció que han afectat molts dels seus integrants. Per tant, té estretes connexions amb la temàtica de la corrupció, i beu sobretot de la desafecció de la societat civil envers les elits polítiques i econòmiques. Potser per això el debat axiològic sobre aquestes noves formacions ha girat a l'entorn de valors com la justícia, la transparència, l'honestedat, la integritat, l'exemplaritat i la responsabilitat. Tanmateix, s'han dirimit controvèrsies remarcables sobre aspectes com el populisme, la demagògia, l'oportunisme, la manipulació (dels discursos de persones i dels mitjans), la justícia social, la solidaritat i la regeneració del sistema polític.

Gràfic 28. Evolució de les portades i notícies de l'interior sobre 'noves alternatives polítiques' a les capçaleres analitzades

Gràfic 29. Portades i notícies de l'interior sobre 'noves alternatives polítiques' a les capçaleres analitzades (%)

Pel que fa a l'anàlisi per capçaleres, hi ha un diari que destaca per sobre dels altres: *El País* inclou la categoria de noves alternatives polítiques en gairebé una de cada deu portades, mentre que a la resta dels mitjans la seva influència és molt poc significativa.

En canvi, en l'anàlisi de les notícies de l'interior dels diaris sobre noves alternatives polítiques, les diferències entre capçaleres són menors, tot i que les diferències són d'1 a 4 entre la capçalera que més ressò mediàtic proporciona al tema i la que menys. Curiosament, és el diari *El Mundo* el que dona més cobertura mediàtica al fenomen en notícies, mentre que *El País*, tot i liderar de llarg la incidència en portades, queda en tercera posició pel que fa a la incidència del tema a les notícies.

Si considerem *El País*, llavors les diferències entre les capçaleres espanyoles i les catalanes són més àmplies, ja que els diaris espanyols concedeixen al tema una presència en portades del 4,7 %, mentre que en notícies de l'interior assoleix el 6,5 %. En canvi, en les capçaleres catalanes la presència en portades és de l'1,7 % i en notícies de l'interior del 4,7 %, escurçant una mica les distàncies. Aquestes diferències es redueixen sensiblement si s'exclou *El País* del recompte, però tot i això la desproporció –pel que fa a les portades– és gairebé de 2 a 1.

Taula 7. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior sobre 'noves alternatives polítiques' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies d'interior	Total
Capçaleres espanyoles	4,7	6,5	5,6
Capçaleres catalanes	1,7	4,7	3,2
Total	3,2	5,6	4,4

Sense <i>El País</i>	Portades	Total
Capçaleres espanyoles	3,0	4,8
Capçaleres catalanes	1,7	3,2
Total	2,4	4,0

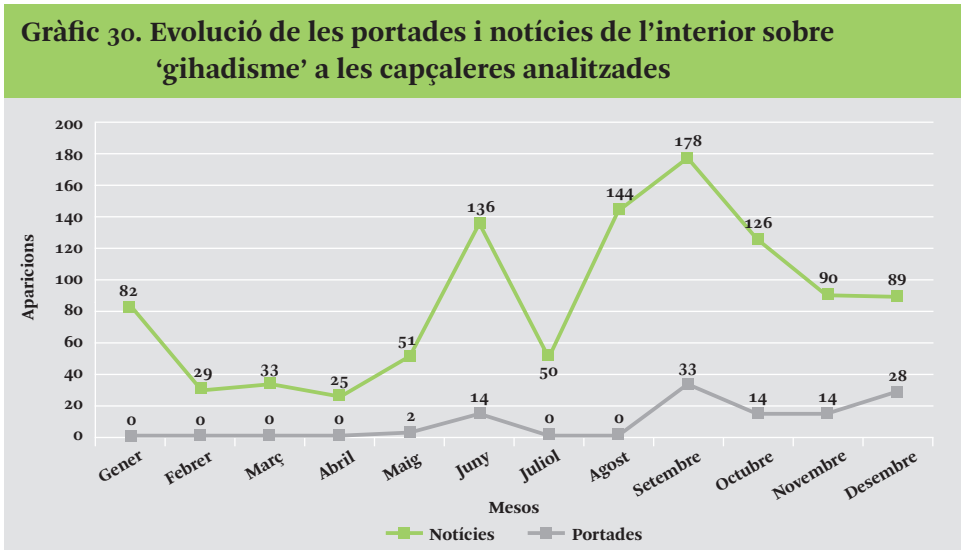
2.9 Gihadisme

El ressò mediàtic de la categoria gihadisme a les portades i a les notícies de l'interior dels diaris van en paral·lel. La seva evolució el 2014 depèn de moments concrets vinculats a la presència d'Estat Islàmic als mitjans i a l'extensió de l'amenaça gihadista més enllà de les seves fronteres. Hi ha un primer moment fort durant el mes de juny, i després el tema torna a decaure en les portades fins al mes de setembre, en què revifa amb força arran dels diferents casos que comencen a succeir-se. Val a dir que des d'aleshores, tot i certs alts i baixos, el tema ja esdevé relativament habitual en les portades de les capçaleres estudiades. També n'incrementa la presència en les notícies de l'interior, les quals tenen, al seu torn, una elevada correlació amb les portades.

Juntament amb el tema de les noves alternatives polítiques, es pot dir que el tema del gihadisme és una de les novetats significatives de rellevància mediàtica de l'any 2014. Els esdeveniments en l'escena internacional, amb la projecció guanyada per l'organització Estat Islàmic gràcies a la seva extensió territorial i les seves accions armades arreu del planeta, però també gràcies a la seva penetració en el jovent occidental –sobretot a la Unió Europea–, han fet que el tema protagonitzés una part important del debat públic axiològic. En dues direccions, principalment. Una, de caràcter sistèmic, on han prevalgut valors com la pau, la seguretat, la solidaritat internacional, la legitimitat d'una resposta armada –directa o indirecta– i la

responsabilitat (també atribuïda sovint a la comunitat internacional, i en particular als països occidentals). L'altra, focalitzada en els casos de joves europeus que ingressen en les files gihadistes, gira al voltant de valors com la inclusió i la integració social, l'educació, la igualtat i el respecte a la diferència i a les diverses cultures, però també considera aspectes com la falta de futur per a determinats joves, els processos de desafecció, l'educació en valors, les crisis identitàries i els possibles efectes d'un malestar generacional a Occident.

Les portades dels diaris amb una difusió a Espanya donen més importància al gihadisme que les capçaleres que es distribueixen majoritàriament a Catalunya. Es pot veure en la taula i en el gràfic com les capçaleres espanyoles tripliquen la presència de l'àmbit temàtic gihadista en portades respecte de les capçaleres catalanes (4,5 % i 1,5 %).

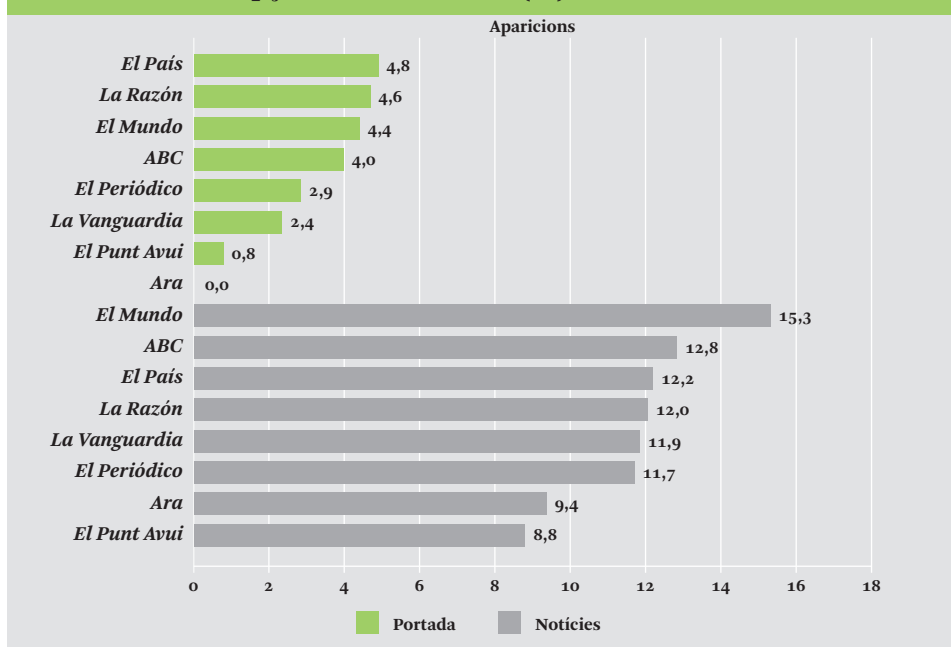

Taula 8. Nombre mitjà de portades i notícies de l'interior sobre el tema 'gihadisme' per tipus de capçalera (%)

	Portades	Notícies interior	Total
Capçaleres espanyoles	4,5	13,1	8,8
Capçaleres catalanes	1,5	10,5	6,0
Total	3,0	11,8	7,4

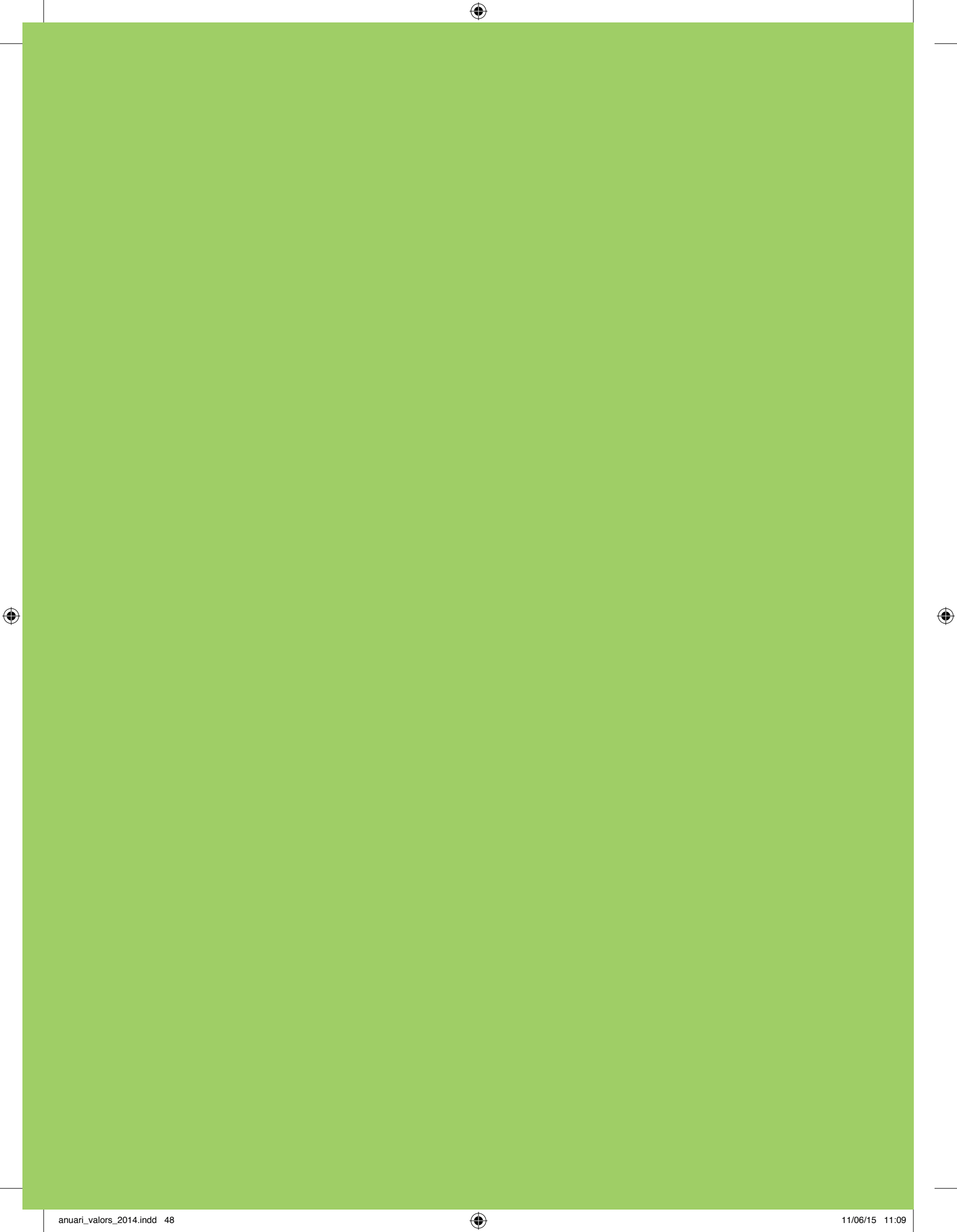
Pel que fa a la incidència del tema en les notícies de l'interior, les diferències es redueixen força (13,1 % a 10,5 %), però continuen sent les quatre capçaleres catalanes les de la meitat inferior pel que fa a presència, mentre que les capçaleres espanyoles ocupen la meitat superior. Entre aquestes capçaleres, destaca *El Mundo*, amb el 15,3 % de notícies relatives a aquest àmbit temàtic, bastant per sobre del diari que el segueix, l'*ABC* (amb un 12,8 %).

Gràfic 31. Portades i notícies de l'interior sobre 'gihadisme' a les capçaleres analitzades (%)

3

Temes a fons

3.1 Introducció

Dèiem en la primera edició de l'*Anuari dels valors*, corresponent a l'any 2013, que vivíem instal·lats en una crisi sistèmica. Ens referíem a una coincidència temporal, a una superposició i a un reforçament mutu de diferents crisis amb origen –si més no cronològic– en les hipoteques *subprime* dels Estats Units. La crisi de les hipoteques *subprime* va generar una crisi financera molt profunda als Estats Units, que ben ràpidament va contagiar la borsa i l'economia real. Un contagi que no es va limitar als Estats Units: en poc temps, la crisi de les hipoteques havia contagiat les borses de mig món, s'havia estès a l'economia financera internacional i havia pogut penetrar, amb més o menys èxit i virulència, en les economies domèstiques de la major part dels països avançats. De l'economia, per la via d'una fiscalitat i uns pressupostos minvats, va saltar a la política, i de la política a la societat, tot colonitzant, així, la majoria de les esferes de la vida col·lectiva. Tanmateix, si bé la crisi es va estendre de manera uniforme, el seu impacte ha estat desigual: cada país ha mostrat tenir una capacitat de «digestió» de la crisi diferent i n'ha sortit més o menys damnificat segons el seu model productiu i de relacions laborals, segons el context institucional, segons la força i la voluntat polítiques dels governs per impulsar reformes, segons l'estructura impositiva i la capacitat recaptatòria, segons les estructures de l'estat

“

Volem fer un retrat més sistemàtic i exhaustiu de la crisi o, millor dit, d'algunes de les múltiples crisis que afecten el nostre país

”

del benestar, segons el grau de resistència de la població i molts altres factors.

A casa nostra, la crisi va patir una evolució particular. La porta d'entrada va ser, com en altres indrets, el sistema financer. Tanmateix, entre nosaltres la crisi va tenir efectes multiplicadors atesa l'estreta vinculació del sistema financer amb el sector immobiliari: la crisi de les hipoteques *subprime* va tallar en sec el fins aleshores «cercle virtuós» de compravenda d'habitatges i va deixar al descobert una bombolla fonamentada en l'accés fàcil a crèdit barat. A partir d'aquí, la pel·lícula dels fets és ben coneguda: crisi del sector immobiliari, augment esfereïdor de l'atur, crisi del sector financer, rescat internacional del sector financer, caiguda dels ingressos fiscals, ajustament de la despesa pública, increment de la pobresa i de les desigualtats, etc. Tot just ara, set anys més tard, l'economia comença a mostrar –tímidament– algun senyal de recuperació, per bé que els beneficis encara no han arribat al gruix de la població: els indicadors macro mostren indicis de millora, però l'atur, les desigualtats i la pobresa continuen desbocats i els salaris encara no han experimentat mostres de millora.

En aquesta segona edició de l'*Anuari dels valors* ens reafirmem en la idea de la crisi general esbossada l'any passat. Tanmateix, a les conclusions de llavors ens limitàvem a recollir-la i a dibuixar-ne els contorns. Identificàvem l'existència d'una crisi que tenia múltiples dimensions i que apuntava a un canvi de cicle de desenllaç incert. Aquesta impressió descansava sobre l'evidència estadística que recollia la secció panoràmica i que desenvolupava l'apartat «Temes a fons» en forma de vuit articles monotemàtics.

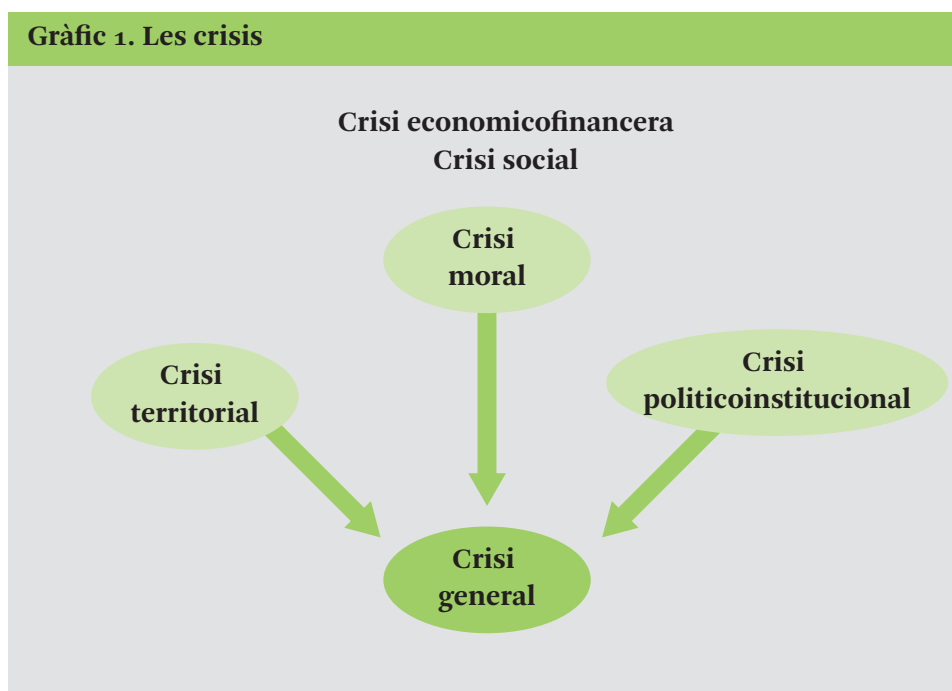
A diferència del primer *Anuari dels valors*, enguany evitarem fer un repàs a tots els temes que s'han desenvolupat en l'anàlisi panoràmica. Per contra, volem fer un retrat més sistemàtic i exhaustiu de la crisi o, millor dit, d'algunes de les múltiples crisis que afecten el nostre país. Si l'any passat la sensació era de fi de cicle, acompanyada d'un gran interrogant sobre el seu desenllaç, el 2014 ens deixa un regust diferent: les diferents crisis s'han afermat, la «sensació» de fi de cicle s'ha esvaït per donar pas a una «certesa» de fi de cicle i les sortides de la crisi (que cal no confondre amb la recuperació general de l'economia) –a diferència del 2013, que ni s'intuïen– s'han començat a entreveure durant el 2014.

És per aquest motiu que enguany l'apartat que anomenem novament «Temes a fons» adoptarà una mirada selectiva. Si en l'*Anuari dels va-*

lors 2013 hi incloíem un article en profunditat per a cadascuna de les vuit temàtiques que més ressò mediàtic havien obtingut al llarg de l'any, en aquesta nova edició ens proposem fer un exercici sensiblement diferent. En aquesta ocasió, centrarem la mirada en algunes d'aquelles temàtiques que, al nostre entendre, conformen la nostra crisi particular. Les temàtiques no ens les inventem, ans al contrari: totes apareixen en la panoràmica de la primera part de l'*Anuari*, l'anàlisi quantitativa, que recull els temes amb més ressò i amb més impacte mediàtics de l'any. L'objectiu del «Temes a fons» d'enguany, doncs, no és tant fer un repàs exhaustiu de totes les temàtiques com centrar-se en aquelles que configuren la nostra realitat particular a fi d'aportar elements d'interpretació que permetin entendre millor què ens està passant.

Així doncs, les temàtiques les hem agrupades en tres categories: la crisi territorial, la crisi moral i la crisi política i institucional. Les tres crisis parcials es desenvolupen en el marc d'una crisi econòmicofinancera que ha originat, com apuntem al nostre editorial, terribles fractures socials. Aquestes dues crisis, l'econòmicofinancera i la social, reforçarien les tres crisis que presentem i analitzem en aquest apartat. Ambdues actuarien de teló de fons, com a fets podríem dir-ne estructurals. En serien elements condicionants, acceleradors, agreujants. Tanmateix, cadascuna de les tres crisis parcials té la seva pròpia lògica, cosa que en justificaria un tractament distint i separat.

Gràfic 1. Les crisis

“

**Sense la crisi
economico-
financera molts
casos de corrupció
possiblement
haurien continuat
ocupant un lloc
secundari o potser
no haurien ni
aflorat**

”

En altres paraules: considerem que les crisis econòmicofinancera i social no serien directament responsables dels múltiples casos de corrupció que s'han anat destapant al llarg dels últims anys. La majoria d'aquests casos s'haurien gestat al llarg dels anys de bonança anteriors a la crisi. Tanmateix, la crisi hauria modificat la percepció, la sensibilitat social o fins i tot certa consideració sobre la rellevància de l'ètica pública –allò que en un altre lloc de l'*Anuari* de 2013 es definia com a «despertar democràtic»–, a més d'incrementar les retallades o el zel recaptatori de les autoritats. Sense la crisi econòmicofinancera molts casos de corrupció o moltes reflexions sobre el paper i la representació de les nostres elits, per exemple, possiblement haurien continuat ocupant un lloc secundari o potser no haurien ni aflorat.

El mateix val per a la crisi territorial, que rebria l'impacte de les dimensions econòmica i social, i la coincidència amb la resta de crisis parcials no seria gratuïta, però les seves arrels també s'enfonsarien en altres terrenys, com el polític, l'institucional o l'identitari. No oblidem que la crisi territorial comença el 2006, encara en plena bonança econòmica.

Finalment, la crisi política i institucional, si bé comença a gestar-se ja en època de crisi econòmica, troba el seu origen en una percepció creixent de l'esgotament de l'ordre nascut de la Transició del 1978. Un ordre que ha estat vigent i ha marcat el joc institucional, les relacions polítiques i el repartiment del poder al llarg dels últims trenta-cinc anys. Les crisis econòmicofinancera i social n'haurien precipitat indubtablement la caducitat, però no es pot dir que en siguin les culpables úniques ni principals. Un canvi generacional, acompanyat de noves maneres de fer i d'entendre la política, una desafecció política profunda, inflamada pels casos de corrupció o de conductes inapropiades entorn de la Casa Reial o del mateix monarca; certa sensació de «buidament» de la sobirania popular, o la mateixa consciència de fi de cicle serien alguns dels elements determinants de la crisi política i institucional, més enllà del pes que hi pugui tenir l'economia o la fractura social mateixa.

En resum, com dèiem més amunt, les tres crisis triades tenen una lògica pròpia que en justifica un tractament per separat. Tanmateix, estan relacionades entre si, es reforcen mútuament i, en alguns casos, beuen fins i tot de les mateixes causes. Les podem considerar tres dimensions d'una mateixa problemàtica. Tres crisis parcials que, vistes conjuntament, permetrien entendre millor la crisi d'abast general que s'ha anat gestant al llarg dels últims anys, tant a Catalunya com al conjunt d'Espanya.

3.2 Crisi moral

La corrupció política i econòmica ha ocupat 665 de les portades que al llarg de l'any 2014 han aparegut a les vuit capçaleres de diari que han estat objecte d'anàlisi. Això suposa poc més del 20 % del total de portades dedicades a temàtiques amb continguts axiològics. El cas més destacat que ha protagonitzat més d'un terç d'aquestes portades ha estat tot el que ha tingut a veure amb els casos que afecten la família de l'expresident Jordi Pujol, seguit a distància del cas Nóos, el cas de les targetes Black de Caja Madrid, i el cas dels ERO d'Andalusia. La resta de casos (cas Neymar, operació «Púnica», cas Bankia, cas Bárcenas...) ja queden molt més despenjats respecte dels quatre casos esmentats. En notícies, la temàtica de la corrupció en el seu vessant polític i econòmic ha protagonitzat un total de 1.845 aparicions diàries de mitja plana o més en els diferents diaris, una mica més del 21 % de les notícies amb contingut axiològic analitzades. Tot plegat fa que la temàtica esdevingui la segona en importància, només per darrere de les portades i notícies que han tingut a veure amb el procés sobiranista català.

Així doncs, si en l'*Anuari* anterior vam batejar el 2013 com l'any de la corrupció, ara ja hauríem de parlar de bienni. De fet, el seguici processal dels casos en curs –tan dilatat en els temps judicials com cíclic en els temps mediàtics–, juntament amb la constant aparició de noves imputacions, fa que la sensació de ser sota una allau asfixiant de corrupció creixi i s'estengui a cada moment en la percepció de la ciutadania. Segons els baròmetres del CIS, la corrupció és ja la segona preocupació de la ciutadania, per darrere de l'atur. Hom pot deduir que, si aquest no fos un país amb una taxa d'atur tan disparada, el problema de la corrupció podria esdevenir perfectament allò que més preocupés a la població.

No és estrany, doncs, que l'índex de percepció de la corrupció política i pública del 2013 que elabora Transparency International situï Espanya en el lloc 37è del seu rànquing, just per sobre de Dominica i per sota de països com Portugal, Puerto Rico o Polònia. La lleu millora envers el 2013 (que ocupava el lloc 40è) sembla més aviat conseqüència de l'evolució d'altres països que no pas d'una millora substancial en la percepció, ja que la puntuació assolida el 2014 és de 60 en comptes dels 59 del 2013 (en una escala de 0 a 100, on zero seria la màxima percepció de corrupció i 100 la mínima). L'evolució històrica en el rànquing és significativa: d'ocupar el lloc 20è l'any 2000 passa a ocupar el lloc 28è l'any 2008 –en vigílies de l'actual crisi econòmica– i

“

L'abril del 2013 hi havia 798 jutjats i tribunals que investigaven un total de 1.661 casos per delictes de corrupció, amb prop de 500 persones imputades

”

es desplaça fins al lloc 40è l'any 2013, i es consolida en aquesta zona amb el lloc 37è d'enguany.

La percepció d'allau, sens dubte, hi deu tenir molt a veure. Per posar-ho en xifres que s'hagin sabut durant aquest 2014, l'abril del 2013 hi havia 798 jutjats i tribunals que investigaven un total de 1.661 casos per delictes de corrupció, amb prop de 500 persones imputades (i una vintena de les quals ja empresonades, tot i que la majoria continuen ocupant càrrecs públics retribuïts). Això sense tenir en compte els casos que ja han arribat al Tribunal Suprem. Si les Illes Balears és la comunitat autònoma on hi ha més polítics a la presó, en proporcions relatives (és a dir, comparant els casos per habitant), trobem que les cinc comunitats autònomes amb més prevalència de casos oberts són, per ordre descendent: les Canàries, Andalusia, el País Valencià, Galícia i Catalunya. Cal no perdre de vista, tot sigui dit de passada, l'elevada correlació d'aquest rànquing amb els llocs on més tirada va tenir la bombolla de la construcció. De fet, la corrupció es percep cada cop menys com a patrimoni únic dels polítics, i cada cop més també vinculada al món empresarial i financer. A l'escàndol de les preferents i a la caiguda de les caixes d'estalvi, notícies que van protagonitzar bona part del 2013, els han succeït nous casos com els de les targetes opaques de Bankia. Cal no oblidar que l'anterior president de la CEOE, Gerardo Díaz Ferrán, és a la presó, i que el president de la Cepyme ha hagut de plegar per estafa.

Així, si les estadístiques judicials resulten aclaparadores, no ho són menys les dades que en lent degoteig es van publicant sobre els costos i danys econòmics del frau i de la corrupció. Alguns articulistes s'hi han recreat especialment. Així, hem sabut que el frau fiscal a Espanya volta el quart de bilió d'euros, cosa que representa el 24,6 % del PIB, o que els rescats de Bankia i de l'antiga Caixa de Catalunya hauran costat 24.000 i 12.000 milions d'euros (que junts representen unes 18 vegades el pressupost del Ministeri d'Educació). L'OCDE calcula que el pagament fiscal mitjà de les multinacionals ronda el 5 %, ben lluny de la taxa del 25 % i 30 % que paguen les petites i mitjanes companyies del país. Al seu torn, segons Oxfam Intermón les persones físiques paguen 46 vegades més impostos que les empreses, i en un dels pitjors anys de la crisi, el 2011, van aportar el 92 % de la recaptació total de l'Estat en concepte d'IRPF, IVA i impostos especials, mentre que les empreses van aportar el 8 % restant.

Acabarem la bateria de dades que han anat desgranant els articulistes d'opinió durant aquest 2014 amb dos exemples paradigmàtics. El primer l'aporta Guillermo de la Dehesa, que afirma que les patronals

“
El frau fiscal a Espanya volta el quart de bilió d'euros, cosa que representa el 24,6 % del PIB
”

i els sindicats reben prop de 400 milions anuals de diner públic, i s'exclama que els seus comptes mai no han estat auditats per un auditor extern independent, cosa que resulta del tot insòlita entre els països de la Unió Europea. El segon exemple l'aporta Ignacio Escobar, basant-se en un estudi del Tribunal de comptes europeu, on es constata que cada quilòmetre d'autovia a Espanya costa de mitjana el doble que a Alemanya –quan el salari mitjà alemany és un 33 % superior a l'espanyol–, a causa de «circumstàncies imprevistes» que comporten modificacions i ampliacions de contracte. Es conclou, doncs, que a Espanya el que en altres llocs és excepcional aquí és habitual, com si l'estratègia de les constructores fos aconseguir el contracte de qualsevol manera i després negociar-ne posteriors ampliacions.

Les elits en el punt de mira

Amb relació al 2013, l'any 2014 s'ha caracteritzat per un atac progressiu al que hom anomena «les elits extractives», que fa referència a les xarxes interpersonals que componen l'entramat econòmic, polític i mediàtic dominant. Si en el debat del 2013 s'advertia una certa ponderació a destriar casos d'honradesa de casos corruptes, la focalització dels articles d'opinió el 2014 ha virat cap a un assenyalament major de les elits en fer-les responsables d'una corrupció que es veu com a sistèmica. Si la defensa dels màxims responsables de les institucions afectades per l'allau de casos de corrupció ha estat dir que «no tots som iguals» i al·ludir a la metàfora de la «poma podrida», la resposta de bona part dels articulistes ha estat dir que l'argument és fal·laç, quan són les estructures (el cistell, si seguim amb la metàfora) i una certa cultura de grup les que abonen la corrupció. Com diuen Àngel Castiñeira i Josep M. Lozano en un dels seus articles: «les pomes podrides molt sovint són el resultat de processos de socialització en els quals, en una gradació creixent, es porten a l'extrem pautes de conducta no tan sols tolerades, sinó considerades normals en l'organització».

Mai no sabrem ben bé del tot qui va inspirar a qui, però d'un temps ençà s'ha popularitzat el terme *casta* per dirigir-se a això que tècnicament hem denominat elits extractives, i la veritat és que el terme s'ha guanyat un lloc en els diferents articles d'opinió. En tot cas, se'n digui com se'n digui, no han estat poques les al·lusions a grups relativament oclusius de persones que es relacionen entre elles sota els principis de solidaritat de grup i procura del benefici mutu, edificant i blindant un context sistèmic consensuat entre tots, en la mesura en què en treuen profit.

“
**El diari *Ara*
xifrava en
10.350 els
indults atorgats
pel Govern
espanyol des del
1996, 409 dels
quals eren per
condemnat per
corrupció contra
l'Administració**
”

Fins i tot hi ha articulistes que detallen com es produeix la mala praxi, tant en institucions com en empreses i en partits. Per a José M. Vera tot s'inicia amb l'opacitat i els reiterats intents d'ocultar informació; després, es mantenen les persones imputades en els seus càrrecs, se cerquen privilegis en el seu tractament judicial (se n'ha parlat força, enguany, dels aforaments) i en cas de no assolir-los, es propicien indults per als condemnats/des (a tall d'exemple, un editorial del diari *Ara* xifrava en 10.350 els indults atorgats pel Govern espanyol des del 1996, 409 dels quals eren per a presos condemnats per delictes de corrupció contra l'Administració pública); també es practica la connivència entre institucions polítiques i financeres, en una simbiosi perversa, i es minimitzen els casos propis mentre s'engrandeixen els casos dels rivals; finalment, quan no s'hi pot fer res, es designen bocs expiatoris i s'hi concentren els atacs, mentre es procura fer passar l'organització per víctima, eludint així tota responsabilitat en una corrupció que segons l'autor és prou evident que és sistèmica.

Potser, pel principi de responsabilitat última, les elits dirigents de les institucions estan sempre en el punt de mira quan es donen casos de corrupció. Però sembla més fàcil personalitzar en institucions aïllades, com poden ser federacions esportives (la polèmica del proper campionat mundial de futbol a Qatar ha estat un dels temes recurrents), clubs de futbol (per actuacions fiscals dubtoses), empreses (per fallides inesperades a causa de males pràctiques diverses) o la mateixa institució eclesiàstica (tot i que en aquest cas el debat públic apunta més fàcilment a una connivència i fins i tot tolerància institucional –si més no en temps pretèrits– per a alguns dels casos que els han afectat darrerament, com les denúncies per pederàstia). En canvi, quan es tracta d'entitats polítiques, financeres i sindicals, la percepció és clarament sistèmica, i a més basada en un sistema d'interconnexions mútues de favors recíprocs, especialment entre els partits polítics amb atribucions de govern i el món financer. És en aquest sentit que la fortuna i popularització del mot *casta* ha servit per condensar en una paraula un conglomerat de càrrecs de procedència diversa (les abans anomenades «elits extractives»), però amb el distintiu comú de constituir cercles de poder fàctic.

La realitat mediàtica ha facilitat aquesta percepció, sigui perquè resulta fàcil deduir-ne aliances arran de casos com el de la plataforma Castor, o tot el que ha passat amb les caixes d'estalvi –i n'ha resultat especialment paradigmàtic el cas de les targetes opaques de Caja Madrid–, o les amnisties fiscals (com la darrera), o l'aflorament de trames com la trama Gürtel o el finançament il·legal dels partits po-

lítics –posat de relleu arran del cas Bárcenas– o, ja d'una manera més genèrica, el fenomen de la *revolving door* o «porta giratòria», que suposa un transvasament sistemàtic d'alts càrrecs públics a l'empresa privada i viceversa. Casos com el de Rodrigo Rato o els expresidents del Govern espanyol Felipe González i José M. Aznar són els més mediàtics, i d'altres han estat motiu de polèmica en l'opinió pública, com els del ministre de defensa Pedro Morenés o de l'actual comisari europeu d'Energia i Clima, Miguel Arias Cañete, però n'hi ha hagut molts més. Segons dades d'Europa Press, des de l'inici de la legislatura un total de 84 alts càrrecs han rebut autorització del Govern espanyol per marxar a l'empresa privada un cop han cessat com a responsables públics. D'aquests, el 51 % han recalat en empreses de sectors relacionats amb el seu Ministeri, mentre que un 14 % han tornat a l'empresa d'on procedien abans d'esdevenir càrrec públic. Diversos autors denuncien aquest fenomen de la «porta giratòria» dels polítics cap als consells d'administració com un mode de pagament dels serveis prestats, i com a avançament dels que seguiran prestant. Josep Fontana és un dels articulistes que ho explica de manera diàfana, i que contraposa amb un interessant cas atípic: el d'Ernest Lluch, que en acabar la seva gestió com a ministre de Sanitat del govern socialista va refusar integrar-se en consells d'administració d'empreses farmacèutiques i va tornar a la seva feina de la universitat, tot preferint viure més modestament que no si hagués acceptat les propostes del món empresarial.

Cultura de la cobdícia i síndrome d'Hybris

Soledad Gallego-Díaz explica també en un dels seus articles com George Plunkitt encunyà l'expressió *honest graft*, que podríem traduir com «corrupció legítima», per venir a dir que era raonable aprofitar les oportunitats que sorgien per enriquir-se quan hom ocupava un càrrec polític. Es dona la circumstància que Plunkitt comprava terrenys per a la construcció d'edificis públics i els venia al quàdruple de preu que no li havien costat. Tot i amb això, ell defensava que aquest *honest graft* era necessari per tal de recompensar els militants del partit i per garantir la supervivència dels partits mateixos, que eren un bé per a la societat. El cas Plunkitt és un bon exemple de com, un cop s'accedeix al poder, se sol entrar en una cultura diferent, amb una manera peculiar de veure les coses. Possiblement es pensa en aquesta cultura política particular quan es diu allò tan conegut de la separació creixent entre els polítics (altre cop la «casta», per a alguns) i la ciutadania. O potser no tant, perquè d'altres articulistes alerten que tot això no passa només per culpa d'una minoria, sinó que les culpes podrien estar més difusament repartides. És possible que a això es refereixi Héctor López Bofill quan diu que «hem substi-

“

En el cas de les targetes opaques, l'avarícia va ser ubiqua, ja que se'n van beneficiar membres de tots els partits polítics i dels sindicats

”

tuït els valors del mèrit, de l'esforç i de l'austeritat per la cobdícia, el clientelisme, l'hedonisme i la desmesurada atracció pel luxe». Si aquesta fos una de les dimensions de la crisi moral de la nostra societat, el que seria estrany és que això no afectés aquelles persones que ocupen posicions de poder. Però l'enumeració de l'autor és un bon compendi d'aquells valors (mèrit, esforç, austeritat) que semblen haver entrat en declivi i d'aquells contravalors emergents que estan ocupant el seu lloc (i és de particular interès com associa la cobdícia a l'hedonisme i a l'atracció pel luxe).

Sens dubte hi ha casos en què les magnituds de les quantitats de diners que estan en joc denoten actituds de cobdícia desmesurada i d'una avarícia extraordinària, vinculades per força a una extrema sensació d'impunitat, que molts articulistes expliquen pel blindatge i la seguretat que dona saber-se protegit per amistats poderoses còmplices. És un context que sembla repetir-se en molts casos, com en el cas Palau, en el cas Mercuri, en el cas Bárcenas, i en tants altres que es podrien esmentar. Autors com Casimiro García-Abadillo fan referència a un terme més psicopatològic, el d'addicció a la riquesa, tot citant un articulista del *The New York Times*, que en un text del mes de gener ho definia com «quan en tens prou, però encara en vols més». L'autor considera que les targetes opaques de Bankia van ser el paradigma d'aquesta afecció, en gastar-se 15,5 milions d'euros malgrat les dificultats de l'entitat, i amb una dada significativa: els consellers i executius de l'entitat beneficiaris van augmentar la seva despesa a mesura que s'apropava la seva sortida de l'entitat (com a exemple il·lustratiu, l'autor ens indica com Miguel Blesa, president del consell d'administració de Caja Madrid, es va gastar 19.000 euros el darrer mes de la seva presidència), i abastaven qualsevol tipus de despesa imaginable, des d'hotels i restaurants de luxe fins a bosses de marca, passant per viatges –incloent-hi algun safari a l'Àfrica–, alcohol i productes farmacèutics i de supermercat. I tot això, com diu Enric Hernández, consentit per un exministre d'Economia, exvicepresident del govern i exdirector gerent de l'FMI. En el cas de les targetes opaques, però, l'avarícia va ser ubiqua, ja que se'n van beneficiar membres de tots els partits polítics (PP, PSOE i IU) i dels sindicats UGT i CCOO. Altre cop, doncs, sembla refermar-se la tesi de la interrelació d'elits extractives del món polític, financer i fins i tot sindical.

Si la cobdícia i l'avarícia apareixen com a contravalors cabdals en aquestes pràctiques, la desmesura en les actituds dels encausats és també un altre dels denominadors comuns. Aquest aspecte no ha passat desapercebut a l'opinió pública. Curiosament, per explicar-lo, durant aquest 2014 diversos autors de diverses capçaleres han al·ludit

a la síndrome d'Hybris. *Hybris* és un terme grec antic que precisament significa quelcom de semblant a la «desmesura»: designava l'excés de confiança en un mateix que feia desafiar les lleis que els déus imposaven als homes i seguir cegament i desafortadament els propis impulsos sense tenir en compte els altres. David Owen, neuròleg que va ser ministre d'affers exteriors del Regne Unit, ho qualificà en el seu llibre *La malaltia del poder* de trastorn paranoide que transitava de la megalomania a la paranoia greu. Comença quan el subjecte s'envolta d'aduladors i culmina quan se sent infalible i omnipotent. Els antics grecs atribuïen sovint aquesta malaltia als herois, als governants o als grans militars, quan eren glorificats per les seves gestes i això els feia tornar-se prepotents i egocèntrics.

Com dèiem, diversos autors han associat la síndrome d'Hybris a les conductes abusives i corruptes de les elits extractives, precisament basant-se en la desmesura evident dels seus actes, la cobdícia desafortada i la impunitat temerària amb la qual actuaven. Alguns articulistes afirmen que un context sistèmic propici a la corrupció esdevé precisament un reclam per a les persones ambiciosos i sovint guiades per la cobdícia, a les quals els resulta relativament fàcil i còmode escalar en els llocs de poder, mentre que el mateix sistema neutralitza l'accés a persones honrades, la integritat de les quals podria posar en perill els mecanismes establerts per lucrar-se.

Ara bé, tot i que aquesta síndrome generalment sol considerar-se com a part de la cultura sistèmica del microcosmos de les elits, hi ha un contrapunt suggerent en un dels articulistes, Rafael Argullol, que ho estén encara més al macrocosmos social, i postula que estem atrapats en una civilització d'*hybris*, basada en una ideologia dominant que descansa en l'utilitarisme, el pragmatisme i una exaltació permanent de la possessió immediata de les coses –i de les persones–, una civilització en la qual som víctimes d'una invitació perpètua a la cobdícia. Recordant Èsquil, ens alerta que no hi pot haver llibertat si dominen la desmesura i el desequilibri, si l'*hybris* ens atenalla. Advoca, per tant, com a solució, per fer una revolució espiritual que ens permeti sortir de la civilització de la *hybris*. Malauradament, però, l'autor es mostra pessimista enfront d'aquesta perspectiva, ja que considera que la crisi no ens ha deixat cap aprenentatge profund, que no hi ha hagut ni catarsi ni neteja, per la qual cosa el cicle tornarà a repetir-se.

Molts altres autors hi estan d'acord, i assenyalen que històricament s'ha estat tolerant amb individus que, malgrat ser grans transgressors, se n'han sortit i han reeixit. Són casos avui encara fàcilment

presentes en la memòria col·lectiva, com els de José M. Ruiz Mateos, Jesús Gil o Mario Conde. Personatges als quals no només se'ls tolerava, sinó que fins i tot gaudien de l'admiració de bona part de la població. De la mateixa manera, hi ha qui es pregunta quin sentit té demanar dimissions per principis ètics en llocs com el País Valencià, on polítics reconegudament corruptes han tornat a guanyar eleccions. Michel Wieviorka posa l'exemple de Silvio Berlusconi a Itàlia, i ens ho explica a partir de dos fenòmens: que sovint la gent vota pensant en la repercussió que tindrà el seu vot en la seva vida quotidiana –i en les promeses sobre això que li hagin pogut fer–, i que quan hom pensa que la corrupció és un mal estès pertot arreu, es desdibuixa la possibilitat de votar per castigar o de triar el partit no corrupte, perquè senzillament no existeix o no es percep com a tal.

Josep M. Uyà se suma al pessimisme i va més enllà, en un veredict amb reminiscències d'Erich Fromm, quan diu que «la nostra civilització ha perdut tota idea del que és honorable i del que no ho és, car s'ha cregut que el sistema utilitari, el del tenir per ser, i no el de ser per tenir, és el bo». Considera que la racionalitat i l'ètica, basades en la responsabilitat i el respecte, han estat bandejades, i creu que la majoria de la ciutadania així ho accepta, responnent –ens diu– al seu egoisme natural.

Potser per això hi ha autors que, malgrat la quasi monopolització del tema per part de les elits polítiques i financeres en el contingut dels articles d'opinió, apunten que, en altres àmbits, com per exemple en l'empresa, la conducta ètica tampoc no és fàcil. Antonio Argandoña afirma que en l'empresa regna la tirania dels resultats, sense que ningú es pregunti gaire si s'han assolit netament o no. El parany de l'èxit rebla la situació i converteix l'empresa en un ens amoral i èticament neutre, on en tot cas l'ètica se subordina al benefici, l'únic criteri vàlid. L'autor defensa que l'ètica és qüestió de pràctica més que no de prèdica, i que s'ha de viure primer a casa i després a la societat en el seu conjunt, incloent-hi també la feina i les empreses. Però veu seriosos obstacles perquè això sigui així, atès que, a més a més, les persones ens hem tornat utilitaristes, relativistes i, en molts casos, hem perdut el sentit de la responsabilitat moral.

Com es pot veure, el debat de l'opinió pública acusa un marcat pessimisme cultural, però sovint no només restringit a les esferes polítiques i financeres, sinó també estès a tot el sistema social. La percepció generalitzada, doncs, és que vivim una profunda crisi moral, la qual té una dimensió cultural de caràcter sistèmic. Però no micro-sistèmica, sinó macrosistèmica, que és el pitjor que podria passar.

“
Són molts els
autors que
clamen que
no hi ha una
autèntica divisió
de poders, que la
independència
judicial i de la
funció pública
són una
quimera
”

Un sistema judicial i de control fallit

Més enllà de les raons culturals, els autors apunten que hi ha mecanismes sistèmics el funcionament (o més aviat el disfuncionament) dels quals fa que la corrupció sigui inevitable i alhora difícil de perseguir amb efectivitat. Per a Enrique Gil Calvo, tant l'Administració pública com la Justícia estan excessivament polititzades, amb les seves jerarquies sotmeses al poder polític, que nomena els càrrecs directius en funció de la lleialtat política. És la segona porta giratòria: la que es dona entre el poder polític i la funció pública. Són molts els autors que clamen que no hi ha una autèntica divisió de poders, i que la independència judicial i de la funció pública són, ara mateix, una quimera.

Aquesta divisió imperfecta de poders fa possible l'extrema opacitat que tothom està d'acord a diagnosticar en el nostre sistema de partits. Un editorial del diari *El Mundo* es fa ressò de com un informe de la Fundación Compromiso y Transparencia demostra que la majoria de partits ni faciliten el nombre d'afiliats, ni cap memòria d'exercici, ni relacions de préstecs o condonació de deutes, ni publiquen les declaracions de béns dels seus càrrecs electes. La paradoxa és que algunes d'aquestes dades són obligatòries per a les empreses cotitzades en borsa, mentre que els partits no les compleixen. L'informe conclou que la solució passa per un control més rigorós –i amb més mitjans– per part d'un Tribunal de comptes que tingués capacitat sancionadora, però altre cop topem amb el fet aquest tribunal no és independent dels partits, ja que el seu ple el formen vuit membres nomenats pel PP, tres pel PSOE i un per IU. Sembla clar que el sistema legislatiu, segons afirmen diversos autors, tendeix a autoprotegir les elits, establint mesures de control insuficients o directament negant-se a establir-les, com passa amb les iniciatives parlamentàries per tal de regular millor l'indult, les quals han estat totes rebutjades pels partits majoritaris.

D'altra banda, els processos judicials són extremament lents (a tall d'exemple, s'ha trigat vint anys a jutjar els Núñez, i ja en fa cinc per al cas de Millet i Montull), la qual cosa mina la credibilitat de l'estat de dret perquè abona la sensació que qui té més mitjans se'n surt i qui no en té no, tal com afirma Antoni Segura.

De fet, fins i tot quan hi ha una sentència condemnatòria, les penes imposades són molt nímies si es comparen amb el lucre obtingut, que sovint mai no es retorna. Molts articulistes incideixen en aquest punt, com Joan Subirats, que sosté que les sancions per operacions financeres irregulars acostumen a ser una part molt petita dels bene-

ficis assolits pels bancs en aquestes males praxis. També un editorial d'*El Periódico* es feia ressò de les penes mínimes de la condemna de Caixa Penedès, arran d'un pacte d'última hora amb els acusats, mentre que Gregorio Morán comparava la pena de quatre anys per a un piquet de treballadors andalusos que van forçar el tancament d'una taverna un dia de vaga general amb el fet que a Gerardo Díaz Ferrán li havien caigut dos anys, i a Fèlix Millet en la darrera de sentència el condemnaven a un any. Podríem seguir amb els exemples, perquè un dels llocs comuns entre els articulistes és que les sancions per corrupció a les elits polítiques i financeres són molt més baixes i benèvols que no el rigor amb què s'aplica la llei a la gent corrent o a les persones de condició socioeconòmica humil. De manera que això tanca el cercle d'un sistema de control i judicial fallits, que hom considera ja un altre dels privilegis de les elits extractives.

No debades s'exclama Joan J. Queralt que tot i que l'ordenament espanyol pot investigar la responsabilitat civil en paral·lel a la instrucció penal, no ho fa i s'espera a la finalització del cas en la instància penal, i passats els anys ja no queda patrimoni per rescabalar, malgrat saber que allò que els fa més pànic als corruptes per enriquiment és que els deixin sense els diners.

Les conseqüències de la crisi moral

Un article aparegut a la revista britànica *Proceedings of the Royal Society B* el juliol del 2014 és força il·lustratiu sobre els efectes potencials que pot tenir la sensació generalitzada de corrupció en una societat. L'autoria de l'article correspon a un equip científic format per investigadors mexicans i finlandesos, que van fer una simulació informàtica que desenvolupa un model matemàtic que explica l'evolució d'una comunitat d'individus a mesura que s'hi apliquen determinats factors. Un d'aquests factors consisteix en la introducció gradual de conductes antisocials basades en la mentida i en l'interès propi de qui menteix. L'efecte que amb el temps tenia era la pèrdua de cohesió de la comunitat, atès que incentivava actituds més individualistes, d'anar cadascú a la seva i mirar únicament pel benefici propi. És a dir, hi havia un cert contagi de les actituds d'engany. La conseqüència moral que se n'extreu és que tota societat necessita la confiança en l'altre per poder mantenir-se cohesionada. Si per contra s'estén la desconfiança mútua, incentiva al seu torn per la proliferació de conductes insinceres o enganyoses per tal d'obtenir avantatges individuals, aleshores cada cop més gent canvia d'actitud i es torna més egoista i menys cooperativa.

“
Una de les
novetats ha
estat la irrupció
de noves
alternatives
polítiques i la
generació d'un
debat públic
al voltant del
creixement
del populisme
que s'atribuïa a
determinades
formacions
noves
”

L'exemple de l'article anterior és profundament revelador dels riscos en què incorre una societat com la nostra, en la qual la percepció social de la corrupció és la d'un fenomen generalitzat i que creix per moments, aixoplugada per una impunitat sistèmica que fa que sembli que els corruptes se'n surtin prou bé, i es dedueixi que sovint surt a compte ser-ho, ja que hi tens més a guanyar que a perdre. La crisi de confiança en el sistema, en la gent i en la justícia és molt perillosa, perquè pot conduir a una degeneració social per efecte contagi. És aquella situació tan cínica en què es pensa que qui té l'oportunitat d'aprofitar-se del sistema i no ho fa és més aviat enze i no simplement honest. És un mal símptoma que estigui menys valorada l'honradesa que la picaresca o l'avantatgeisme oportunista.

Però la pèrdua de confiança, quan apunta principalment a les elits extractives, fa entrar en crisi el sistema polític, i a la llarga potser també el sistema econòmic. Una de les novetats del 2014 ha estat la irrupció de noves alternatives polítiques, i la generació d'un debat públic al voltant del creixement del populisme que s'atribuïa a determinades formacions noves. Segons explica Yascha Mounk a la revista *Foreign Affairs*, el populisme s'origina en la desconfiança de la ciutadania en els partits tradicionals, la qual aquests partits s'han guanyat a pols durant el darrer mig segle a l'Occident democràtic. El populisme, ens diu, sorgeix un cop la percepció de la gent que l'establishment polític procura només en benefici propi es generalitza i l'atipament arriba al límit. Llavors, sovint s'accepta el que sigui, i en especial si està a les antípodes del sistema, per tal de «fer neteja» de les institucions. No ho diu Mounk, però és fàcil intuir que la indignació antisistema pot créixer exponencialment quan la percepció social és la d'un es elit que retallen a bastament i sense recança en prestacions socials, i alhora fomenten, toleren i tapen un saqueig de fons públics descaradament lucratiu a títol personal per part d'individus que no passen precisament necessitats.

Un cas paradigmàtic va ser el de la *tangentopoli* italiana. Cal recordar que tot va començar amb la citació judicial d'un dirigent polític per sospites d'una corruptela urbanística. Allò que podia haver estat un cas local dirimit als tribunals de Milà va suposar l'enfonsament del sistema de partits que s'havia instaurat després de la II Guerra Mundial: foren encausats prop de cinc mil dirigents polítics i empresarials i gairebé el 70 % de la classe política del país, i en conseqüència es produí la dissolució de més de quaranta ajuntaments. El cas, però, és doblement paradigmàtic per paradoxal, ja que, com que no es produí una veritable regeneració, la crisi sistèmica va acabar entronitzant un personatge com Silvio Berlusconi –un altre exemple de po-

pulisme, però en aquest cas sense ni tan sols propòsit de regeneració moral–, en un exercici de cinisme que articulistes com Salvador Martí identifiquen com el fenomen de la democratització de la corrupte-la, quan el buit que queda després de la crisi moral no pot ser omplert per res ni per ningú en condicions de representar una exemplaritat creïble.

Joan Barril, en un dels seus articles de l'any passat, afirmava que «en el fons de tota decepció hi ha una injustícia moral», perquè en caure certes i mites ens quedem orfes, i l'orfandat ens fa desconfiats. Al seu torn, aquesta desconfiança deriva en el desencant i en la indiferència. L'articulista Salvador Macip, arran del cas Pujol, reflexiona al voltant de com algú que s'erigeix i erigim en exemple moral pot causar un gran dany col·lectiu amb la seva caiguda. Com diu Macip, quan un és erigit com a líder exemplar, es té la responsabilitat de mantenir els nivells de confiança social que ens calen per romandre cohesionats com a societat. Aquest és un punt del qual s'ha parlat molt en el debat públic, com també s'ha emprat molt el terme *orfan-dat* per designar el buit que deixa en la moral col·lectiva l'ensorrament d'un mite que al seu torn era dipositari d'uns valors de país fonamentats en una mena d'honestedat patriòtica.

Precisament per la importància cabdal de l'exemplaritat, la percepció de corrupció generalitzada de les elits fa entrar en crisi tot el sistema social. Llavors, quan la crisi moral és sistèmica es fa difícil demanar exemplaritat a la ciutadania, i es desfermen les actituds cíniques i el «campi qui pugui» que fa prevaldre l'interès propi per damunt de l'interès general. Això és lògic, fins a un cert punt, quan es té la percepció que els mateixos garants de l'interès general no fan més que procurar, en realitat, per a l'interès individual propi.

Cercant sortides

Durant el 2014, bona part dels articulistes d'opinió dels diaris han afrontat la situació actual tot parlant de regeneracionisme, sigui en versions més moderades o més radicals. Dos dels valors clau i sovint comuns en els discursos són el valor de la transparència i el de la democràcia. També s'ha parlat de la importància del bé comú i de les actituds orientades als valors, quelcom (ambdues coses) que hom diu trobar a faltar en els protagonistes de la crisi moral que ens assola. La majoria dels autors remarquen el fet que la política hagi esdevingut un mitjà per enriquir-se en comptes d'un exercici de servei públic i cura del bé comú. Fins i tot Manuel Sanchís cita un clàssic com Max Weber quan alertava dels perills que la política quedés en mans de «professionals».

“
El regeneracionisme és cíclic i és lògic que emergeixi quan ens trobem en una crisi moral que ens duu a una sensació de desfeta col·lectiva
”

Per bé que el regeneracionisme és cíclic –com ens diu Francesc Torralba– i és lògic que emergeixi quan ens trobem en una crisi moral que ens duu a una sensació de desfeta col·lectiva, algunes de les apel·lacions regeneracionistes insisteixen a fer una crida a les institucions que històricament ens han definit com a sistema social: la família, l'educació i la independència (real) entre els poders públics de l'Estat.

Així, les línies que orienten les solucions proposades van des d'una conscienciació cívica més profunda i refermar l'educació en valors, fins a un sensible increment dels mecanismes de filtre i de control (com restringir i vigilar millor el finançament dels partits, una estricta rendició de comptes, fer incompatible la política amb activitats privades remunerades en uns temps prudencials, endurir els controls i les penes als qui han estat trobats culpables de corrupció, o endegar simultàniament els procediments de responsabilitat penal i civil –cosa que, com explica Joan J. Queralt, ja es pot fer avui dia, atès que la legislació ho permet–), passant per un clam general per dotar de més i millors mitjans uns òrgans anticorrupció que haurien de veure també augmentada la seva independència enfront de les eventuais ingerències de qualsevol altre poder.

En aquest sentit, hi ha una qüestió que ha cobrat certa importància en articulistes de pes: la protecció als denunciants per casos de corrupció. Salvador Viada, fiscal del Tribunal Suprem, considera que falten mesures per tal de blindar la posició dels funcionaris públics i denunciants en matèria de corrupció, mesures totalment inexistents a l'Estat espanyol, que és un dels set països de la UE que no en fa cap previsió i que al seu torn fa cas omís a les reiterades peticions que en aquest sentit s'han produït per part de l'OCDE i d'altres organismes internacionals.

La percepció d'indolència institucional i que l'absència d'una política seriosa contra la corrupció és deliberada per part de les elits extractives, i en particular per part de l'anomenada classe política, juntament amb l'opacitat habitual dels processos de presa de decisió públics, explica per a molts autors el distanciament entre els partits polítics i la ciutadania, i alguns d'ells conclouen que els partits ja no els representen, i advoquen per un equilibri de poder més gran entre els partits i la societat civil, la qual altres autors pensen que hauria d'implicar-se més en aquestes accions de regeneració del sistema.

Per a diverses veus és d'una claredat diàfana que, si es donés aquesta regeneració política que es reclama, no serien els líders polítics ac-

tuals els qui la podrien dur a terme, ja que han perdut tota credibilitat. Enric Hernández és qui ho diu potser d'una manera més contundent: «no hi haurà regeneració moral mentre la generació immoral segueixi al pont de comandament». En aquest punt, advertim una clara concomitància entre les sortides que es perceben per a la crisi moral i l'existència d'una crisi institucional profunda, que ha minat la confiança en les bases del sistema social actual.

També s'han citat autors com Daron Acemoglu i James Robinson, que, al seu llibre *Perquè fracassen les nacions*, afegeixen que, a més de les institucions polítiques, són també les institucions econòmiques les que marquen la diferència entre el bon o mal funcionament d'uns i altres estats. En aquest sentit, un altre dels clams transversals en els articles d'opinió d'enguany d'una gran majoria d'autors és la necessitat de separar les institucions polítiques de l'economia de mercat i del joc d'influències de les grans empreses i el món financer.

D'aquesta manera, hi ha autors que incideixen en la necessitat de controlar tant les pràctiques d'enginyeria fiscal de les multinacionals i de les grans fortunes com l'opacitat i la impunitat operativa dels paradisos fiscals. Això, però, xoca amb la minvada capacitat d'afrontar-ho per part dels estats, i porta a demanar una cooperació internacional més gran i organismes globals per tal d'implementar-ho. A tal efecte, és prou il·lustratiu el suggeriment que fa Carlos Losada, quan rescata la proposta que als anys noranta va fer Vito Tanzi des de l'FMI, en proposar la creació d'un índex públic sobre el comportament fiscal de les grans multinacionals a cada país, així com la creació d'una autoritat impositiva mundial.

Com veiem, bona part de les propostes giren enguany sobre dos eixos: transparència i control. Però autors com Carles Ramió precisen que la transparència no és només crear webs o fer publicitat dels pressupostos, sinó informar amb claredat de com es prenen les decisions i poder escrutar detalladament totes les despeses. L'autor fa un apunt interessant explicant que, als països amb tradició de rendició de comptes, el rebuig ciutadà ha fet desaparèixer despeses abans convencionalment acceptades com obsequis, àpats de treball i altres despeses sumptuàries. Francisco Longo, al seu torn, aporta un exemple en positiu esmentant com a bona pràctica el nou portal de dades obertes de l'Ajuntament de Gavà, amb informació extreta directament i automàtica de l'aplicatiu municipal de comptabilitat, sense intervenció de ningú i per tant lliure de sospites de «cuina interna», i que permet accedir a informació al nivell més desagregat de despesa (a nivell de factura, de fet). Un altre exemple, una mica més remot,

“

Una de les mesures fóra que les administracions no recompenses sin tant la lleialtat política com la reputació i l'autonomia professional

”

l'aporta Manuel Castells quan exposa que a Xile fan publicitat transparent de l'oferta pública, mitjançant concursos i ofertes en un web obert de mercats públics.

Pel que fa a les peticions previsibles de més control de les institucions, tant polítiques com econòmiques, el professor de l'Institut per a la Qualitat del Govern de Göteborg Víctor Lapuente ens ofereix un interessant contrapunt explicant com, a finals del segle XIX, als EUA van combatre una elevada corrupció despolititzant la gestió pública i atorgant poders als treballadors públics per tal de fer-los servir de contrapès al poder polític, mentre que a Itàlia als anys noranta –amb la *tangentopoli*, ja esmentada– optaren per augmentar la regulació, els controls legals i els jutges com a agents anticorrupció. Lapuente ens indica que les mesures dels EUA foren més efectives, i ens recorda una citació de Tàcit, que deia que «com més corrupte és un Estat, més lleis té», per concloure que una de les mesures que convindria enormement fóra que les administracions no recompensessin tant la lleialtat política com la reputació i l'autonomia professional, en una clara defensa d'una meritocràcia institucional exempta d'interferències polítiques.

Conclusions

Un dels articulistes dels diaris analitzats, Ian Gibson, citava al seu torn l'escriptor Juan José Millás, que afirmava que la societat catalana i espanyola s'està quedant sense paraules per expressar el nivell de desmoralització que comporta despertar-se cada matí amb un nou cas de corrupció. Realment ara costa trobar discursos que no s'hagin repetit abans, però, malgrat tot, la bola de neu de la corrupció institucional es fa més i més gran, sobretot pel que fa als àmbits polític i econòmic. La indignació, com no podia ser d'altra manera, és creixent, i amb el pas del temps anem veient com es perfilen, més enllà de les reaccions d'astorament, alguns conats de resposta reactiva, per poc que sorgeixin alternatives plausibles per capgirar el sistema institucional. Si en l'*Anuari* del 2013 es parlava sovint d'una sensació de final de cicle, però tampoc semblava haver-hi cap resposta concreta, l'any 2014 serà l'any de l'emergència i la consolidació gradual de noves alternatives polítiques originades i gestades fora del sistema de partits institucionalitzat. És el cas de formacions com Podem o Ciutadans, però també el d'experiments a cavall entre la política i la societat civil com el fenomen de les candidatures aplegades sota una fórmula inicialment anomenada Guanyem, com és el cas de la coalició Barcelona en Comú i diverses experiències similars que s'han succeït arreu dels municipis catalans i fins i tot de la resta de l'Estat.

“
**Quan aquelles
persones que
encarnen
l'exemplaritat
que les
institucions
exhibeixen com
a model per a
la ciutadania
són percebudes
com els primers
corruptes, llavors
som en el pitjor
escenari**
”

Melcior Comes afirmava en un dels seus articles que la política anterior a la crisi portava una aurèola d'impunitat total, els càrrecs polítics podien considerar-se fàcilment els amos i fer i desfer a voluntat, sense necessitar retre comptes a ningú. L'autor, com Millás, també parla d'un despertar, però en un altre sentit: diu que la crisi econòmica ens ha fet més sensibles a la corrupció i ens està fent obrir els ulls a una nova política, en allò que ell designa com una mena de «despertar democràtic». No és l'únic que apunta en aquesta direcció, perquè molts autors consideren que som a les portes d'un enfonsament de l'alternança i el bipartidisme habituals, i que els efectes inicialment depressius de la percepció de la crisi moral a poc a poc van donant pas a uns altres efectes, ara de caràcter reactiu, catalitzadors de la crisi institucional. Malgrat tot, com que són fenòmens molt incipients, en la majoria dels autors suscitaven no poques incògnites i incerteses, així com un clima general d'expectativa, i en alguns casos fins i tot d'obert escepticisme.

Una crisi moral es dona quan les percepcions de corrupció deixen de ser localitzades o puntuals per passar a ser generalitzades o globals. I no ens referim només a casos de saqueig per lucrar-se econòmicament, o a tràfic d'influències polítiques, sinó a una percepció molt més genèrica. L'essència de les institucions públiques és servir els seus designis fundacionals, en general vinculats al bé comú i a l'interès general, o bé associats a mecanismes necessaris per al bon funcionament del sistema social en conjunt. Les institucions poden actuar amb més o menys èxit, però el que té una importància cabdal és que transmetin a la societat la confiança bàsica que hi són per tal de servir als propòsits que prediquen, i que així ho pensen i ho senten els que les ocupen i les gestionen. La ciutadania pot tolerar, encara que amb estupor, que algunes persones concretes s'aprofitin de la seva posició institucional, tot desvirtuant els objectius institucionals. Però quan la magnitud d'aquestes casuístiques creix sense aturador, i quan a més es veu en les institucions connivència amb aquests casos anòmals, fins al punt de pensar que de fet hi ha un entramat intern que els propicia i els oculta, i quan aquelles persones que encarnen l'exemplaritat que les institucions exhibeixen com a model per a la ciutadania són percebudes com els primers corruptes, llavors som en el pitjor escenari. Un escenari on hom veu cinisme pertot arreu, on les institucions ja no són percebudes com a instàncies per donar servei a la societat, sinó per vampiritzar-la i aprofitar-se'n. Quan la confiança d'un poble en les seves institucions fa fallida, ja podem parlar d'una crisi moral de grans proporcions, que sovint deriva en un nihilisme social. Si els servidors no tenen voluntat de servei, si els qui prediquen fan just el contrari del que

prediquen, si els qui diuen creure fermament en uns principis demostren no tenir cap mirament ni respecte per cap principi, si els qui parlen de valors esdevenen l'antinòmia dels referents morals, aleshores som en el camí del naufragi social.

Victòria Camps ens recorda en un article que, per als antics grecs, l'ètica era una qüestió d'hàbits, perquè el costum de practicar la virtut i refusar el vici acaba fent-nos sentir bé amb aquesta manera de ser. Citant Norbert Elías, que sosté que el procés civilitzatori ha creat normes per tal d'assolir precisament això, l'autora afirma que una ètica és consolidada en les lleis però també en l'entorn social amb l'objectiu que s'assimili i interioritzi de tal manera que l'honestedat impregni les conductes com un element tan intrínsec de l'ésser que fins i tot es faci per estètica. És quan això passa que l'ètica resulta triomfant. Però, tornant al principi, ens calen hàbits. Com tot el que té a veure amb valors, l'ètica es practica, més que no es predica; es viu i es fa, més que no es diu. Cal dir-la, però també i sobretot cal practicar-la.

Que s'hagin perdut els bons hàbits –si mai els vam tenir, tot s'ha de dir– sembla donar la raó al que dèiem en l'*Anuari* del 2013 quan constàvem un afebliment de la connexió entre les persones, les institucions, les organitzacions i la societat en general amb els valors. Era l'avantsala de la crisi moral, i alhora una autèntica crisi de sentit. La proposta per sortir-ne podia semblar senzilla, però les veritats acostumen a ser senzilles: calia tornar a reconnectar amb els nostres valors bàsics, els que ens havien guiat al llarg del temps.

Parlàvem dels antics grecs quan ens referíem al seu concepte de la *hybris*, però alhora citem els antics grecs quan ens parlen dels hàbits que ens conformen com a éssers ètics. Pot semblar contradictori, però no ho és. Com diu en un article el sociòleg José Luis Álvarez, el poder ens pot tornar més associats, però també més filantròpics. Es mostra d'acord amb Robert Caro, biògraf de Lyndon B. Johnson, que sostenia que el poder era essencialment revelador, que mostrava els individus com eren realment, fent-los més autèntics, més ells mateixos. Però aquest ésser de l'individu comença a modelar-se des de la seva primera socialització, i al llarg de les biografies cobren una importància singular la família, l'escola, les entitats o empreses per on pugui passar i també les institucions i les estructures socials que ens influencien. És per això que José Luis Álvarez assenyala que carregar les culpes de la crisi moral a persones o grups (elits, «casta», companys del partit caiguts en desgràcia, etc.) és el que s'anomena «biaix d'atribució», si menysté el paper de les estructures i l'entramat

“
Un simple
recanvi de les
elits, si no es
transformen
prou les
institucions i
la normativa,
esdevindria
irrellevant
pel que fa al
problema de fons
”

intern de les institucions. En conseqüència, considera que un simple recanvi de les elits, si no es transformen prou les institucions i la normativa, esdevindria irrellevant pel que fa al problema de fons, que tornaria a reproduir-se.

En suma, potser sí que aquesta crisi moral escombrarà les entitats tradicionals, o fins i tot una generació sencera excessivament tacada per la sospita. Però el punt clau serà com es reformen les institucions, més que no com es recanvien les persones (o les generacions). Cal remarcar que la crisi moral integral que patim no posa en joc un govern o un altre, un partit o un altre, sinó que abraça tots els camps socials, des del polític fins a l'econòmic passant pel civil. La clau serà, doncs, ho reiterem, com repensem a fons l'entramat institucional. I sobretot, com dotem de valors practicats (i de quins valors) les estructures internes tant de les institucions com del sistema, i com ho fem per recuperar les tradicions axiològiques que, en proveir-nos d'aquells valors bàsics de què parlàvem, van saber dotar-nos de sentit com a societat.

3.3 Crisi territorial

L'estructura territorial de l'Estat és qüestionada de forma radical arran de l'anomenat «procés sobiranista» català. Aquest procés, que, segons coincideixen la majoria d'analistes, té les seves arrels el 2006 amb la formulació d'un primer projecte de reforma de l'Estatut, i que agafa empenta a partir del 2010 amb la Sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut aprovat pel poble català, ha tingut el 2014 un punt àlgid: en efecte, la lectura majoritària que des de l'Estat espanyol s'ha fet dels esdeveniments polítics que enguany s'han succeït ha estat una lectura en termes de «crisi territorial». De mica en mica, expressions com *órdago sobiranista*, *delirio independentista* o *problema catalán*, habituals a la mateixa premsa del 2013, han anat perdent pes i, per bé que no s'han abandonat del tot, a la premsa estatal hi hem trobat també un discurs més matisat davant la realitat (la força del moviment sobiranista) i, fins i tot, un tímid «*mea culpa*». Catalunya ha deixat de ser problema per passar a ser símptoma del problema d'Espanya. En altres termes, s'ha acabat assumint la «crisi territorial».

La possibilitat de celebració d'una consulta als catalans sobre el futur polític de Catalunya i la valoració de les conseqüències que, d'aquesta consulta, se'n podrien derivar ha marcat l'agenda políti-

ca i social del 2014; una consulta que, com és sabut, el Tribunal Constitucional va declarar il·legal i que va ser substituïda per una consulta-protesta de la qual parlarem més endavant. Aquí aquests fets ens interessen en la mesura que poden ser llegits en clau axiològica. I en l'àmbit territorial, els elements axiològics a analitzar tenen relació, com no pot ser d'altra manera, amb el conjunt de valors compartits per una societat: per la seva gent i per les elits que la lideren (polítics, econòmiques i intel·lectuals). D'aquesta manera, el que intentarem mostrar serà, per una banda, aquells valors que al llarg de l'any han traspuat en el fer i el dir dels líders (sobretot polítics) que governen respectivament Espanya i Catalunya. Per altra banda, imbricats amb aquests valors però sense ser necessàriament els mateixos, tractarem de copsar els valors en joc que hi ha al darrere de les demandes ciutadanes. Tot això, és clar, a partir de les notícies, els comentaris i els articles d'opinió publicats als mitjans escrits, que expressen, en part, la veu del lideratge intel·lectual. Cadascun dels subapartats d'aquest article vol posar l'accent en una qüestió que permet focalitzar un o més valors i contravalors clau.

Sobre la immensa (i sovint contradictòria) producció d'opinió

La temàtica del procés sobiranista ja va resultar en l'*Anuari* del 2013 la segona més rellevant, només per darrere de la preocupació que els mitjans escrits i la ciutadania van mostrar per la xacra de la corrupció. Enguany, l'agenda sociopolítica catalana, marcada especialment per un tercer 11 de setembre multitudinari com a avantsala del plat fort, la convocatòria de la consulta del 9 de novembre, així com el debat previ i posterior a aquesta consulta, han fet que el tema hagi estat, de llarg, el principal en nombre de portades i de pàgines dedicades. Si considerem l'univers de portades en què apareixen algun dels vuit temes seleccionats en aquest estudi, és a dir, un total de 3.298 portades, el procés sobiranista ha estat present en gairebé la meitat (47,5 %), un percentatge que s'enfila al 60,3 % si considerem només les capçaleres editades a Catalunya i que és del 37,5 % si considerem les editades a Madrid (vegeu l'apartat metodològic i la Panoràmica del 2014 per a informació més detallada sobre l'impacte i el ressò mediàtics del procés sobiranista).

A aquestes dades convé afegir-hi que la qüestió del procés sobiranista ha estat, de llarg, la que més pàgines ha omplert en els articles d'opinió dels mitjans escrits. Pràcticament no hi ha hagut cap dia de l'any en què, fos a la premsa catalana o a l'editada a Madrid i publicada a casa nostra, no es pogués trobar un article dedicat al sobiranisme o a la crisi territorial de l'Estat espanyol.

“
**La qüestió
del procés
sobiranista ha
estat, de llarg, la
que més pàgines
ha omplert en els
articles d'opinió
dels mitjans
escrits**
”

També, i se'n feien ressò molts dels articles d'opinió, ha estat un any que s'han publicat moltes dades sobre el procés, que han donat pas a arguments, informes i manifestos. Més enllà dels articulistes habituals de cada mitjà escrit, els diaris s'han omplert d'opinions i estudis d'autoria diversa i rellevant: experts en economia i dret constitucional, juristes, exalts càrrecs governamentals, sociòlegs de prestigi, fundacions, institucions al servei dels governs respectius, etc.

De tot aquest cúmul informatiu ens nodrim per elaborar els apartats següents d'aquest article, que tracten d'oferir una mirada axiològica dels fets esdevinguts al llarg de l'any. En canvi, en aquest primer apartat, el que pretenem és diferent. Aquí ens proposem destacar dos àmbits en els quals l'enfrontament entre maneres diferents d'interpretar dades i fets ha estat molt evident: per una banda, la interpretació dels moments clau de la història comuna (en particular, del que va suposar el 1714); per altra banda, el debat sobre les conseqüències sociopolítiques i econòmiques de la possible independència. Entrar a fons en cadascun d'aquests dos debats supera amb escreix el nostre objectiu, però ens proposem oferir-ne una pinzellada dels elements més rellevants.

El relat sobre els fets i conseqüències del 1714 enguany ha tingut un interès especial en la mesura que les institucions catalanes han organitzat els actes de commemoració del Tricentenari. Segons algunes lectures de la història, el decret de Nova Planta va suposar l'inici del creixement industrial, mercantil i econòmic de Catalunya i la fi d'una fase anterior, fosca i decadent (en aquesta línia és paradigmàtic un article molt debatut de César Molinas, titulat «Lo que no se quiere oír sobre Cataluña» (*El País*, gener). Contra això es ressalta, en canvi, l'exaltació d'una lluita impossible i, posteriorment, la pèrdua dels avenços aconseguits en termes de llibertats i beneficis socials i col·lectius que les Corts catalanes abolides havien donat al poble. Segons Francesc Marc Álvaro, «el final de la guerra de successió i l'arribada al tron de Felip V va representar el moment zero de la creació d'una Espanya uniforme, centralitzada i monolingüe en mans del poder castellà. La cultura política de la imposició va triomfar sobre la cultura política del pacte i el respecte a la diferència» (*La Vanguardia*, setembre). Dues lectures contraposades que apunten a dues maneres d'entendre allò que és important en el donar i rebre propis d'una relació.

Pel que fa a les conseqüències de la independència, alguns antics alts representants de les institucions espanyoles han afirmat determinades possibilitats de futur com a veritats ja segures. Així, per

exemple, un grup de catalans exambaixadors d'Espanya afirma, en un article titulat «Costos exteriors de la independència» (*La Vanguardia*, novembre) que Catalunya perdria els avantatges de la pertinença a la Unió Europea, l'ONU i el G-20 de manera que «el pes de Catalunya al món seria insignificant». En la mateixa línia, l'aportació del doctor en economia Francesc Granell al volum col·lectiu *Economía de Cataluña: preguntas y respuestas sobre el impacto económico de la independencia*, del Col·legi d'Economistes de Catalunya, argumenta que una Catalunya independent entraria en un procés econòmic difícil en veure's exclosa de la Unió Europea i del suport del Banc Central Europeu (*La Vanguardia*, novembre). El mateix tipus d'escenari (segur i tancat) plantegen, entre molts altres, documents com ara *20 preguntas con respuesta sobre la secesión de Cataluña*, publicat per la fundació FAES el mes de gener.

Davant de posicionaments d'aquest estil s'han alçat veus, com la de Carles Boix (*Ara*, abril), que afirmen que és un error «pretendre que hi ha una resposta jurídica nítida a la pertinença d'una Catalunya independent a la Unió Europea». Anant més enllà, es denuncia que el Govern espanyol «amença d'expulsió de la Unió Europea com a exercici retòric al servei de la campanya de la por [...] i adopta un to de represàlia quan parla d'aquest tema: amenaçar de castigar les persones que viuen a Catalunya si el país s'acaba independitzant de forma pacífica i democràtica no està bé. No encaixa amb el sentit moral que ha de tenir la política» (Heribert Padrol, *Ara*, febrer). Finalment, també s'observa que moltes de les conseqüències negatives de la secessió es plantegen sota la premissa (que resta amagada) que Espanya no reconeixerà el nou estat, de manera que no són conseqüències directes de la secessió sinó, en tot cas, d'una secessió no pactada, traumàtica, i d'una política venjativa. Val a dir que aquests dos discursos han entrat en una mena d'espiral de contracrítiques: per una banda, els qui defensen per sobre de tot la legalitat constitucional titllen de «pensament màgic» o de «somni» l'aspiració sobiranista, que, diuen, no vol veure els escenaris negatius i no es preocupa pels possibles costos socioeconòmics («El independentismo promete el paraíso en la tierra sin ningún coste», Laura Freixas, *El País*, setembre). Els qui, en canvi, aposten per la secessió, critiquen als defensors de la legalitat vigent que només ofereixin elements catastrofistes i que no es preocupin d'analitzar a fons el futur d'una Espanya sense Catalunya.

En els estudis econòmics val a dir que hi ha hagut certa lluita de dades i d'argumentacions. Per exemple, el debat entre, d'una banda, Núria Bosch, Marta Espasa i Elisenda Paluzie, doctores en economia

“

**Els qui defensen
per sobre de
tot la legalitat
constitucional
titllen de
«pensament
màgic» o
de «somni»
l'aspiració
sobiranista,
que, diuen,
no vol veure
els escenaris
negatius**

”

per la Universitat de Barcelona i, d'altra banda, el també professor d'economia de la Universitat Autònoma de Barcelona, Ferran Brunet, responsable d'estudis econòmics de la plataforma Societat Civil Catalana. En l'informe *Conseqüències econòmiques d'una hipotètica secessió*, aquesta plataforma adverteix dels riscos i incerteses i es posen de manifest els avantatges que té que Catalunya segueixi integrada a Espanya i a la Unió Europea afirmant que la secessió comportaria per a Catalunya un «col·lapse econòmic que convertiria aquesta crisi en una duradora gran depressió» (*El Periódico*, octubre). En canvi, la línia dels estudis elaborats per les economies abans esmentades és, més aviat, assenyalar que una independència no contenciosa no comporta directament un empobriment de Catalunya perquè, entre altres aspectes, si Catalunya «hagués d'assumir part del deute espanyol també hauria d'assumir part dels actius» (Marta Espasa, *Ara*, novembre).

En el marc de les valoracions econòmiques, l'etern debat sobre les balances fiscals ha continuat sent polèmic. Joan B. Culla es fa ressò de la convenció del Partit Popular que tingué lloc a Barcelona sota el lema *Juntos sumamos* amb una dura crítica: «en un deslumbrante alarde de cinismo don Cristóbal Montoro anunció que las balanzas fiscales no serían calculadas ni publicadas nunca más, que simplemente dejaban de existir, porque “propician los agravios comparativos entre unas regiones y otras”. Como si dichas balanzas no fuesen un concepto usual en la literatura académica del ramo, como si las hubieran inventado Mas y Junqueras para hacerse los lloricas y alimentar el discurso secesionista, ahora serán reemplazadas por un “balance de cuentas públicas regionalizadas”. El PP contrapone al “derecho a decidir” el “derecho a saber”; pero, ante una pertinaz ola de frío, decreta la supresión de los termómetros» (*El País*, gener).

En línia amb aquesta darrera citació, apuntem que les controvèrsies han provocat el rebuig d'alguns articulistes, en especial d'aquells més desitjosos d'un diàleg intergovernamental i d'una reconducció del procés per la via constitucional. Així, Antonio Garrigues Walker afirmava que «l'estament polític en conjunt està conduint l'aparent desacord entre Catalunya i Espanya amb un escàs sentit de responsabilitat. Hi ha, sobretot, un excés de manipulació de la veritat en tots els ordres i especialment pel que fa a la història, a l'economia i a les conseqüències reals d'una secessió» i cita el president del Cercle d'Economia, Antón Costas, que afirmava que «la ciutadania reclama el dret a una informació veraç» (*La Vanguardia*, febrer). Més enllà de fer-nos pensar en quina deu ser la veritat que reclamen aquests autors i afirmar aleshores que també aquesta veritat (la seva) hauria de

ser analitzada de forma crítica, la preocupació per la veritat amaga a parer nostre un altre element axiològic: la por de la incertesa, la incomoditat de viure un present tan complex. I semblaria que aquesta incomoditat mou a la proclamació de veritats, com si el confort intel·lectual pogués apaivagar la incertesa i reduir la tensió política del present.

De l'afirmació nacionalista a l'afirmació nacional

En l'*Anuari* del 2013 ens vam estendre sobre l'afirmació de Catalunya com a subjecte polític i jurídic sobirà, emanada de la Declaració de Sobirania del Parlament (23 de gener de 2013). El pas del temps i l'agenda política (en especial, la possibilitat d'una consulta legal o pactada amb el Govern espanyol, la formulació d'alternatives davant la impossibilitat d'aquest tipus de consulta i la possibilitat d'una convocatòria d'eleccions plebiscitàries a Catalunya) han permès una reflexió més aprofundida sobre aquesta qüestió.

Des d'una primera perspectiva, la del lideratge polític, podem parlar del 2014 com l'any en què Artur Mas va marcar distàncies de forma contundent amb el Govern espanyol. Perquè amb el seu gest polític de finals del 2013, que consistí a fixar la data i la pregunta per a la consulta, va evidenciar la resistència democràtica, alhora pacífica i respectuosa, que el Govern català estava disposat a portar a terme. A aquest gest n'haurien de seguir d'altres, al llarg de l'any, que confirmarien aquest posicionament: la convocatòria de la consulta, l'aprovació de la Llei de consultes no referendàries i la posterior signatura del decret que la desplega, la responsabilitat sobre l'execució de la consulta alternativa, per esmentar-ne els més rellevants.

En un article de Francisco J. Laporta (*El País*, octubre), s'hi denuncia el que a parer seu és una de les trampes del nacionalisme: «el nacionalismo se empeña en votar sus preguntas para que el mero hecho de hacerlo sea el reconocimiento institucional de su carácter de nación. En realidad, cualquiera que sea el resultado de la consulta, al realizarla habrán conseguido el reconocimiento jurídico y político de Cataluña como un demos que tiene derecho a manifestarse como sujeto político autónomo. He ahí la trampa subyacente. No es que Cataluña sea una nación y en virtud de ello tenga derecho a decidir; es que si se le reconoce tal derecho se le está atribuyendo la condición de sujeto político con un cuerpo electoral propio. [...] No (se trata de) ser para votar, sino de votar para ser». Tanmateix, la suposada trampa pot ser llegida com a mostra del nou camí iniciat pel Govern català, que es posiciona de forma decidida enfront l'Estat espanyol. Així, i per bé que algun mitjà hagi volgut insistir en eslògans

de caire victimista («Espanya no ens vol» o «Espanya ens roba»), propis del catalanisme d'etapes anteriors, el 2014 s'ha fet palès que el discurs «Espanya no ens deixa votar» quedava superat amb un «Volem votar» i que es feien tots els passos per tal que això es pogués accomplir.

En aquesta línia, hi ha coincidència de diversos autors en l'afirmació que també la societat catalana està abandonant el victimisme quan parla d'Espanya. S'argumenta que l'estil amenaçador i catastrofista adoptat pel Govern espanyol quan parla de la possible secessió de Catalunya ha reforçat les ganes d'abandonar la relació de dependència, en lloc de rebaixar-les. En aquesta línia, Salvador Cardús (*La Vanguardia*, juny) exposa que «a Catalunya s'ha acabat el temps de la "servitud voluntària"¹ i des de fa temps es viu un procés de desconexió mental que, amb èxit, fins fa ben poc havia estat exercint l'Estat espanyol sobre els catalans. És a dir, s'ha acabat el temps del victimisme». La hipòtesi de la desconexió mental que, com el mateix autor suggereix, substitueix la idea del «xoc de trens», va més aviat per la circulació de trens per vies diferents, és a dir la «bifurcació de vies» (Enric Marin, *El Periódico*, agost).

1. És un concepte d'Étienne de la Boétie que Joan Vergés reprèn a l'assaig *La nació necessària* (Angle Editorial, 2014), guardonat amb el Premi Ramon Trias Fargas d'Assaig Polític. Segons La Boétie, «la causa última de l'opressió política és la voluntat dels mateixos que en són víctima».

Per altra banda, molts articulistes de mitjans estatals es recreen en la coneguda metàfora del divorci per parlar de les relacions Catalunya-Espanya, la qual cosa sembla confirmar que es va assumint l'existència d'un subjecte sobirà, s'hagi reconegut o no de forma explícita, legalment i política. En efecte, el debat ja no ha estat sobre la pertinença de la metàfora (tot i que alguns afirmen encara, com ho fa Andrés Trapiello –*El País*, gener– que en lloc de pensar en un matrimoni caldria pensar més aviat en un immoble que hem construït entre tots); la metàfora, quan s'usa, és sobretot per parlar de quin tipus de divorci resulta desitjable, i la majoria d'autors aposten per un divorci pactat davant d'un divorci contenciós o una batalla campal, a l'estil «Guerra dels Rose». I, si més no, una cosa sembla clara per a una gran majoria, i és que «un matrimonio mal avenido no verá arreglados sus problemas de convivencia por el hecho de haberse declarado ilegal el divorcio» (Miguel Ángel Yagüe-Rollón, *El País*, setembre).

Així doncs, l'existència d'un subjecte polític, ja difícil de qüestionar d'ençà dels tres darrers anys de mobilitzacions multitudinàries a favor del dret a decidir, sembla que hagi sortit del món de les idees i s'hagi anat confirmant amb els fets. A això cal afegir-hi que hi ha hagut força acord en la premsa catalana a catalogar els temps presents com els temps en què la transició, l'autonomisme i l'estratègia del «peix al cove» agonitzen. I també agonitza, per tant, aquell plan-

“
Hi ha
coincidència de
diversos autors
en l'afirmació
que també la
societat catalana
està abandonant
el victimisme
quan parla
d'Espanya
”

“

La inexistència d'Espanya com a nació al segle XIX queda constatada si repassem el pensament dels intel·lectuals i polítics d'aquell moment

”

tejament consistent en la reivindicació que, des del «pacte, el realisme i el gradualisme» (Valentí Puig, *La Vanguardia*, juny), buscava reconstruir la nació que el franquisme havia volgut aniquilar. Des del 2006 ençà, i sobretot en aquest darrer any, «s'abandona el nacionalisme i s'entra en una nova fase d'afirmació desacomplexadament nacional» (Salvador Cardús, *La Vanguardia*, maig). Es tracta d'una hegemonia nacional que, a més, tal com ressalta el mateix autor i hem constatat al llarg de l'any, no té a veure amb l'homogeneïtzació ideològica. La dificultat i, per a alguns, l'absurditat de formar una llista unitària dels partits sobiranistes de cara a les eleccions del proper 27-S en seria l'exemple paradigmàtic.

La España invertida

En la mesura que l'imaginari col·lectiu dels catalans (o almenys d'un ampli sector) situa Catalunya en una nova etapa, la de l'afirmació nacional, interessaria ara desgranar, si és possible, l'imaginari col·lectiu espanyol i la seva evolució. Tot això, és clar, a partir del que els mitjans escrits han dit sobre aquesta qüestió.

Diversos articles han fet un repàs històric del nacionalisme espanyol dels últims dos segles. Joan Campàs (*El Periódico*, març) assenyala que el procés de creació de l'Estat nació espanyol durant el segle XIX no es va completar del tot perquè «no es va aconseguir homogeneïtzar i nacionalitzar la població. No es va consolidar el model jacobí *un Estat, una nació, un mercat* i es va agregar i es va centralitzar mitjançant mecanismes repressius. No es van aconseguir crear la majoria d'elements necessaris per a la constitució d'una consciència i d'una identitat col·lectiva [...]. No existeix, doncs, un capital simbòlic espanyol. Espanya no s'ha vertebrat com a nació». Aquest mateix autor afirma que la inexistència d'Espanya com a nació al segle XIX queda constatada si repassem el pensament dels intel·lectuals i polítics d'aquell moment, i en reprèn algunes cites: «un dels objectius principals que ens hem de proposar nosaltres és fer de la Nació Espanyola una nació, que no ho és ni ho ha estat fins ara» (Antonio Alcalá Galiano); «Són espanyols... els que no poden ser una altra cosa» (Cánovas del Castillo), i «atès que Espanya no existeix com a nació, el deure dels intel·lectuals és construir Espanya» (Ortega i Gasset).

Podem dir que, posteriorment, el franquisme sí que va suposar un intent d'imposar una idea de nació, però va ser «una idea excloent i intolerant d'Espanya que, a més, identificava la llengua espanyola amb la ideologia pròpia del règim autoritari franquista. Tot això va provocar que la nova democràcia espanyola es construís des d'un feble, acomplexat i sovint avergonyit sentiment nacional i des de

l'aparent (només aparent) renúncia del missatge nacionalista» (Àngel Castiñeira, *Ara*, juny).

Tenir al cap la genealogia del sentiment nacional a Espanya és important per entendre que, a Espanya, tot allò «nacional» no només va estar mal vist durant la transició democràtica, sinó que hi continua estant encara. Així, l'Espanya de les autonomies dissenyada per la Constitució Espanyola va voler preservar el caràcter de les «nacionalitats i regions» que la componen tot guardant una mena d'equidistància complicada: per una banda, no va arribar a definir-se com un estat plurinacional i, per altra banda, no va poder definir, més enllà dels pobles que conviuen en el seu territori, un concepte de nació espanyola (ni encara menys desenvolupar un sentiment, un imaginari, un simbolisme) amb què la majoria de ciutadans es poguessin identificar.

Val a dir que aquest projecte va donar bons fruits durant prop de tres dècades en la mesura que va permetre un desenvolupament polític, econòmic i social enorme de l'Estat espanyol i dels pobles que el componen; el 2001, el sociòleg i avui president del Real Instituto Elcano, Emilio Lamo de Espinosa, afirmava: «1998, a los 20 años de la Constitución, fue la fecha en que los españoles nos dimos cuenta de que habíamos consumado un gran proyecto político nacional, el proyecto de modernización y europeización de España. Para una generación como la mía, que se educó acomplejada siempre por la singularidad histórica de España, que no había hecho la revolución burguesa, que no había llevado a cabo la revolución industrial, que no se había incorporado a la ciencia moderna, que carecía de empresariado, que no había sido capaz de asentar una economía capitalista ni una democracia... es un verdadero alivio comprobar que todo eso se ha desvanecido, los Pirineos no son frontera de nada, no tenemos de qué avergonzarnos y somos normales» (Àngel Castiñeira, *Ara*, juny). Ara bé, amb la finalitat de ser un «país normal», Espanya va lluitar per convertir-se més aviat, com hem dit, en una Espanya asèptica, sense atributs.

És en aquest context que la crisi territorial que el procés sobiranista català planteja a l'Estat espanyol es pot entendre com el problema més greu que ha hagut d'enfrontar Espanya des de fa dècades. Conscients d'això, molts articulistes de la premsa editada a Madrid han rellegit la història dels últims anys i han formulat el que podríem anomenar «errors d'Espanya». Així, per exemple, Javier Pérez Arroyo (*El País*, octubre) considera que «La Sentencia del Tribunal Constitucional sobre la reforma del Estatuto fue materialmente un golpe de

“

En la defensa del federalisme hi han coincidit aquells intel·lectuals catalans que no se senten còmodes amb el sobiranisme però que comprenen les exigències dels secessionistes

”

Estado. Sin Constitución territorial y sin perspectiva de poder rehacerla. Sin la integración política de Cataluña en España de una manera jurídicamente ordenada aceptable y aceptada tanto por los ciudadanos de Cataluña como por los del resto de España, carecemos de Constitución territorial. Es lo que ocurre en este momento».

En la mateixa línia, diversos autors s'han adonat d'un problema previ, constitutiu de l'Espanya democràtica i moderna, que Jorge de Esteban (*El Mundo*, abril) exposa de forma molt clara: «aquí se concibe la Constitución como un fin en sí mismo y no como un medio para organizar la convivencia que conviene ir reformando según sean las necesidades de los tiempos. Lo cual explica que desde que surgió el constitucionalismo español se pensó que por el mero hecho de existir una Constitución se disponía ya de un instrumento taumatúrgico que resolvería todos los problemas y por eso no había que tocarla». En efecte, molts articulistes han vist el problema d'una defensa sacrosanta de la Constitució, com si hagués de ser, per sempre més, l'únic atribut de l'asèptica Espanya i han fet una crida a repensar-la més com a marc, flexible i emmotllable, que com a mur o barrera. Així, alguns han comprès que la voluntat de ser d'un poble és prèvia a l'acte constituent, és a dir, a la producció normativa i que, per tant, la legitimitat de la Constitució Espanyola és qüestió de fe social (Francisco Sosa, *El Mundo*, març).

Ara bé, no se n'ha derivat una defensa unànime de la reforma constitucional: com és sabut, la política del Govern espanyol ha continuat sent la de deixar passar el temps sense formular cap proposta més enllà de reafirmar-se en la legalitat vigent. Se n'han derivat, això sí, dos grans grups de propostes-idees, que han estat formulades, és clar, pels crítics amb l'acció de govern: per una banda, s'ha reclamat una reforma de la Constitució que, mitjançant més descentralització, permetria el pas a un federalisme polític, i, per altra banda, s'ha fet una crida a (re)pensar el projecte nacional d'Espanya i a dotar-lo de contingut.

En la defensa del federalisme hi han coincidit, per una banda, aquells intel·lectuals catalans que no se senten còmodes amb el sobiranisme però que comprenen les exigències dels secessionistes i la seva preocupació per un futur millor, i, per altra banda, molts intel·lectuals espanyols descontents de l'estat de coses i les polítiques socials del govern de Rajoy. Alguns, com Francesc Trillas, defensen la causa federalista més enllà de les fronteres espanyoles: «hay que avanzar hacia la creación de un Estado federal europeo que respete y reconozca la diversidad de sus pueblos. Esta estructura política y cultural fomentará la igualdad y una democracia de mayor calidad» (*El País*,

agost). D'altres, com Antonio Sitges-Serra (*El Periódico*, setembre), en defensen les bondats davant les posicions secessionistes que, diuen, poden derivar en extremismes: «donar suport avui al federalisme no només és donar suport a una proposta per modernitzar les nostres institucions sinó reivindicar certes premisses morals que no s'haurien d'abandonar mai en la política. S'imposa, en primer lloc, reivindicar la idea de la complexitat del que és social. [...] En segon lloc, el federalisme proposa una sana desconfiança en les nostres pròpies capacitats i propostes i no només, com proclama el sobiranisme, desconfiança i culpabilització de tot el que provingui de l'Altre. [...] Finalment, el federalisme moral no entén de superioritats culturals ni de *destinos en lo universal*. Ningú posseeix el dret de proclamar-se fill predilecte dels avatars històrics, ni responsable del futur d'un poble, ni guardià d'essències medievals. Aquests tòpics han de desaparèixer de l'escenari democràtic sota pena que ressuscitin els finats fantasmes de l'orgull patriòtic i la violència en què acaba derivant tard o d'hora».

Per la banda de la necessitat d'un relat «nacional», alguns han observat que fa falta un projecte per a Espanya i que si arribés a fracassar «no se debería a la organización del Estado –autonómico, centralista, federal, confederal– sino a la incapacidad de lograr que sus ciudadanos se sientan parte de una misma comunidad» (Tomás Pérez Vejo, *El País*, setembre). El mateix autor assenyala que «la disgregación del Estado-nación español, se resuelva como se resuelva el actual conflicto catalán, es una posibilidad que no puede ser descartada. A pesar de la lógica incredulidad que genera, ha estado presente desde hace ya tiempo y ha seguido el camino habitual de las ideas que rompen el statu quo: de inimaginable a posible y finalmente, para muchos ya en este momento, inevitable. Cabría incluso afirmar que la barroca solución ideada por la Constitución de 1978 no sólo no resolvió el problema sino que es posible que lo haya agravado hasta volverlo irresoluble, entre otros motivos porque lo entendió como un problema de Estado y no como lo que realmente es: un problema de nación. [...] El régimen político nacido de la Constitución de 1978 abandonó casi por completo cualquier proyecto de construcción nacional e hizo suyo el relato de una nación española a la defensiva, laminada entre proyectos de tipo centrífugo y un horizonte europeo que se ofrecía como solución pero no como proyecto nacional propio. El resultado: un acelerado proceso de desnacionalización de España y de nacionalización de sujetos políticos alternativos. [...] El fracaso del Estado-nación español, en resumen, no tiene que ver con la organización del Estado sino con la construcción de la nación, y no se resuelve con ingeniería constitucional sino con políticas de

“
Pel que fa a
l'«atzarosa
pirueta del 9-N»,
Artur Mas ha
estat vist com a
guanyador en
la seva pugna
amb Mariano
Rajoy, una
observació que
comparteixen
tant els
favorables al
sobiranisme
com alguns dels
contraris
”

construcción de identidad compartida, sean éstas del tipo que sean. Un fracaso que tampoco debe magnificarse; al fin y al cabo, buena parte de los principales Estados-nación europeos podrían definirse como multinacionales: una especie de relativo fracaso colectivo en los procesos de homogeneización nacional. El problema, si acaso, sería el de unas élites políticas, las españolas actuales, cuya ausencia de un proyecto de nación, no de Estado, resulta casi pavorosa».

Hem volgut reprendre aquesta extensa citació perquè exposa de forma molt nítida, a parer nostre, el problema d'Espanya. I perquè permet comprendre que, en l'actual estat de coses, les propostes apunten a la regeneració i, fins i tot, a la refundació de l'Estat. En aquesta línia s'expressava, entre altres, Pedro J. Ramírez: «Por eso propugno que las próximas elecciones generales sean constituyentes o si se quiere reconstituyentes, de forma que todos los partidos acudan a las urnas con un programa que incluya sus propuestas de reforma constitucional, para que los ciudadanos les otorguen más o menos peso en la ineludible negociación posterior» (*El Mundo*, abril). Així mateix, per a Fernando Rey (*El País*, octubre), «El enfoque actual de la cuestión catalana no da más de sí. Se abre paso el consenso sobre una reforma de la Constitución y el primer paso sería elaborar un Libro Blanco por un “comité de sabios” aceptado por todos».

Els catalans i el lideratge del procés

En una compareixença d'Artur Mas a Cardona, embolcallat pel simbolisme de l'indret, últim bastió de la resistència del 1714, i pocs dies abans de signar el decret de convocatòria de la consulta del 9-N, el president del Govern català va afirmar que per a l'èxit del procés calia «determinació, fermesa, habilitat i astúcia». Segurament la majoria d'analistes favorables a l'opció independentista coincidirien a afirmar que aquests quatre adjectius defineixen bé el que ha donat de si el seu lideratge al llarg de l'any.

D'entrada podem dir que es tracta de valors procedimentals, que res no diuen dels continguts que es persegueixen, per bé que els tres primers tinguin una connotació positiva mentre que el darrer, l'astúcia, una de més aviat negativa, que mentalment ens el fa situar en la zona pantanosa de l'amoralitat. En efecte, l'esment de l'astúcia per part d'Artur Mas va resultar polèmic per a alguns analistes; entre ells, Lluís Foix va afirmar que «quan es recorre a l'astúcia s'entra en una zona d'incertesa, que és on em sembla que Artur Mas està conduint Catalunya. Que [...] la indefinició sigui la norma, trobo que és una falta de responsabilitat. Tenim el dret [...] de saber com es durà a terme la consulta i també les previsions que hi hagi en cas que Ra-

2. Sense pretendre l'exercici impossible d'abordar tota la genealogia i usos del terme *astúcia*, volem aportar algunes pinzellades més a la reflexió sobre el vincle entre astúcia i moral. Per exemple, Antoni Gutiérrez Rubí (*El País*, setembre), ha recordat Maquiavel, a *El Príncep*, quan diu «convé que el príncep es transformi en guineu i en lleó, perquè el lleó no sap protegir-se de les trampes ni la guineu protegir-se dels llops. S'ha de ser guineu per conèixer les trampes i lleó per espantar els llops. Els que només se serveixen de les qualitats del lleó demostren poca experiència». Recordem també que, amb l'expressió «astúcia de la raó», Hegel va referir-se a la manera com la raó s'alimenta dels interessos individuals per aconseguir desplegar, a través de la Història, la seva fita última, el seu sentit, que no és altre que el disseny diví. Finalment també el Papa Francesc va emprar el terme *astúcia* l'any 2014, tot comentant un fragment de l'Evangeli de Mateu (Mt. 10,16), allà on Jesús diu als seus deixebles: «Mireu, jo us envio com ovelles enmig de llops: sigueu astuts com les serps i innocents com els coloms.» Tot comentant aquest fragment, el Papa Francesc digué «hem de ser sempre ovelles. Però no tontos. Amb l'astúcia cristiana, però sempre ovelles».

3. El mateix autor dedica un altre article a explicar aquest joc recordant la cèlebre escena de la cursa de cotxes a *Rebel sense causa*, d'Elia Kazan (*La Vanguardia*, abril).

joy la impedeixi». (*La Vanguardia*, setembre).² Sigui com sigui, de determinació i de fermesa no n'hi ha faltat, al president, al llarg de l'any, i tampoc d'habilitat i astúcia en els moments clau, en especial pel que fa a l'«atzarosa pirueta del 9-N» (Enric Hernández, *El Periódico*, novembre). En efecte, és sobretot en aquesta maniobra política que Artur Mas ha estat vist com a guanyador en la seva pugna particular amb Mariano Rajoy, una observació que comparteixen tant els favorables al sobiranisme com, fins i tot, alguns dels contraris a la secessió i els observadors internacionals.

Més enllà del component atzarós o la «sort del campió» que hi pogués haver, són diverses les veus que han tractat d'explicar la maniobra política que va permetre que el pas de la consulta a la «no-consulta» es disfressés de tal manera que es pogués portar a terme i llegir com a «consulta-protesta» (Joan Subirats, *El País*, octubre). A Catalunya, per exemple, Xavier Vives hi va dedicar una anàlisi específica fent referència a la teoria de jocs. Segons aquest autor, en la segona impugnació del Govern espanyol a la consulta revisada, el president espanyol va perdre credibilitat en plantejar una amenaça que no va poder complir. Es va tractar, segons l'autor, d'una «amença increïble, perquè la prohibició no es va executar», la qual cosa, diu l'autor, es pot entendre com un «error de càlcul en el joc de la gallina».³ En el joc de la gallina, «guanya qui és capaç de comprometre's de manera pública i irreversible a no cedir davant l'adversari. Rajoy va intentar aquest compromís [...] però va fallar en la segona impugnació, perquè no es va adonar que el 9-N les urnes no es podien retirar sense provocar un escàndol internacional. És a dir, l'amenaça d'intervenció en la segona impugnació era una catxa que no es duria a terme en el cas que Mas seguís amb el propòsit de mantenir la consulta. El president de la Generalitat va aconseguir mantenir el compromís gràcies a la mobilització de les organitzacions sobiranistes i a una política de risc calculat en què s'ha convertit en un mestre» (*La Vanguardia*, novembre).

També els detractors de la causa sobiranista van acceptar, com dèiem, l'èxit de Mas, tot i que en un altre sentit. Per exemple, des de Societat Civil Catalana es va afirmar que «ahora Rajoy ya sabe quién manda: en Catalunya manda la Generalitat más que la Constitución. [...] Gracias a la torpeza del Gobierno español, que 72 horas antes no quiso hacer efectiva la suspensión del TC, la consulta alternativa se ha convertido en un formidable acto propagandístico sobre el que Mas construirá su nueva promesa de llevar a los catalanes hacia la secesión indolora. Si ha logrado llevar a cabo lo que parecía legalmente imposible, quién puede dudar que con algo más de tiempo no alcance el gran sueño del nacionalismo catalán. Sobre todo, porque

4. «Voting in the hearts», article de l'edició impresa del 15 de novembre.

si alguna cosa se ha demostrat este doming es que en Catalunya no manda Rajoy» (Joaquim Coll, *El País*, novembre). Finalment, també se'n van fer ressò els diaris internacionals. L'influent *The Economist* va declarar Mas vencedor evident del 9-N, justament pel fet d'haver «honrat la promesa de celebrar una votació»,⁴ a banda d'haver guanyat un control creixent sobre el moviment sobiranista; sigui dit de passada, aquest rotatiu es decanta, fins al dia d'avui, perquè Catalunya es mantingui dins Espanya, però és favorable al dret a decidir dels catalans.

Deixant ja de banda aquest moment concret de lideratge, el de la consulta alternativa, del president s'han dit moltes més coses al llarg de l'any. Alguns han vist en Mas «una mena de líder que pot anomenar-se “corretja de transmissió”: capaç de prendre el pols del carrer i passar-lo a les institucions a través de les urnes» (Pere Cardús, *El Punt Avui*, novembre); d'altres consideren que «és una figura que ha evolucionat d'una manera insòlita durant la darrera dècada. La seva conversió al sobiranisme va lligada a una decepció progressiva respecte del model autonòmic i a una creixent aversió a la política del Madrid oficial. Aquesta metamorfosi ha enterrat les antigues ambigüitats convergents sense afectar el to moderat del seu estil, molt adequat per vestir de seda una actitud [...] d'evident fermesa. [...] Mas té al cap una difícil “ruptura pactada”, exercici que –per simplificar– el fa bascular entre el model Prat de la Riba i el model Macià, lluny sempre d'una icona com la de Lluís Companys, encara que la resposta irada i rànica del Madrid oficial acabi fabricant –potser– un nou màrtir» (Francesc-Marc Álvaro, *La Vanguardia*, novembre).

“
L'opinió pública
ha separat la
figura del líder
de la ideologia
del partit que
representa, de
manera que,
mentre CiU ha
seguit patint el
desgast de l'acció
governamental i
el cas Pujol, Mas
ha anat guanyant
acceptació
”

Ara bé, si en alguna cosa coincideixen molts dels analistes és a afirmar que l'opinió pública ha separat la figura del líder de la ideologia del partit que representa, de manera que, mentre CiU ha seguit patint el desgast de l'acció governamental en els anys de crisi i el desgast afegit pel cas Pujol, Mas ha anat guanyant acceptació i confiança entre les files sobiranistes, així com reconeixement per part dels seus detractors. Afirmacions com la de Joaquim Coll que hem llegit més amunt («llevar a los catalanes hacia la secesión indolora») i d'altres com la d'Antonio Elorza («Mas se montó en la cresta de la ola y decidió actuar como si Cataluña fuese ya una entidad independiente de derecho», *El País*, agost) denoten que malgrat el fracàs dels resultats electorals de CiU en les eleccions del 2012 i la crítica que es va fer de la campanya publicitària que el feia aparèixer com a Moisès del poble català, Mas està sent fidel, amb les seves accions, a la imatge que transmetia aquella campanya. Una altra cosa és la manera com els catalans reconeixen i valoren aquesta realitat.

En efecte, podem referir-nos a l'actitud dels catalans respecte als seus líders tot afirmant, d'entrada, la dificultat que sembla que tenen per reconèixer-los la tasca com a líders. Que la confiança en Artur Mas no és cega ho van constatar els resultats electorals del 2012 i ho segueixen constatant les enquestes periòdiques, que reflecteixen la pluralitat ideològica de Catalunya, un aspecte que tractem més en profunditat en l'apartat següent; tanmateix, aquí ens referim més aviat a la incapacitat dels catalans per ser seguidors, una incapacitat que segurament ha anat en augment després del terratrèmol polític del cas Pujol. Sembla que no són temps de líders messiànics, que s'ha superat el «pujolisme», entès aquest com la necessitat d'un líder paternalista, suprapolític. I és que, des dels grups polítics i mediàtics, no es vol transferir el liderat a Artur Mas en la mesura que, com hem dit en altres textos, «la fórmula escollida del lideratge a Catalunya sembla que és la del lideratge compartit, és a dir, inclou la societat civil organitzada i mobilitzada i també el conjunt dels partits polítics sobiranistes. [...] És una fórmula innovadora i segurament inèdita que pot ser també fràgil i inefectiva perquè, per ser exitosa, ha de complir uns requisits molt exigents [...]». Per una banda, hi ha les estratègies pròpies dels partits i dels mitjans de comunicació, que, encara que se'ls demana excepcionalment de pensar en el tot, són representants d'una part; per altra banda, hi ha la qüestió dels egos. I és que «voler liderar líders és com fer de pastor de gats [...], i a Catalunya tots tenim vocació d'entrenador del Barça, tots tenim criteri per fer de president de la Generalitat, ningú reconeix a ningú més autoritat que la seva. Tothom té vocació de líder, ningú de seguidor» (Àngel Castiñeira, *Ara*, novembre). Diem, doncs, que sent novedós com és, aquest format de lideratge pot donar com a fruit autèntiques genialitats; però no podem oblidar que amb el nombre de galls que hi ha al galliner serà difícil i complex d'aconseguir.

Potser una manera de veure les coses, almenys pel que fa al lideratge compartit en l'àmbit polític, seria considerar que Catalunya disposa de «líders que es complementen [...]: Oriol Junqueras encarna el motor importantíssim de l'independentisme original i de llarg recorregut, David Fernández representa la maduració d'una esquerra independentista que no eludeix la seva responsabilitat, i Mas apareix com l'encarnació d'un bloc moderat que ha abraçat el sobiranisme i li ha donat més pes i complexitat. [...] tres figures que estan cridades a cooperar, aparquant les desconfiances i els retrets, i posant al davant un sentit d'Estat que és imprescindible per imaginar un nou Estat català sorgit d'una revolta democràtica» (Francesc-Marc Álvaro, *La Vanguardia*, novembre). En relació amb això convé tenir en ment la possibilitat de recórrer a la figura d'un mediador; «algú amb prou

“

Semblaria que el sobiranisme busca un trencament no només amb el model centralitzador propi del Govern espanyol, sinó també amb la manera d'entendre la política

”

autoritat i tacte per saber conduir la relació i les discussions tenint cura dels detalls menors que podem vincular a l'inevitable factor humà» (Àngel Castiñeira, *Ara*, desembre); una mediació que alguns també han defensat per (re)conduir el diàleg Mas-Rajoy (vegeu Jordi Palou-Loverdos, *Ara*, novembre).

Sigui com sigui, quan es parla de construir un Estat nou segurament cal llegir aquest «nou» no només amb relació a l'Estat vell o existent (l'espanyol) sinó nou en un sentit postliberal, que trenca amb els esquemes de l'Estat nació del segle XIX on, llavors sí, podien destriar-se clarament els líders individuals (polítics i militars) i els seguidors. I és precisament perquè es vol fer una cosa nova i única que la dialèctica entre el possible i l'impossible, entre la realitat i el somni, és necessària. Es tracta d'un somni que, com hem dit altres vegades, es pot esvair (Àngel Castiñeira, *Ara*, juny), però que és absolutament imprescindible per a l'èxit del procés.

Dins la novetat que el procés busca crear podria ser que, com afirma Edgar Illas, els catalans estiguin canviant o hagin canviat ja la manera de ser: «de ser catalans assenyats, sentimentals, empenyats i comerciants hem passat a ser catalans eficaços, positius, alegres i emprenedors» (*El Punt Avui*, setembre). Però no és menys cert que aquest tipus d'afirmacions destil·len autocomplaença i convindria no creure-se-les del tot o, almenys, creure-se-les només en la mesura que permeten seguir avançant. Entre altres coses perquè segueixen situant-se a un nivell procedimental: es tracta d'atributs que cal omplir amb propostes substantives, de contingut, sobre allò que es vol ser. I, en la mesura que Catalunya és una comunitat molt plural en sentit ideològic, els defensors del secessionisme es troben davant del repte de posar-se d'acord sobre allò que fa que un país pugui ser qualificat de «bon» país. A aquest aspecte dediquem l'última part d'aquest text.

El futur que serà, el futur que es vol

La complexitat acompanya sempre els moments dels grans canvis socials, i en el context de crisi territorial això no podria ser d'altra manera: la premsa escrita s'ha fet ressò d'un neguit amb relació al futur que es pot esperar, a les possibilitats que s'obren per a la formulació d'un estat nou o per a la refundació de l'estat existent; un neguit, en definitiva, amb relació al futur i amb relació a les possibilitats d'un futur millor.

Com ja vam comentar en l'*Anuari dels valors* del 2013 i com hem comentat també en l'article dedicat a la crisi institucional d'aquest

volum, en la causa sobiranista hi conflueixen no només elements polítics sinó també elements socioeconòmics. Semblaria que el sobiranisme busca un trencament no només amb el model centralitzador propi del Govern espanyol, sinó també amb la manera d'entendre la política: l'emancipació del poble respecte dels líders paternalistes ens parla també, en part, d'un desig de trencar amb les «elits extractives» o la «casta» política. Per això alguns analistes, per exemple Josep Ramoneda (*El País*, setembre) veuen similituds entre la mobilització prosobiranista i el naixement d'alternatives polítiques aquí i al conjunt de l'estat (Podem, Guanyem...), perquè ambdues reclamen una altra distribució del poder. I semblaria, en efecte, que a casa nostra els dos corrents conflueixen, és a dir, que el sobiranisme té un component de protesta social i de repulsa del sistema, per la qual cosa pot emparentar-se ideològicament (tot i que no només) amb l'esquerra, per emprar termes més clàssics. Així, el posicionament dels cercles de poder empresarial a Catalunya, que observen amb cautela els esdeveniments, que reclamen estabilitat econòmica i diàleg entre els governs català i espanyol i que es mostren favorables a buscar un encaix millor de Catalunya dins Espanya en lloc d'un trencament, apuntaria, entre altres, a una por de la pèrdua del poder actual que tenen. El posicionament de la Unió Europea respecte de la causa sobiranista és també un bon exemple de l'aversion al canvi de les institucions; per això és possible que, com considera Enric Juliana, «Catalunya no aconsegueixi la seva independència perquè aquesta no interessa a cap país, però amb el temps la Unió Europea reconegui el seu estatus especial de “nació europea subestatal”».⁵

5. Enric Juliana, *España en el diván*, RBA Libros, 2004.

D'entre les variables a tenir en compte en aquests moments d'incertesa, hi juguen elements polítics i econòmics però també, especialment, el pas del temps i la ideologia, així com la dialèctica entre ambdós elements. Amb relació al temps, i en línia de la citació anterior d'Enric Juliana, hi ha qui pensa que la singularitat de Catalunya no ha estat encara païda per part de l'Estat, ni tampoc internacionalment. Així, per a Carles Ramió (*El Periódico*, gener) sembla que «hi ha una falta de sintonia, pel que fa a velocitat i temps, entre el que es pensa a Catalunya i el que es pensa a fora. Espanya, encara que fos madura, liberal i amb mentalitat oberta (que no és el cas), necessitaria temps per pair aquesta radical transformació. [...] A escala internacional això encara és més lent si es vol alguna complicitat, encara que sigui parcial i precària. [...] Hem anat molt ràpid per començar a competir una marató i la vam iniciar com si fóssim velocistes, quan la prova resulta que és de resistència. [...] La llebre (una part de Catalunya) ho té malament amb la tortuga internacional i l'espanyola, i més si aquesta última està dirigida per un adormit Rajoy que domina

“
Alguns independentistes tàctics podrien tornar a les seves posicions moderades no secessionistes, en especial si el Govern espanyol fes alguna proposta creïble per a l'encaix de Catalunya dins Espanya
”

la gestió de la lentitud com ningú». Altres veus, com la de Josep Maria Soler i Sabaté, assenyalen que «només tindrem independència si hi ha un reconeixement internacional; [i reclamen que] no ens deixem endur per les presses» (*El Punt Avui*, setembre). Finalment, altres com Joaquim Coello demanen fermesa i serenitat: «quan Espanya constati que el desacord és pitjor que l'acord pensarà en alternatives, però cal paciència, no sortir de la legalitat» (*El Punt Avui*, març).

Pel que fa a la ideologia, un dels elements que més dificulta la prognosi sobre la crisi territorial té a veure amb la manca d'homogeneïtat interna del moviment sobiranista mateix i amb la variabilitat que, en termes quantitatius, pot experimentar amb el temps el seu conjunt i els subgrups que el formen. Ens referim a la pluralitat ideològica, però, més específicament, a la pluralitat de justificacions per a l'adhesió al sobiranisme. D'entrada distingim tres tipus d'independentisme: «l'independentisme per convicció, un corrent polític que aplega ciutadans el principi ideològic dels quals és creure que esdevenir estat aportaria a Catalunya els millors avantatges i és una exigència per a l'assoliment de la seva plenitud (política, econòmica, cultural, etc.). La vigència d'aquest moviment adquireix un cert gruix a principis de la dècada dels noranta i, progressivament, s'ha anat fent extensiu socialment més enllà de les forces polítiques que es defineixen com a independentistes. L'independentisme per exclusió i l'independentisme tàctic són molt més recents, ja que emergeixen en la darrera dècada com a conseqüència de la deriva del model autònom espanyol i de la intransigència dels governs espanyols i d'altres institucions de l'Estat per atendre les noves reclamacions dels catalans. L'independentisme per exclusió és més pragmàtic i menys ideològic. [...]. L'independentista per exclusió ho és perquè [...] ja no li han deixat cap més opció. [...] Els defensors de l'independentismetàcticutilitzenelsantcristogrosdel'independentisme amb l'esperança d'atemorir el Govern espanyol, estovar-lo i aconseguir d'aquesta manera un marge òptim de negociació en temes com ara el pacte fiscal, la llengua o el model educatiu» (Àngel Castiñeira i Josep Maria Lozano, *El Punt Avui*, gener). És clau veure que aquests tres subgrups no són estàtics sinó que hi ha fluctuació entre ells: de la mateixa manera que alguns independentistes per exclusió poden passar a ser-ho per convicció, alguns independentistes tàctics podrien tornar a les seves posicions moderades no secessionistes (en especial si el Govern espanyol fes alguna proposta creïble i amb sentit per a l'encaix de Catalunya dins Espanya). Per altra banda, sembla realista afirmar també que potser algunes elits catalanes, aquelles a què ens hem referit quan hem parlat del poder polític i econòmic, acabin abraçant el sobiranisme si els canvis els garanteixen

l'estabilitat; és a dir, en la mesura que es pugui albirar un divorci pactat. I per bé que aquesta darrera opció sembli poc probable, convé assenyalar que també a molts els semblava impossible la consulta del 9-N (i ni tan sols se la imaginaven amb el seu format alternatiu); Lluís Bassets va afirmar, per exemple: «La verdad es sencilla y conocida por todos, pero ahora está embargada. No habrá consulta el 9 de noviembre. [...] Al pueblo hay que consultarle, claro está, pero no siempre hay que contarle la verdad. Si no hay consulta el 9-N y nadie quiere contarlo todavía, significa que algo se está tramando a sus espaldas. [...] Artur Mas fracasó en las elecciones de noviembre de 2012, como ha fracasado ya con su apuesta sí o sí por el 9-N» (*El País*, octubre). I tanmateix, com afirma Ferran Sáez, «el 9 de novembre va passar una cosa rara, sense precedents, estrictament inèdita. El que és interessant, però, no és que fos rara, sinó que justament gràcies a ser rara va resultar exitosa» (*Ara*, novembre).

Amb tot, no podem oblidar que els canvis de model territorial s'esdevindran en la mesura que la ciutadania els reclami, ja que aquest ha estat fins ara l'esperó del procés sobiranista. En aquest sentit, cal parlar d'un tercer any de mobilitzacions massives pel dret a decidir a Catalunya i, enguany, d'una participació excepcional, en un context excepcional, el 9-N. Enric Juliana ens ofereix una bona imatge del que va significar aquest dia quan, després de descriure la crisi social del mes d'octubre que hem esmentat més amunt, diu «i aleshores, més de dos milions de catalans salten alegrement per sobre del Tribunal Constitucional, voten cívicament i surten al teletotals anglès» (*La Vanguardia*, novembre). Per a d'altres com Oriol Farrés, «l'immens exercici democràtic del 9-N ha marcat una línia molt clara entre el món d'ahir i els projectes de futur. S'ha iniciat una nova etapa que, si s'aprofita bé l'ocasió, acabarà generant una alternativa» (*El Punt Avui*, novembre).

Ara bé, al llarg de l'any s'ha notat la preocupació per definir més a fons el futur desitjat i perquè les qüestions de forma deixin pas a un debat sobre els continguts. Així, representants de diversos àmbits socials han posat el focus en aspectes concrets. A tall d'exemple, Àngels Guiteras reclama un gran pacte social contra la pobresa (*El Periódico*, maig); Antoni Segura afirma somiar en un país «regit per un sistema democràtic desbrossat d'algunes incongruències [...], en què la política no estigui subordinada als mercats [...], un país que garanteixi un estat del benestar sostenible en aspectes bàsics com ara l'educació, la sanitat i les polítiques socials» (*El Punt Avui*, gener); Ramon Folch ens parla, sobretot, de cogestió, descentralització, coresponsabilitat, generositat, producció sostenible i equitat redistri-

“

**Antón Costas
ens alerta
que «hi ha un
desacoblament
creixent entre les
prioritats de la
política catalana
i les condicions
de vida de la
gent. Després del
9-N la política
catalana hauria
de ser capaç de
conciliar millor
les aspiracions
polítiques
sobiranistes
amb l'atenció
als problemes
urgents de la
gent»**

”

butiva (*El Periódico*, abril); Manuel Parés destaca la necessitat d'un profund sentit ètic en la Catalunya del futur (*El Punt Avui*, abril).

Més encara, un cop superada, amb èxit, la convocatòria del 9-N, s'ha fet més evident la necessitat de posar el focus en els continguts del país que es vol construir, en allò que farà de Catalunya un nou i bon país. I tot i que el Consell Assessor per a la Transició Nacional ha elaborat ja alguns informes (en particular el *Llibre blanc de la transició nacional de Catalunya* i el *Llibre blanc: Barcelona, capital d'un nou estat*) que apunten ja alguns elements sobre el nou estat català i la seva capital, es troba a faltar encara un llibre blanc sobre les polítiques públiques a desenvolupar (vegeu Àngel Castiñeira, *Ara*, novembre). En efecte, alguns analistes fins i tot han vist en aquesta manca de continguts un risc per al futur del moviment sobiranista: «la reiterada i pesada discussió sobre el procés entre les forces polítiques i d'aquestes amb les contràries a la sobirania, a l'entorn de legalismes, ha bandejat greument el debat sobre el perquè. Sobre la necessitat i la justificació de la independència [...] Aquesta absència de debat des de fa uns mesos fa l'efecte que està congelant el progressiu augment de les files sobiranistes [...] és urgent que a l'agenda de la independència hi tornin les propostes sobre regeneració democràtica, economia alternativa i eficient i justícia social» (Josep Huguet, *El Punt Avui*, desembre).

Així doncs, són molts els articulistes que s'han pronunciat en aquesta mateixa línia els dos últims mesos de l'any. Entre altres, Antón Costas ens alerta que «hi ha un desacoblament creixent entre les prioritats de la política catalana i les condicions de vida de la gent. [...] Després del 9-N la política catalana hauria de ser capaç de conciliar millor les aspiracions polítiques sobiranistes amb l'atenció als problemes urgents de la gent. En cas contrari veurem sorpreses» (*La Vanguardia*, novembre). Per a Rafael Nadal: «hi ha un corrent unànim a la societat que ja no vol suportar més temps ni la impunitat de la corrupció ni la injustícia flagrant en el repartiment dels costos de la crisi. Hi ha un retret duríssim a la manca d'accent social de l'acció del Govern de la Generalitat, que acaben reconeixent els mateixos dirigents de CiU. Però la resta de partits no sempre són conscients que els retrets ja s'han fet extensius a tota l'activitat parlamentària i que afecten negativament tota la classe política» (*La Vanguardia*, desembre).

Finalment, qualsevol intent de prognosi ha de tenir en compte que la força del sobiranisme rau, fins ara, en el fet d'haver aconseguit aglutinar ideologies diverses. Per això alguns ressalten l'èxit «d'aquesta indistinció entre la transformació revolucionària i l'adaptació refor-

mista. El fet que la independència permeti la utopia d'un país radicalment nou i alhora la projecció d'un estat amb èxit dins del mercat global crea una fusió plena d'energia –i també de tensió, és clar, perquè a cada pas ens obliga a situar-nos, ara cap a la banda revolucionària (o d'esquerres), ara cap a la banda reformista (o de dretes). [...] La nostra voluntat i el curs de la història s'han emmotllat l'una a l'altra i han creat un tot cada vegada més compacte que, malgrat els atacs de l'Estat espanyol i la feixuguesa del dia a dia, acabarà esdevenint, indefectiblement, una nova realitat reconeguda per tothom» (Edgar Illas, *El Punt Avui*, novembre).

La raresa i l'excepcionalitat que suposa la unió d'un poble al voltant d'una idea de futur sembla, així doncs, un punt fort per a la causa sobiranista, sobretot quan no hi ha cap altra alternativa forta i quan sembla difícil, en el context actual, que es desenvolupi. Però en la mesura que el sobiranisme vulgui sobreviure haurà de seguir fent l'impossible; per això hem dit que «com a Antoni Gaudí, als catalans no ens agraden les línies rectes», sinó la complexitat (Àngel Castiñeira, *Ara*, novembre). I hi afegim que caldrà, segurament, fer com Gaudí i «imaginar els edificis a l'inrevés, equilibrant els contrapesos» (Ferran Saéz, *Ara*, novembre). Tot això sense perdre de vista que l'alternativa al sobiranisme pot aparèixer, de mica en mica o de sobte, i remodelar els somnis.

Conclusions

En aquest article hem volgut mostrar que la possibilitat d'un canvi en l'estructura territorial de l'Estat espanyol posa en joc diverses controvèrsies axiològiques que deixen entreveure com s'està teixint part de «l'ordit moral» de la societat catalana i espanyola.

En el primer apartat hem parlat, com ja vam fer en l'*Anuari* 2013, de la necessitat de seguretat i de la dificultat de viure en temps d'incertesa. Sense confort intel·lectual i moral davant dels problemes del present i, en el cas que ens ocupa, sobre el futur de la pertinença de Catalunya a Espanya, la premsa s'ha fet ressò d'un desig de conèixer la veritat, d'un desig de saber. I aquesta necessitat de conèixer ha portat tant a la revisió de lectures de la història com a la formulació de prognosis de futur, un exercici que ha fructificat en enfrontaments intel·lectuals per lectures i maneres de veure contraposades i que denota la necessitat d'interioritzar (nous) relats per reduir, així, la incertesa del present.

Tot seguit hem parlat dels canvis en l'imaginari col·lectiu dels catalans favorables a la secessió. Hem parlat d'un allunyament gradual i,

“
**Les relectures
de la història
han permès
deixar de banda
el menyspreu
envers Catalunya
i situar l'actual
crisi territorial
en un context
de manca d'un
projecte nacional
compartit a
Espanya**
”

enguany, més evident, respecte d'aquella actitud victimista que feien servir per parlar dels problemes amb Espanya; una actitud que ha estat substituïda per un sentiment desacomplexat de pertinença a la nació catalana i una desconexió mental respecte dels problemes de l'Estat espanyol. Una desconexió mental que no ha significat menystenir Espanya sinó assumir-ne la separació i que s'ha seguit acompanyant de l'afirmació cívica i pacífica de molts catalans entorn del dret a decidir; l'agenda política del 2014, amb la celebració d'un tercer 11 de setembre multitudinari i la consulta del 9-N han alimentat sentiments d'identitat nacional, col·lectiva i, en la mesura que els fets permeten lectures en clau de país, s'hi han afegit elements per seguir enriquint el relat sobre el desig de ser.

En el tercer apartat ens hem referit als canvis en l'imaginari espanyol que han traspuat a la premsa editada a Madrid i que podem llegir a Catalunya. Hem parlat en especial de les relectures de la història que han permès deixar de banda el menyspreu envers Catalunya i que han permès situar l'actual crisi territorial en un context de crisi per manca d'un projecte nacional compartit a Espanya. En aquestes noves mirades, paraules com *diàleg*, *reforma* i fins i tot *regeneració*, *renovació* i *refundació* han sovintejat a la premsa i han anat modificant l'imaginari col·lectiu dels espanyols (o almenys, dels crítics amb l'actual estat de coses i amb l'acció de govern). No podem oblidar que una part dels espanyols i els seus representants, el Govern espanyol, han insistit en la importància de la legalitat vigent, la Constitució Espanyola del 1978, i i han seguit considerant, com el 2013, que allò que és legítim no pot contradir la llei.

A continuació ens hem referit al lideratge nacional de Catalunya, en especial a la figura d'Artur Mas i al lideratge compartit amb què s'està conduint el procés sobiranista. Amb relació als líders, hem parlat de valors com la determinació, la fermesa i l'habilitat, però també de l'astúcia, que sembla ajudar en moments concrets de lideratge. També hem parlat de la moderació i la responsabilitat, de la paciència, així com de la importància dels elements personals en la presa de decisions, un aspecte que ens ha portat a esmentar la qüestió de la mediació. En aquest apartat hem parlat també del caràcter de bona part de la societat catalana, de la seva vocació de liderat i la seva dificultat per ser seguidors; un caràcter que alguns consideren positiu, eficaç, emprenedor i que, en conseqüència, complica el procés polític en la mesura que en posa constantment en dubte els representants. Un caràcter, diríem, més procliu a la crítica que a l'autocrítica.

Finalment, hem parlat de la preocupació per un futur millor. Un futur en què es reclamen canvis en la distribució del poder polític i econòmic, lluita contra la pobresa, aprofundiment de la democratització, millores en benestar, educació, sanitat, polítiques públiques... Un futur que es vol millor per una comunitat que, un cop més, ha fet sentir la seva veu en convocatòries multitudinàries. I hem parlat també de la pluralitat ideològica dels catalans que, alhora que enriquidora, afegeix complexitat a la gestió del moment present.

Per acabar, ens hem referit a la incertesa i a la possibilitat que nous elements reconfigurin els imaginaris existents i introdueixin canvis de percepció i d'actitud en la gent i en els líders, fent aflorar projectes nous o reformulacions dels projectes existents. Si bé els imaginaris no canvien d'un dia per l'altre sinó que responen a percepcions i realitats gestades al llarg de dècades, cal no menystenir el complex procés de creació i manteniment d'identitats col·lectives, sempre en diàleg intern i amb altres comunitats.

3.4 Crisi política i institucional

The times they are a-changing

La crisi política i institucional és la tercera de les crisis parcials que ens proposem analitzar. L'etiqueta *crisi política i institucional* no existeix com a tal en la panoràmica d'enguany: es tracta d'un metaetiqueta sorgida de l'agrupament i la reinterpretació de dues categories que, considerades de forma conjunta, poden ser llegides sota aquest prisma. Ens referim a l'aparició de noves alternatives polítiques i a l'abdicació de Joan Carles I en favor del seu fill i successor, Felip VI. Una categoria i l'altra podrien llegir-se aïlladament, com a dues temàtiques independents; no obstant això, fer-ho així equivaldria, justament, a menystenir uns lligams que permeten entendre millor el que està passant, especialment en clau dels valors.

L'aparició de noves alternatives polítiques com a temàtica amb vida pròpia no apareix pròpiament fins a finals de maig, amb la irrupció de Podemos en l'escena política espanyola a partir de les eleccions europees del 25 de maig de 2014, si bé és cert que a Catalunya l'aparició de nous actors polítics rellevants és anterior a aquesta data. Al seu torn, la segona de les temàtiques, l'abdicació del rei, es produeix una setmana més tard. Ambdós fets estan íntimament relacionats i responen a corrents de fons fins aleshores invisibles a primer cop d'ull. No obstant això, que fossin invisibles a primer cop d'ull no vol dir que no

“

Una llarga llista d'escàndols (encausaments judicials de familiars, desavinences matrimonials, caceres desafortunades, etc.) havien anat minant la imatge del rei Joan Carles I, fins aleshores respectat i protegit com a artífex i garant de la democràcia espanyola

”

6. De mitja plana o més.

existissin. L'abdicació del rei feia mesos que es gestava, per bé que encara no s'havia fixat una data concreta. Una llarga llista d'escàndols (encausaments judicials de familiars, desavinences matrimonials, caceres desafortunades, etc.) havien anat minant la imatge del rei Joan Carles I, fins aleshores respectat i protegit com a artífex i garant de la democràcia espanyola. En paral·lel i com a conseqüència d'això, la confiança de la societat espanyola en la institució monàrquica mateixa havia anat minvant fins a arribar a mínims històrics. La monarquia n'era ben conscient i havia començat a preparar la maquinària successòria. No obstant això, el rebombori derivat de les eleccions europees –és a dir, el càstig propiciat per l'electorat als partits tradicionals; la consegüent dimissió del secretari general del PSOE, Alfredo Pérez Rubalcaba; la victòria d'ERC a Catalunya (amb 594.000 vots, davant dels 549.000 de CiU, els 358.000 del PSC, els 258.000 d'ICV i els 246.000 del PP) i l'ascens de Podemos del no-res a cinc eurodiputats i 1.200.000 vots, un 8 % del total– hauria precipitat indubtablement l'abdicació del monarca. Com apunta David Murillo, «renovar-se o morir». Prova del caràcter precipitat o improvisat de l'abdicació n'és el fet que el 2 de juny encara no s'havia aprovat (ni tan sols existia com a projecte) una llei que regulés la immunitat del rei un cop deixés de ser-ho. Això es va fer setmanes més tard, a corre-cuita, per evitar en-surts derivats de possibles querelles.

Com dèiem més amunt, les noves alternatives polítiques, com a categoria d'anàlisi, són inexistents a Espanya fins al maig del 2014. Els resultats de les eleccions europees, del tot inesperats (les millors enquestes preelectorals atorgaven un màxim d'un escó a Podemos i no foren capaces de preveure la caiguda dels dos grans, que van passar d'agrupar un 80 % dels vots a les eleccions anteriors a agrupar-ne només un 49 % en les del 2014), marquen l'inici d'un degoteig creixent de notícies, comentaris, articles i publicacions que culminarà, al cap de l'any, en les 113 aparicions en portada i les 496 aparicions⁶ en l'interior dels vuit diaris sotmesos a seguiment.

L'abdicació del rei Joan Carles I es produeix el 2 de juny de 2014. Fins aleshores, aquesta temàtica era pràcticament inexistent com a notícia d'interior i completament inexistent com a notícia de portada dels vuit diaris analitzats. Alguns diaris ideològicament més propers a la monarquia havien publicat alguna peça sobre el Príncep d'Astúries relacionada amb el futur de la monarquia, però poca cosa més. Tanmateix, durant el mes de juny es disparen les aparicions tant en portada com en l'interior fins a 146 i 167, respectivament. A partir de juliol, les aparicions als interiors cauen en picat i a partir de setembre ja no es torna a registrar cap nova portada.

“

Ningú no va saber anticipar els resultats del 25-M. I ningú no va saber anticipar l'abdicació del 2 de juny. Van agafar el país per sorpresa i el situaren davant d'un mirall

”

Una primera constatació, vistes les dades de ressò i d'impacte mediàtics i llegides les reaccions de les vuit capçaleres, és el caràcter inesperat d'ambdues temàtiques. Ningú no va saber anticipar els resultats del 25-M. I ningú no va saber anticipar l'abdicació del 2 de juny. Els resultats i l'abdicació van agafar el país per sorpresa i el situaren davant d'un mirall. I la imatge que retornà el mirall era una imatge desconeguda: les conseqüències de les múltiples crisis que s'havien anat gestant s'havien traslladat, per primer cop, a l'arena política i institucional. Fins aleshores immunes als efectes de la pobresa i de la desigualtat; als efectes d'una corrupció endèmica; als efectes d'un model territorial en crisi; als efectes d'una despesa social fortament disminuïda; als efectes d'un atur desbotat, per primer cop les institucions polítiques patien els efectes de la crisi de forma directa i se sentien amenaçades. Una amenaça que provenia no com fins aleshores de la demoscòpia, sinó d'uns resultats electorals reals i tangibles, que posaven en dubte les dues grans certeses sobre les quals s'havia bastit el sistema polític sorgit de la Transició a la democràcia del 1978: l'alternança al poder entre PSOE i PP i una corona intocable i immutable, pal de paller del sistema.

L'aparició de Podemos representa l'aflorament electoral d'un corrent de fons de cansament, d'indignació, de protesta i de ràbia, que s'havia anat gestant al llarg dels últims anys i que encara no s'havia traslladat a l'arena política. Al seu torn, l'abdicació del rei Joan Carles equivalia a un reconeixement explícit del vincle entre crisi política i crisi institucional, al mateix temps que un intent de salvar una institució, la monàrquica, en caiguda lliure des del punt de vista de la confiança i la popularitat. És el que Enric Juliana anomena «oxidació del quadre institucional espanyol». Una oxidació que es caracteritzaria per la incapacitat de les institucions polítiques espanyoles (monarquia, parlaments, partits polítics, etc.) per fer front al seu propi desgast i abordar la complexitat dels temps venidors.

En clau axiològica, les institucions polítiques, especialment els partits, es caracteritzarien per la manca de transparència, per certa opacitat calculada, per la falta d'empatia amb la ciutadania o per un ús partidista de les institucions, entre altres. El finançament irregular, la burocratització, l'endogàmia, el clientelisme, o pràctiques corruptes de més o menys intensitat a escala local (exemple: connexions amb les caixes d'estalvis), regionals (exemple: cas ERO) o nacionals (exemple: cas Bárcenas) en serien algunes de les conseqüències.

7. Vegeu el capítol sobre la crisi territorial, pàg. 70.

Una segona constatació és que les alarmes no van saltar fins que l'amenaça era ben real i el cavall, per dir-ho en sentit figurat, ja era dins de Troia. Abans de les eleccions, tota exhortació a una reforma política amb majúscules procedia únicament del bàndol catalanista, amb reaccions previsibles per part de la resta d'actors i de sectors polítics.⁷ Sigui per una convicció de fons, sigui com a mecanisme d'autodefensa, el debat polític i axiològic entorn de les idees de reforma política i regeneració democràtica –reforma de la Constitució, reconeixement del caràcter plurinacional de l'Estat i reforma del sistema de finançament inclosos– era rebutjat explícitament o simplement menystingut per bona part de les capçaleres d'arrel estatal. Fins i tot un cop passades les eleccions europees, hi havia qui acceptava els resultats com a toc d'atenció, però es negava a assumir una lectura dels resultats en clau de crisi del bipartidisme o del sistema polític. Tanmateix, l'entrada triomfal de Podemos al Parlament Europeu modifica la percepció de bona part de l'opinió pública i publicada. És a partir d'aquest moment, quan el bipartidisme se sent amenaçat i la monarquia es veu obligada a sacrificar el rei Joan Carles I en pro de la seva pròpia supervivència, que es comença a parlar de crisi política –també a les capçaleres d'àmbit estatal– entenent com a tal no una crisi «dins» del sistema, sinó pròpiament la crisi del sistema polític nascut de la Transició i del bipartidisme com a màxim exponent.

8. Amb referència a la cançó de Bob Dylan, *The times, they are a-changing* (1964).

Tant és així que fins i tot García-Abadillo, director d'*El Mundo*, en un dels seus editorials del mes de juny, implora, tot citant una estrofa d'una famosa cançó de protesta dels anys seixanta: «Come senators, congressmen / Please heed the call / Don't stand in the doorway / Don't block up the hall / [...] / For the times they are a-changing».⁸

Els termes del debat

Al llarg de l'any 2014 es produeix, doncs, un canvi substantiu pel que fa a la percepció d'Espanya respecte a si mateixa. Un canvi de percepció que a Catalunya ja s'havia produït amb antelació –possiblement coincidint amb la famosa sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut– i que des de feia temps s'intentava explicar i exportar a la resta d'Espanya. Un canvi de percepció que implica assumir que Espanya es troba immersa en una crisi que va més enllà de l'economia. Més enllà de la recessió, de les dificultats per recuperar la senda del creixement, dels efectes d'un atur galopant, i de les penúries que tantes persones i famílies es veuen obligades a passar. Més enllà de tot això, el model territorial fa aigües, la corrupció és ubiqua i omnipresent i les institucions polítiques són qüestionades d'arrel, des de

la monarquia fins a les institucions locals, passant per tots els nivells de govern.

Es produeix, per tant, un canvi de percepció que significa reconèixer que la multiplicitat de crisis que assolen el país tenen una dimensió també política. O més ben dit, que la multiplicitat de crisis que assolen el país tenen efectes multiplicadors i que conflueixen i se sublimen en el terreny polític i institucional. Títols d'articles o expressions manllevades de nombrosos articles d'opinió de les vuit capçaleres posen de manifest aquesta nova consciència, tot alternant manifestacions de denúncia i propostes de solució. «Reinventar les institucions» o «Més transparència», proposa Francesc Torralba. «L'incert futur dels partits», vaticina Carles Ramió: o les forces polítiques clàssiques demanen perdó i es renoven a fons o els electors exigiran opcions alternatives. «Regeneració», recomana Rafael de Ribot. «Más y mejor democracia», implora l'exministre Jordi Sevilla, convençut que la regeneració (llegiu-hi reformes, no ruptura) de la democràcia espanyola ha de ser orquestrada tant pels poders públics com per la ciutadania. Alejandro Estruch demana restablir els consensos socials i els vincles afectius que enforteixen la societat. Altres, com Victoriano Ramírez, són més concrets i proposen una reforma electoral que alteri les condicions d'elecció al Congrés dels Diputats. Tanmateix, Jaume Rocabert recela de la capacitat de les institucions de l'Estat per regenerar-se. «No podran mai regenerar-se!», s'exclama. Jesús María Silva fins i tot arriba a acusar els partits hereus de la Transició de provocar el col·lapse institucional. Casimiro García-Abadillo gosa propugnar una segona Transició. I Ramon Folch insisteix a tallar de socarrel amb Espanya a fi de resoldre els problemes de Catalunya. En canvi, Francisco Marhuenda defensa el balanç positiu de la monarquia, que hauria garantit l'època de més benestar i estabilitat de tota la història d'Espanya, i afirma que ara només queda resoldre el greu problema de l'independentisme de CiU i ERC. Però també hi ha qui es resisteix a acceptar el diagnòstic que esbossàvem més amunt, tot rebutjant la celebració d'un funeral prematur del bipartidisme, com Julián Cabrera, que reconeix que hauria rebut un toc d'atenció en les eleccions europees, però a qui no es pot donar per mort encara. En aquest mateix sentit, Casimiro García-Abadillo fins i tot gosa donar receptes contra l'irresistible ascens de Podemos, percebut com la principal amenaça al sistema.

En resum, a partir del maig hi ha cert consens entre els articulistes que el sistema bastit durant la Transició del 1978 està en algun punt d'un contínuum que aniria d'un extrem apocalíptic (el sistema està podrit i s'ha de bastir de bell nou, com dirien els més crítics) a un

“

La crisi política és la crisi de les crisis, la cristal·lització de totes les altres crisis, que culminen en la política i acaben afectant les institucions

”

altre de menys catastrofista (el sistema –que no es posa en dubte, ans al contrari– funciona, però necessita alguna reforma). Sigui com sigui, però, l'existència d'una crisi profunda de la política i de les seves institucions no es nega. El diagnòstic és prou compartit. En canvi, varia el grau de gravetat que s'hi atribueix. Però sobretot varien les causes que uns i altres apunten com a origen del problema; i les respostes o les solucions que hom propugna.

És en aquest doble terreny –el de les causes i el de les possibles respostes a la crisi– que es desenvolupa majoritàriament un debat ric tant en arguments enfrontats com en contraposicions axiològiques. Evidentment no tots els articles d'opinió versen sobre aquesta temàtica ni responen a aquesta juxtaposició de causes i solucions. Tanmateix, la música de fons és indubtablement aquesta, fins i tot quan els articles se centren en altres aspectes.

Finalment, cal afegir que la crisi política i institucional en el fons constitueix un metadebat: la crisi política és la crisi de les crisis, la cristal·lització de totes les altres crisis, que culminen en la política i acaben afectant les institucions. Sent conscients de les peculiaritats d'aquesta crisi, intentarem evitar solapar-nos amb les dues altres grans crisis que abordem en aquest *Anuari*: la moral i la territorial. Provarem de mantenir l'anàlisi en l'àmbit estrictament polític i institucional i defugirem d'entrar en uns debats que tenen el seu propi espai de tractament en altres indrets de l'anuari.

El debat axiològic

Mitjans de comunicació i lectors es troben units per un teixit invisible, ordit de fils de caire ideològic i axiològic. A banda d'informació, el lector busca en els mitjans de comunicació sentit i significat, i també aixopluc ideològic, confort axiològic, certa coincidència d'opinions. En conseqüència, els debats sovint vénen impresos d'una forta càrrega valorativa, que busca captivar el lector, fidelitzar-lo i guanyar-lo per a la seva causa. Una càrrega valorativa ben palmària en el cas de la crisi política i institucional, atès que és molt el que hi ha en joc: la percepció d'immediatesa dels canvis polítics –que sembla que podrien produir-se en els processos electorals de l'any 2015 i que podrien comportar reformes d'envergadura– ha tensat les relacions socials i polítiques, ha polaritzat els discursos i ha mobilitzat l'arsenal axiològic.

L'univers axiològic que s'ha posat en joc s'ha centrat en la idea i la necessitat del canvi: canvi de cicle, reforma profunda, transformació general o ruptura són alguns dels conceptes que han estructurat

“

Les capçaleres competeixen per la construcció de la realitat, per l'hegemonia ideològica, per l'arrelament social d'una narrativa que en última instància tindrà traducció política i institucional

”

aquest debat. Això no vol dir que altres valors, els valors «de tota la vida», no hi hagin estat presents. Tanmateix, en determinats moments de la història, quan la percepció general és de canvi de cicle o fins i tot d'època, quan totes les energies estan abocades a generar (o frenar) uns canvis que es perceben necessaris (o no), però sobretot inevitables, en aquests moments, dèiem, el debat públic tendeix a estructurar-se entorn d'una idea força, un leitmotiv axiològic. En aquest marc, doncs, s'han generat polaritats, contraposicions de valors que es defensen com a nous o antics, com a bons o dolents en funció dels interessos i dels objectius en joc. En alguns casos també s'han produït processos de mutació de valors: conceptes en principi neutres (com ara les nocions de canvi, diàleg o continuïtat) adquireixen una forta càrrega axiològica ateses les circumstàncies en què es desenvolupa el debat. I en d'altres casos, valors que fins ara eren percebuts com a positius (com ara cohesió o unitat), segons en boca de qui se situïn ara podrien estar de baixa o fins i tot haver esdevingut contravalors.

Així doncs, durant el 2014, els binomis que han guiat el debat han estat: canvi i continuïtat; reforma i ruptura; diàleg i dret a decidir; cohesió i fractura; concòrdia i discòrdia; unitat i trencament; nou i vell, i tants altres que tenen la idea de canvi com a eix vertebrador.

Siguin quines siguin les causes, la resposta sempre és la regeneració

La mirada no és neutra. O dit altrament: les ulleres amb què un es mira el món condicionen la lectura que se'n fa. Cadascuna de les vuit capçaleres de les quals s'ha fet el seguiment incorpora unes ulleres diferents que tenen per objectiu seduir la mirada dels lectors. Una mirada que, com dèiem més amunt, s'alimenta d'informació, per descomptat, però que també busca satisfer les necessitats explicatives, ideològiques i valoratives de la persona, i que acaba conformant el seu marc mental.

La capacitat de seducció de lectors comporta poder. Un poder que deriva de la capacitat de difondre unes determinades ulleres, evidentment, però que en última instància descansa sobre la capacitat no tant d'oferir una mirada distintiva sobre la realitat com de, pròpiament, conformar aquesta mateixa realitat, incidir-hi, transformar-la. Podríem dir que les capçaleres competeixen per la construcció de la realitat, per l'hegemonia ideològica, per l'arrelament social d'una narrativa que en última instància tindrà traducció política i institucional. És allò que Daniel Innerarity anomena l'administració del principi de realitat.

9. Churchman, C. West (1967). «Wicked Problems», a: *Management Science*, 14 (4).

En l'àmbit científic, en el terreny que es coneix com a ciències «dures», entendre les causes profundes d'un fenomen permet trobar-hi solucions encertades. Tanmateix, en ciències socials, les anomenades «ciències toves», fenòmens com ara la multicausalitat o l'equifinalitat fan molt difícil establir relacions de causa-efecte unidireccionals. No en va es parla de *wicked problems* o problemes maleïts:⁹ problemàtiques amb interdependències complexes i de diagnòstic incomplet, els intents de solució de les quals poden originar noves problemàtiques igualment *wicked*. És per això que, al final, en el diagnòstic i en la solució dels fenòmens polítics i socials el coneixement tècnic no sempre és el més determinant: en paral·lel a aquest coneixement, els interessos particulars i les servituds polítiques s'entremesclen amb les idees, les ideologies i els valors. El resultat final és fruit d'un equilibri de poder contingent, inestable, canviant. És des d'aquest punt de vista que cal entendre el debat sobre la crisi política i institucional.

Al llarg del 2014, la pugna de les vuit capçaleres s'ha centrat sobretot a guanyar la batalla en dos fronts: el de les causes de la crisi política i el de les possibles solucions. Si, com dèiem abans, els mitjans de comunicació persegueixen l'hegemonia narrativa que els ha de permetre modelar la realitat segons els seus interessos, aquesta asseveració encara és més certa en un context que es percep de canvi o de transició, com l'actual. Llavors les posicions es radicalitzen (i radicalitzen, al seu torn, l'opinió pública), tot ocultant, seguint Francisco Longo, els aspectes essencials que hi ha en joc i defugint la concreció, especialment quan els temes són transcendents, com els debats sobre la forma d'estat (monarquia o república) o sobre el dret a decidir (a Catalunya).

Efectivament, la identificació de les causes, de les arrels de la crisi politicoinstitucional espanyola, s'ha revestit de gran importància i transcendència. D'alguna manera, són els fonaments que han de permetre bastir el nou edifici, que han de legitimar les decisions que es prenguin i les reformes que s'impulsin. No es tracta d'una qüestió menor. És molt diferent situar l'origen de la crisi en la recessió econòmica i traçar un relat que inclogui l'estancament del PIB, l'augment de l'atur i el creixement de les situacions de vulnerabilitat, que entendre la recessió com a conseqüència d'una bombolla immobiliària, de la voracitat d'un es elits extractives, d'una crisi financera i d'una decisió –política– de rescatar els bancs i no les famílies amb dificultats per pagar la hipoteca; o fins i tot que situar en l'origen de la crisi política un nacionalisme català radicalitzat i insolidari que amenaça de trencar la convivència i enterrar la concòrdia derivada de la Transició.

En cadascun dels tres relats l'escenari on es desenvolupa l'acció és un altre; els «culpables» són diferents, i les possibles respostes o solucions són, per descomptat, molt allunyades les unes de les altres.

Al seu torn, pel que fa a les respostes, el mantra més repetit al llarg de tot l'any és el de la regeneració, amb tots i cadascun dels adjectius possibles: democràtica, política, partidista, etc. La regeneració és en boca de tothom. Inicialment més en els mitjans d'ambient català, però al llarg de l'any també es va estenent a la resta de capçaleres d'abast estatal. La regeneració –versus corrupció o degeneració– s'entén com a solució a tots els mals, com allò que ha de resoldre tots els problemes que té plantejats el país, sigui Catalunya o Espanya.

La regeneració funciona com a dic de contenció contra els rupturistes o els presumptes rupturistes (tot dependrà des d'on hom s'ho mira): aquells qui enfonsen la concòrdia, trenquen la unitat i amenacen la integritat territorial i espiritual d'Espanya (llegiu-hi els nacionalistes, els sobiranistes o els independentistes, sense gaire distinció); aquells qui qüestionen el bipartidisme, se salten les regles del joc pactades durant la Transició i amenacen de bastir una nova política i unes noves institucions (llegiu-hi Podemos), o aquells qui practiquen la violència o rebutgen la institucionalitat (llegiu-hi el 15-M, el «no ens representen», els joves okupes de Can Vies, el conflicte del barri de Gamonal, etc.).

Però la regeneració també serveix per desprestigiar els immobilitistes, aquells qui voldrien que tot quedés com està. Novament, en funció de la posició des d'on es denunciï l'immobilisme, això pot ser l'espanyolisme recentralitzador i l'espanyolisme autonomista o la casta, el capitalisme *castizo* i les elits extractives; però també el federalisme del PSOE dels últims trenta anys o els plantejaments de la tercera via catalana o els empresaris i directius del Pont Aeri, que sempre seran vistos com a tebis amb relació a una opció més radical, més rupturista, com ho és el foc nou de la independència o els projectes més íntegrament transformadors de la CUP o del primer Podemos.

Finalment, la regeneració també amaga o amara posicions rupturistes i que veuen una separació de Catalunya i Espanya com aquell pas que permetria regenerar la política, les institucions i la societat catalanes; o que veuen en un possible triomf electoral de Podemos a Espanya, o de propostes locals com la de les CUP o la de Barcelona en Comú, la possibilitat d'exercir un dret a decidir en tots i cadascun dels aspectes de la vida col·lectiva.

“

Joaquim Coello, defensa que la crisi política que pateix el país és fruit d'una combinació perniciosa de corrupció política (que tot sovint també té una dimensió empresarial) i abús de poder

”

El terme *regeneració*, per tant, té la virtut de poder-se conjugar de moltes maneres, sempre al servei dels interessos de qui l'enarbora: en una analogia una mica forçada, això recorda el famós *conceptual stretching* de Giovanni Sartori.

Això és precisament el que ha passat al llarg de l'any: en un debat acarnissat, les vuit capçaleres han intentat imposar una lectura de l'origen de la crisi política i institucional d'acord amb els seus objectius de futur. Ho han fet a través de les peces estrictament informatives. Ho han fet també a través dels editorials. I en darrera instància, també ho han fet a través dels seus col·laboradors, articulistes que firmen a títol individual i que no sempre coincideixen fil per randa amb la línia oficial del diari, però que tot sovint s'hi troben alineats.

Joaquim Coello, per exemple, defensa que la crisi política que pateix el país és fruit d'una combinació perniciosa de corrupció política (que tot sovint també té una dimensió empresarial) i abús de poder. Si a això s'hi afegeix la lentitud exasperant de la justícia i la sensació d'impunitat dels poderosos (real o percebuda, tant li fa, a efectes de desgast polític és el mateix) no seria estranya la situació actual de desesperança i indiferència «[...] pel convenciment de la inutilitat de l'esforç per canviar la situació [...]». Motiu pel qual li sembla adequat concloure que «[...] una raó del creixement de l'independentisme a Catalunya és l'esperança en un nou entorn que hauria de ser millor [...]».

Joan Campàs va més enllà i afirma que el mal ve de lluny, precisament de l'intent fallit d'Espanya de vertebrar un estat nació equivalent al d'altres països europeus. Seguint Campàs, això situaria l'Estat espanyol en desavantatge a l'hora d'afrontar les conseqüències d'una pèrdua de sobirania per dalt, derivada de la globalització dels grans reptes de la humanitat (medi ambient, creixement sostenible, etc.) o de la integració europea; i per baix, pel desbordament derivat de les problemàtiques quotidianes dels ciutadans (atur, habitatge, etc.). La resposta de l'Estat hauria estat recuperar part de la sobirania perduda a costa de reduir la sobirania popular. Sent així les coses, els conflictes nacional i social, i en conseqüència també polític i institucional, estarien servits.

En canvi, John Müller situa l'auge de Podemos, la crisi del bipartidisme i el trontoll del sistema polític espanyol en un terreny estrictament econòmic. El vot a Podemos seria un vot de frustració, causat per una crisi de set anys de durada; i la seva proposta seria una proposta que se situaria al marge del consens. Per tant, el programa de Podemos s'inscriuria en la millor tradició populista i hauria conta-

“
**Manuel Núñez
fustiga els partits
polítics, meres
màquines de
conquerir i
conservar el
poder a fi de
satisfer els
seus interessos
particulars,
i situa el
funcionament
del sistema
de partits en
l'origen de les
múltiples crisis**
”

giat la resta d'actors polítics, que ja començarien a oferir duros a quatre pessetes, per dir-ho en termes col·loquials. També José Antonio Gómez Yáñez atribueix l'ascens de Podemos i la crisi del bipartidisme a la crisi econòmica, al mateix temps que a la incapacitat de les elits sorgides de la Transició per crear una economia innovadora i competitiva que generi creixement i ocupació de qualitat. Alejandro Estruch, en canvi, atribueix la crisi política només indirectament a la crisi econòmica, que en seria responsable última, sí, però només en la mesura que s'haurien agreujat les desigualtats. Amb la depauperació de capes importants de la societat i un enriquiment de les elits que pot arribar a resultar obscè, la legitimitat del sistema sorgit de la Transició estaria en caiguda lliure. Podemos seria la resposta popular a l'autisme dels polítics, que no atendien les raons i les necessitats dels sectors més vulnerables.

Per contra, Jesús Maria Silva rebutja la hipòtesi econòmica de forma taxativa: la crisi econòmica no es trobaria en l'origen de la crisi política i, en conseqüència, una recuperació econòmica tampoc no trauria el país de la decadència en què estaria sumit. L'arrel del problema es trobaria, segons l'autor, en la perversió del sistema de partits a mans de «[...] los desleales partidos nacionalistas sedicentemente preterconstitucionales [...]». El problema rauria «[...] en su miopía cortoplacista, en su falta de patriotismo, en su desprecio por el bien común, en su olvido de nuestra tradición, en su repulsa y desconfianza por las élites independientes, en su sordera ante las constantes demandas de regeneración efectuadas desde los mejores altavoces mediáticos de nuestra sociedad [...]». Davant d'aquest panorama, reclama una regeneració moral que cultivi les virtuts pública i privada: «[...] Una auténtica revolución desde abajo, que no predique sólo, sino que actúe: que empiece por la reforma del yo personal y acabe expulsando los demonios de nuestra historia reciente [...]».

També Manuel Núñez fustiga els partits polítics, meres màquines de conquerir i conservar el poder a fi de satisfer els seus interessos particulars, i situa el funcionament del sistema de partits en l'origen de les múltiples crisis –econòmica, política, social i de valors– del país. Sent així, la solució només pot provenir de la reforma de la llei de partits, que estaria desfasada. Una nova llei que garantís la democràcia interna, involucrés la ciutadania en la vida política i situés els partits com a garants de l'interès general i del bé comú. En una línia similar, Santos Julià argumenta que la crisi de la política té la seva arrel en la rebel·lió no tant de les masses orteguianes com d'unes elits egoistes que es negarien a acceptar un compromís amb la societat, que s'aïllarien del seu entorn, que es refugiarien en el caràcter

irreal i artificial de la política oficial i que recelarien de les possibilitats de solucionar els problemes reals. Un punt de vista molt en consonància amb la teoria de les elits extractives i de la mateixa idea de «casta» que han popularitzat César Molinas, d'una banda, i Podemos, de l'altra. Kepa Aulestia arriba a un diagnòstic similar en l'anàlisi de les reaccions interessades de les elits als resultats de les eleccions europees: «[...] El que ha passat [...] convida a pensar que hi ha una casta política impossibilitada per renunciar als seus privilegis; propensa a negociar sempre abans a compte del que és de tots que no pas del que considera seu [...]». En aquest sentit, Miguel Ángel Mellado entén que la regeneració de la política hauria de començar per una cosa tan senzilla com seria apartar de la política els corruptes i amics dels corruptes. Tanmateix, en un segon article del mes de setembre, el mateix Aulestia es lamenta que mitjançant un «[...] doble mecanisme d'apropiació [del quadre de possibles solucions, per part dels mateixos partits, per administrar-les segons la seva voluntat] i privatització [de la democràcia i de les seves institucions] [...], la regeneració democràtica ha estat buidada de sentit».

Al seu torn, també hi ha qui atribueix la crisi de la política i de les institucions als nacionalismes perifèrics. Victoriano Ramírez, per exemple, es queixa dels efectes que tindria el sistema electoral actual sobre la representativitat de la composició del Congrés dels Diputats, que es veuria alterada per les regles del joc del sistema electoral, que dificultaria l'aparició de nous partits d'implantació estatal i afavoriria un pes desorbitat i nociu als partits nacionalistes perifèrics. Això hauria afavorit un bipartidisme de majories absolutes d'un signe o de l'altre, o de coalicions necessitades de la concurrència de partits nacionalistes insaciabls que, com denuncia Gabriel Tortella, sempre demanarien més i més. Aquest mateix autor admet, però, en un altre indret, que la culpa la tindrien, en última instància, els governs centrals, que haurien reaccionat amb un excés de passivitat a l'auge de l'independentisme català que ha acabat corcant el sistema. La solució, seguint Victoriano Ramírez, vindria d'una reforma electoral que evités els desequilibris de representació, és a dir: que permetés l'aparició i el creixement de nous partits d'àmbit estatal i reduís el pes dels partits nacionalistes perifèrics (llegiu-hi catalans). Al seu torn, Tortella més que per les reformes advoca per l'impuls d'una ofensiva legal-constitucional que contrarresti l'ofensiva de construcció nacional catalana que ha modelat la població durant els últims trenta anys. En el fons, la línia de contenció que ha seguit el govern central durant els últims anys. Tanmateix, atesa la posició crítica de l'autor envers el Govern, s'ha d'entendre que la seva ofensiva seria molt més severa.

“

Els ciutadans no haurien perdut l'interès per la política. Més aviat fugirien de la política tradicional, de les formes d'organització convencionals, de les idees i l'activisme vehiculats pels partits, de la litúrgia de les institucions

”

Finalment, Daniel Innerarity situa l'origen de la crisi de la política i de les institucions en factors endògens a la política, en els factors inherents a la naturalesa i al funcionament de la mateixa política, i només en segona instància en factors podríem dir-ne exògens, com la crisi econòmica, la corrupció o altres variables. Innerarity denuncia que ens trobem en una era postpolítica, en una democràcia sense política. Tindríem una societat irritada i un sistema polític agitat, però sense interaccions rellevants, sense propostes innovadores atesos els reptes que tenim al davant. Els ciutadans no haurien perdut l'interès per la política. Els ciutadans més aviat fugirien de la política tradicional, de les formes d'organització convencionals, de les idees i l'activisme vehiculats pels partits, de la litúrgia de les institucions. El resultat seria l'activitat fora de les institucions, la resistència cívica, l'activisme al marge de o fins i tot contra els partits polítics. Un activisme, però, estèril, en la mesura que no articularia les demandes socials en programes coherents, no estructuraria la política, no construiria la democràcia més enllà de l'emoció del moment, de la pressió immediata i de l'atenció mediàtica. Aquesta seria, doncs, la llavor de la crisi: la mateixa manera de concebre i organitzar el fet polític –pensada per a l'home del segle XIX, però inadequada per a l'individu del segle XXI.

En un segon article del mes de juny, amb els resultats electorals sobre la taula i amb Podemos ja al Parlament Europeu, el mateix Innerarity amplia la reflexió de l'article anterior al terreny de les idees i la il·lusió. En aquesta ocasió analitza l'aparició de la nova força política en termes de ruptura entre els que administren el principi de realitat i els que se'n desenten o el gosen qüestionar; entre la responsabilitat i la possibilitat. Un qüestionament que es fa –en consonància amb el que diem en l'editorial de l'*Anuari*– per la via d'un llenguatge nou, que contrasta amb l'encartonament dels discursos tradicionals; i per la via d'unes promeses que resultarien tant més atractives com més desproveïdes es troben de plans de viabilitat. I insisteix: a qual-sevol episodi d'entusiasme per la novetat segueix la decepció, car «[...] la política es el lugar donde cada uno administramos como podemos esa frustración [...]».

Perquè, per dir-ho amb Àngel Castiñeira i Josep M. Lozano, «[...] La política implica fets i solucions, però és també il·lusió i entusiasme, capacitat de mobilització des del cor, somnis i esperances [...]», que, per definició, tendeixen a ser frustrades en algun moment o altre. Quim Brugué fins i tot va més enllà i defensa que «[...] l'obligació de la bona política és decebre'ns, frustrar les nostres expectatives [...]» i que per regenerar-la «[...] necessitem, sobretot, assumir el seu significat de fons, la seva tràgica obligació de decebre'ns [...]».

“
Mentre que
la legitimitat
franquista
estava fortament
erosionada, avui
dia el sistema
polític sorgit de
la Transició ha
caigut en cert
descrèdit, però
rarament se’n
qüestiona d’arrel
l’existència
”

Cap a on anem?

De l’anàlisi dels articles d’opinió se’n desprèn la idea de canvi de cicle, de cruïlla de camins, de la imminència de canvis. Com ja s’ha apuntat, el canvi és en boca de tothom. Hi ha qui compara la situació de crisi política actual amb la que es vivia els anys 1975-1977, és a dir, durant la transició a la democràcia: la sensació d’esgotament del sistema polític, la desorientació dels dirigents, la pèrdua de credibilitat de les institucions serien alguns dels elements que tindrien en comú ambdós moments històrics i que podrien fer-nos pensar que el que s’acosta és un canvi profund.

Tanmateix, també hi ha diferències notables entre ambdues situacions: una, el grau d’adhesió al règim. Mentre que la legitimitat franquista estava fortament erosionada, avui dia el sistema polític sorgit de la Transició ha caigut en cert descrèdit, però rarament se’n qüestiona d’arrel l’existència, almenys fora de Catalunya, i si es fa és per defensar-ne unes essències que continuarien sent vàlides amb les reformes oportunes.

La segona seria certa base d’acord de cap a on es volia anar aleshores i la manca d’acord sobre cap a on es vol anar ara. El grau de fragmentació actual –territorial, ideològic, partidista– és molt més gran que quaranta anys enrere. I cap grup social sembla tenir no ja l’hegemonia, sinó la força suficient per decantar la balança cap als seus interessos.

Finalment, la presència amenaçadora de l’exèrcit espanyol va restringir profundament les opcions de canvi de la primera transició. L’exèrcit va tenir llavors un paper polític de primer nivell; la por va contribuir a modelar les volicions dels ciutadans.

Podríem concloure, per tant, que la simptomatologia és similar, però que el context és diferent i que, per tant, «[...] en comptes d’un canvi relativament ràpid com el de la transició del franquisme a la democràcia, anirem a una descomposició gradual com la del sistema polític de la Restauració, als anys deu i primers vint del segle passat [...]».

Si serà així o si serà ràpid, si el canvi serà brusc o suau, amb la participació de la societat civil o dissenyat des de dalt, pacífic o violent, no ho sabem. Per no saber, no sabem ni tan sols si es produirà. Tot just s’han començat a esbossar unes primeres respostes, a l’espera de ser validades pel nou cicle electoral de l’any 2015.

3.5 Conclusions: problemes concrets, respostes incipients, resultats incerts

Podem afirmar que el 2014 ha estat un any d'inicis de resposta a uns problemes que han gaudit de set anys de marge per manifestar-se, afermar-se o, fins i tot, enquistar-se. El 2014, doncs, ha estat un any més aviat propositiu. Un any durant el qual han proliferat una gran quantitat de propostes que han contribuït a prefigurar diferents escenaris per on podria transitar el país en un futur més o menys proper. En definitiva, al llarg de l'any s'han començat a dibuixar algunes de les possibles sortides a la crisi general. Són senyals febles, més aviat tendències que no pas respostes concretes. Tot plegat encara es mou en un terreny de meres hipòtesis. Es podria dir que són indicis de possibilitat. Uns indicis que es podrien anar concretant a partir del cicle electoral que s'obre l'any 2015 i que estendrà els seus efectes al llarg dels propers anys.

Emparant-nos sempre en l'anàlisi dels articles d'opinió, ens veiem amb cor de recollir, ordenar i destacar dues grans tendències que apunten com a possibles vies de sortida de la crisi general en què ens trobem immersos. De fet, hauríem de parlar més aviat de dues

Gràfic 2. Possibles vies de sortida de les crisis

“
**Nova
transició faria
referència a un
replantejament
global de l'Estat
espanyol,
Catalunya
inclosa. Un nou
pacte d'Estat
on s'abordarien
tots els temes,
fins i tot els més
espinosos**
”

macrotendències: una de caràcter *reformista* i una segona de caire *rupturista*. Cadascuna apuntaria en una direcció diferent i ambdues tindrien concrecions igualment diferents, que es podrien ordenar segons la seva capacitat transformadora, segons la seva incidència.

Pel que fa a la via *reformista*, es poden imaginar fins a tres punts de concreció, ordenats de menys a més segons la profunditat dels canvis que comportaria cadascun:

- *Continuïtat*: les peces bàsiques del sistema sorgit de la Transició es mantenen intactes amb algunes –poques– reformes que li permetin sobreviure. La continuïtat no satisfà ningú, però ningú no té prou poder per impulsar o imposar reformes d'alta volada.
- *Reforma*: «vella» i «nova» política –és a dir, els partits polítics tradicionals i les noves forces polítiques que puguin obtenir representació en els diferents comicis de l'any 2015– arriben a acords puntuals per escometre reformes de més o menys pes i profunditat. Reformes que podrien afectar la llei electoral, els partits polítics, el finançament autonòmic o una revisió epidèrmica de l'estructura territorial de l'Estat. En aquest escenari no es qüestionaria la forma d'estat (monarquia o república) i tampoc es reconeixeria el caràcter plurinacional de l'Estat.
- *Nova transició*: una nova transició podria esdevenir-se com a conseqüència d'una hipotètica nova relació de forces sorgida del cicle electoral de l'any 2015. Sigui per convicció o perquè no queda cap altre remei, es podria impulsar una reforma equivalent a una segona transició: per la profunditat de les reformes, per la varietat dels actors involucrats i pel consens obtingut en les negociacions. En aquest escenari es podrien abordar qüestions com ara la forma d'Estat, el reconeixement de la plurinacionalitat de l'Estat espanyol i la reforma en profunditat de l'estructura territorial de l'Estat (finançament inclòs). *Nova transició* faria referència a un replantejament global de l'Estat espanyol, Catalunya inclosa. Un nou pacte d'Estat on s'abordarien tots els temes, fins i tot els més espinosos. Un escenari, el de la «segona transició», en el marc del qual Espanya no es trencaria.

Pel que fa a la segona macrotendència, que obeiria a un patró de caire *rupturista*, també incorporaria tres possibles escenaris, que també hem ordenat de menys a més trencadors:

“

El col·lapse podria ser o bé conseqüència d'un enfrontament entre les institucions espanyoles i les catalanes i basques (col·lapse territorial), o bé conseqüència d'una polarització parlamentària extrema entre dreta i esquerra o entre partits tradicionals i representants de la «nova política» (col·lapse ideològic)

”

- *Paràlisi*: els partits polítics (vells i nous) són incapaços de buscar aliances, teixir complicitats, imaginar escenaris futurs, generar consensos i crear les condicions per abordar –amb èxit– les reformes que necessita el país. A això s'hi podria afegir una distribució del poder que dificulti la presa de decisions: parlaments hiperfragmentats, majories insuficients, etc. Com a conseqüència, el país podria entrar en una situació de paràlisi política i institucional. La paràlisi tal com l'entenem aquí no obstaculitzaria el funcionament de les institucions i de la vida política ordinària. El sistema podria continuar funcionant amb certa «normalitat». Per entendre'ns, podria continuar funcionant amb la normalitat pròpia d'un govern en funcions, com el de la Bèlgica dels anys 2010-2012: sense impuls polític, sense la capacitat de comprometre noves inversions, amb un caràcter marcadament gestor.
- *Col·lapse*: el col·lapse seria el resultat d'una paràlisi agreujada. Un agreujament que podria ser o bé conseqüència d'un enfrontament entre les institucions espanyoles i les catalanes i basques (*col·lapse territorial*), que reclamarien una legitimitat diferenciada i que plantarien cara a les institucions de l'Estat; o bé conseqüència d'una polarització parlamentària extrema entre dreta i esquerra o entre partits tradicionals i representants de la «nova política» (*col·lapse ideològic*). En aquest escenari, el conflicte podria afectar únicament les institucions polítiques o podria estendre's a la resta d'institucions de l'Estat; podria romandre en el terreny estrictament polític o contaminar la societat; podria ser pacífic o esdevenir violent. Amb tot, el que és definitori del col·lapse seria la situació d'ingovernabilitat, la paràlisi absoluta, el cul-de-sac polític i institucional.
- *Ruptura*: finalment, la ruptura seria conseqüència d'una constel·lació de forces incapaces (per manca de força o per manca de voluntat política) d'arribar a acords i resoldre els contenciosos territorials i polítics. En aquest context, probablement de col·lapse (una concomitància de col·lapse territorial i col·lapse ideològic), el trencament podria ser inevitable.

Cal insistir que els escenaris que presentem són mers intents d'ordenació conceptual. No estem afirmant seqüències de fets ineluctables. La nostra intenció és ordenar els escenaris segons el seu potencial reformista o rupturista. La realitat és complexa, no necessàriament lineal. No hi ha res predeterminat. Com deia Gramsci, de vegades passen «accidents». És a dir, en la realitat els escenaris es podrien barrejar, entreteixir: no seria forassenyat pensar en una «nova transició» com a conseqüència d'un «col·lapse» previ, del tipus que sigui.

Per acabar, també cal insistir en la idea de les propostes incipients com a característica més rellevant de l'any 2014. Per primer cop en set anys sembla que s'estan prefigurant algunes vies de sortida de les diferents crisis. Tanmateix, els resultats encara són del tot incerts: dependrà del cicle electoral que s'obrirà l'any 2015 i d'altres factors que ara com ara encara ens són desconeguts.

Com adverteix Carles Casajuana, tot citant Ronald Rumsfeld, el futur ens reserva moltes incògnites: «[...] hi ha coses que sabem que sabem. N'hi ha d'altres que sabem que no sabem. Són les incògnites conegudes. Però també hi ha incògnites desconegudes, coses que no sabem que no sabem [...]». Tot sembla indicar que ens trobem en una cruïlla, que s'obre un nou cicle, que els canvis podrien ser imminents i que els fets es podrien precipitar en qualsevol moment... o no.

El que sí que sabem del cert és que la realitat espanyola i catalana és prou diferent de l'anterior a la crisi i que «[...] Aquells que s'hi aproximen amb voluntat analítica necessiten uns ulls nous i, d'alguna manera, verges [...]». O per dir-ho com Albert Einstein: els problemes no poden ser resolts en el mateix estat de consciència en què van ser creats. Entendre la nova realitat implica fer un esforç per modificar també la mirada i per fer noves preguntes.

3.6 Articles i editorials d'opinió referenciats

- Álvarez, José Luis: «El poder no corromp, revela». *La Vanguardia*, 30 de juny.
- Álvaro, Francesc-Marc: «No és el passat, és el futur». *La Vanguardia*, 11 de setembre.
- Álvaro, Francesc-Marc: «El prejudici i la querella». *La Vanguardia*, 13 de novembre.
- Ara (editorial): «Indults que debiliten la justícia i la democràcia». *Ara*, 17 de febrer.
- Argandoña, Antonio: «Ser ètic a l'empresa no és fàcil». *El Periódico de Catalunya*, 20 de novembre.
- Argullol, Rafael: «La vida como saqueo». *El País*, 2 de juliol.
- Aulestia, Kepa: «La casta existeix». *La Vanguardia*, 3 de juny.
- Barril, Joan: «Catalunya va al metge». *El Periódico de Catalunya*, 25 d'agost.
- Bassets, Lluís: «Un partido para el presidente». *El País*, 13 d'octubre.

- Bassols, Raimundo, Perpiñá, Fernando, Bregolat, Eugenio i Miralpeix, Eduardo: «Costos exteriors de la independència». *La Vanguardia*, 10 de novembre.
- Boix, Carles: «Persuasió contra imposició». *Ara*, 22 d'abril.
- Boix, Carles: «L'abdicació i la tercera via». *Ara*, 3 de juny.
- Brugué, Quim: «La política com a decepció». *El Punt Avui*, 10 de juny.
- Brunet, Ferran: «No hi ha decisions sense conseqüències». *El Periódico de Catalunya*, 27 d'octubre
- Cabrera, Julián: «“Podemos”. ¿Qué podemos?». *La Razón*, 28 de maig.
- Campàs, Joan: «Espanya segueix sent diferent». *El Periódico de Catalunya*, 9 de març.
- Camps, Victòria: «Ética y estética». *El País*, 11 de març.
- Cardús, Pere: «Objectiu: suspendre l'autonomia». *El Punt Avui*, 27 de novembre.
- Cardús, Salvador: «Ni nacionalistes ni identitaris». *La Vanguardia*, 14 de maig.
- Cardús, Salvador: «La desconexió». *La Vanguardia*, 11 de juny.
- Casajuana, Carles: «Una nova transició». *La Vanguardia*, 5 de juliol.
- Casajuana, Carles: «Incògnites conegudes i desconegudes». *La Vanguardia*, 9 d'agost.
- Castells, Manuel: «Corrupció». *La Vanguardia*, 1 de novembre.
- Castiñeira, Àngel i Lozano, Josep M.: «Tres independentismes». *El Punt Avui*, 17 de gener.
- Castiñeira, Àngel i Lozano, Josep M.: «Política i emocions». *El Punt Avui*, 20 de febrer.
- Castiñeira, Àngel: «El somni espanyol». *Ara*, 1 de juny.
- Castiñeira, Àngel: «El somni català». *Ara*, 2 de juny.
- Castiñeira, Àngel i Lozano, Josep M.: «La fal·làcia de la poma podrida». *El Punt Avui*, 17 d'octubre.
- Castiñeira, Àngel: «El llibre blanc del nou país». *Ara*, 11 de novembre.
- Castiñeira, Àngel: «El president i el lideratge compartit». *Ara*, 30 de novembre.
- Castiñeira, Àngel: «Mas i Junqueras: el factor humà». *Ara*, 20 de desembre.
- Coello, Joaquim: «Desesperança i indiferència». *El Punt Avui*, 14 de gener.
- Coello, Joaquim: «Fermesa i serenitat». *El Punt Avui*, 4 de març.
- Coll, Joaquim: «Ahora Rajoy ya sabe quién manda». *El País*, 10 de novembre.
- Comes, Melcior: «Pujol i nosaltres». *El Punt Avui*, 30 de juliol.
- Costas, Antón: «La vida després del 9-N». *La Vanguardia*, 5 de novembre.

- Culla i Clarà, Joan B.: «Primera semana triunfal». *El País*, 31 de gener.
- De Esteban, Jorge: «De la Constitución a la Constitución». *El Mundo*, 21 d'abril.
- De la Dehesa, Guillermo: «Causas de la corrupción pública». *El País*, 10 d'agost.
- *El Mundo* (editorial): «El mal ejemplo de los partidos de no rendir cuentas del dinero público». *El Mundo*, 22 de maig.
- *El Periódico* (editorial): «Condemna poc exemplar a Caixa Penedès». *El Periódico de Catalunya*, 30 de maig.
- Elorza, Antonio: «Cerca de mañana/Prop de demà». *El País*, 25 d'agost.
- Escolar, Ignacio: «De Bárcenas a Panamá». *El Periódico de Catalunya*, 5 de gener.
- Estruch, Alejandro: «El llegat de la por». *El Periódico de Catalunya*, 3 de juny.
- Estruch, Alejandro: «Podem: subversió o correcció del sistema». *Ara*, 11 de desembre.
- Espasa, Marta: «Naixeria massa endeutada una Catalunya independent?». *Ara*, 9 de novembre.
- Farrés, Oriol: «Cap a la República Catalana». *El Punt Avui*, 17 de novembre.
- Foix, Lluís: «Canvi de rasant». *La Vanguardia*, 4 de juny.
- Foix, Lluís: «L'astúcia com a valor polític». *La Vanguardia*, 24 de setembre.
- Folch, Ramon: «Estat anacrònic prescindible». *El Periódico de Catalunya*, 17 de març.
- Folch, Ramon: «Valors i independència». *El Periódico de Catalunya*, 14 d'abril.
- Fontana, Josep: «El “cas Pujol”». *El Periódico de Catalunya*, 14 d'agost.
- Freixas, Laura: «Cataluña y el pensamiento mágico». *El País*, 27 de setembre.
- Gallego-Díaz, Soledad: «Auténticos hombres de partido». *El País*, 30 de novembre.
- García-Abadillo, Casimiro: «¿Alguien no se ha dado cuenta de que los tiempos están cambiando?». *El Mundo*, 11 de juny.
- García-Abadillo, Casimiro: «Adicción a la avaricia: el escándalo de las tarjetas “black”». *El Mundo*, 4 d'octubre.
- García-Abadillo, Casimiro: «La segunda Transición o la III República». *El Mundo*, 30 de novembre.
- Garí, Joan: «La vella i la nova política». *Ara*, 26 d'agost.
- Garrigues Walker, Antonio: «El problema català i espanyol». *La Vanguardia*, 26 de febrer.

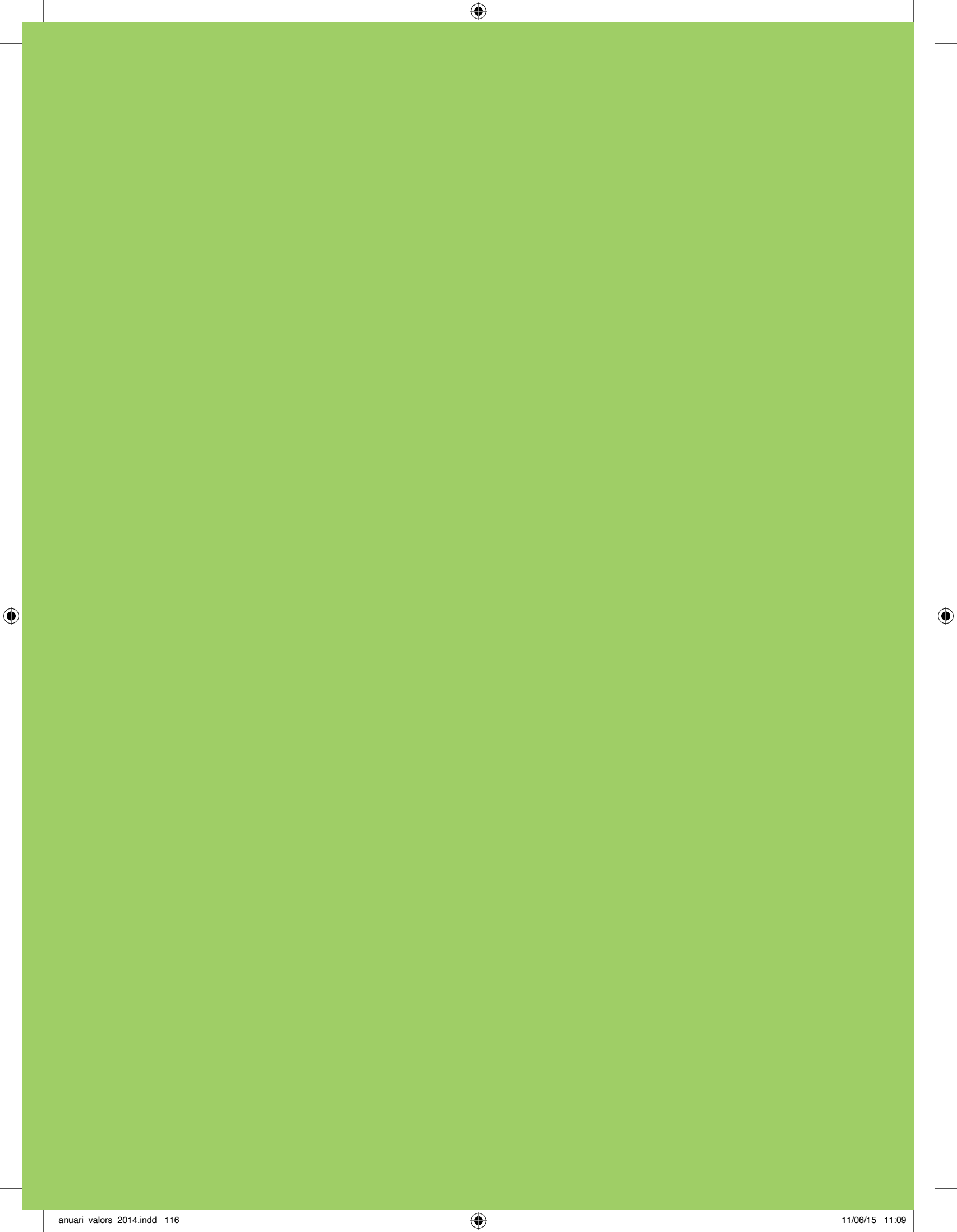
- Gibson, Ian: «Causes / conseqüències». *El Periódico de Catalunya*, 5 de novembre.
- Gil Calvo, Enrique: «Epidemiología de la corrupción». *El País*, 27 de novembre.
- Guiteras, Àngels: «Dret a decidir quin país volem». *El Periódico de Catalunya*, 9 de maig.
- Gómez Yáñez, José Antonio: «De repente, un extraño: Podemos». *El País*, 6 de juny.
- Granell, Francesc: «Un post 9-N més ben informat». *La Vanguardia*, 21 de novembre.
- Gutiérrez-Rubí, Antoni: «La astucia en política». *El País*, 23 de setembre.
- Hernández, Enric: «Generació immoral». *El Periódico de Catalunya*, 11 d'octubre.
- Hernández, Enric: «L'astúcia de Mas». *El Periódico de Catalunya*, 26 de novembre.
- Huguet, Josep: «Recapitulem». *El Punt Avui*, 16 de desembre.
- Illas, Edgar: «Reforma o revolució». *El Punt Avui*, 4 de novembre.
- Innerarity, Daniel: «Democracia sin política». *El País*, 28 de febrer.
- Innerarity, Daniel: «La gran ruptura». *El País*, 3 de juny.
- Juliá, Santos: «Dilemas de 2015». *El País*, 28 de desembre.
- Juliana, Enric: «Pedro Arriola té un problema». *La Vanguardia*, 7 de novembre.
- Juliana, Enric: «Una dreta espantada». *La Vanguardia*, 12 de novembre.
- Juliana, Enric: «Podemos és un llenguatge». *La Vanguardia*, 22 de novembre.
- Laporta, Francisco J.: «Las trampas de la consulta». *El País*, 20 d'octubre.
- Lapuente, Víctor: «Círculo vicioso, círculo virtuoso». *El País*, 28 d'octubre.
- Longo, Francisco: «Debats d'allau». *El Periódico de Catalunya*, 11 de juny.
- Longo, Francisco: «Transparència sense “masterchef”». *El Periódico de Catalunya*, 24 d'agost.
- López Bofill, Hèctor: «El combat contra la casta». *El Punt Avui*, 31 de desembre.
- Losada, Carlos: «Fiscalitat i grans empreses». *El Periódico de Catalunya*, 21 de juliol.
- Macip, Salvador: «La mentida». *El Periódico de Catalunya*, 20 d'agost.
- Marhuenda, Francisco: «Valor histórico y actualidad de la Transición». *La Razón*, 30 de març.
- Marín, Enric: «Metàfores per a la tardor». *El Periódico de Catalunya*, 7 d'agost.
- Martí, Salvador: «Després de tanta corrupció, ¿quin camí?». *El Periódico de Catalunya*, 2 de setembre.

- Mellado, Miguel Ángel: «¿Regeneración o degeneración?». *El Mundo*, 6 de juliol.
- Molinas, César: «Lo que no se quiere oír sobre Cataluña». *El País*, 18 de gener.
- Morán, Gregorio: «Només dos puntets...». *La Vanguardia*, 31 de maig.
- Müller, John: «Ajuste de cuentas». *El Mundo*, 25 de desembre.
- Murillo, David: «Renovar-se o morir, diuen». *El Punt Avui*, 6 de juny.
- Nadal, Rafael: «Evidències». *La Vanguardia*, 12 de desembre.
- Núñez, Manuel: «El problema son los partidos políticos». *El Mundo*, 17 de juliol.
- Padrol, Heribert: «Les represàlies». *Ara*, 9 de febrer.
- Palou-Loverdos, Jordi: «Mediació “inter-nacional” per al procés». *Ara*, 9 de novembre.
- Parés, Manuel: «L'ètica i el futur de Catalunya». *El Punt Avui*, 27 d'abril.
- Pérez Arroyo, Javier: «¿Hasta cuándo?». *El País*, 3 d'octubre.
- Perez Vejo, Tomás: «Un proyecto para España». *El País*, 30 de setembre.
- Puig, Valentí: «Les víctimes del victimisme». *El País*, 6 de novembre.
- Queralt, Joan J.: «Decàleg de xoc anticorrupció». *El Periódico de Catalunya*, 3 de novembre.
- Queralt, Joan J.: «Torpede contra el corrupte». *El Periódico de Catalunya*, 27 de novembre.
- Ramió, Carles: «Un problema de velocitat». *El Periódico de Catalunya*, 16 de gener.
- Ramió, Carles: «La transparència pública translúcida». *El Periódico de Catalunya*, 2 de juny.
- Ramió, Carles: «L'incert futur dels partits». *El Periódico de Catalunya*, 11 de setembre.
- Ramírez, Pedro J.: «La barba postiza de Dencás». *El País*, 28 d'abril.
- Ramírez, Victoriano: «Reforma electoral y regeneración democrática». *El Mundo*, 1 de setembre.
- Ramoneda, Josep: «Podemos y el soberanismo». *El País*, 14 de setembre.
- Rey, Fernando: «Callejón sin salida». *El País*, 8 d'octubre.
- de Ribot, Rafael: «Regeneració». *El Punt Avui*, 1 d'agost.
- Rocabert, Jaume: «No podran mai regenerar-se!». *El Punt Avui*, 12 de març.
- Sáez, Ferran: «Catalunya serà rara o no serà». *Ara*, 25 de novembre.
- Sanchís, Manuel: «La corrupción de las élites». *El País*, 2 de desembre.
- Segura, Antoni: «2014». *El Punt Avui*, 2 de gener.
- Segura, Antoni: «El cas Palau de la Música». *El Punt Avui*, 27 de febrer.

- Sevilla, Jordi: «Más y mejor democracia». *El Mundo*, 26 de setembre.
- Silva, Jesús María: «España: una elegía apologética». *El Mundo*, 27 de novembre.
- Sitges-Serra, Antoni: «El federalisme com a moral». *El Periódico de Catalunya*, 25 de setembre.
- Soler i Sabaté, Josep M.: «Tots els murs cauen». *El Punt Avui*, 21 de setembre.
- Sosa, Francisco: «¿Es posible la reforma constitucional?». *El Mundo*, 26 de març.
- Subirats, Joan: «El diario del lunes». *El País*, 19 d'octubre.
- Torralba, Francesc: «Més transparència». *El Punt Avui*, 8 de gener.
- Torralba, Francesc: «Reinventar les institucions». *El Punt Avui*, 5 de febrer.
- Torralba, Francesc: «Regeneracionisme». *El Punt Avui*, 2 de setembre.
- Tortella, Gabriel: «La tercera vía». *El Mundo*, 12 d'agost.
- Tortella, Gabriel: «Madrid tiene la culpa». *El Mundo*, 15 de setembre.
- Trapiello, Andrés: «¿Va a durar mucho este 2014?». *El País*, 29 de gener.
- Trillas, Francesc: «Contra el error de la fragmentación». *El País*, 14 d'agost.
- Uyà, Josep M.: «No t'espantis, Sant Jordi!». *El Punt Avui*, 23 d'abril.
- Vera, José M.: «Enfront de la corrupció». *El Periódico de Catalunya*, 8 de maig.
- Viada, Salvador: «Silencios cómplices y corrupción». *El Mundo*, 2 de desembre.
- Vives, Xavier: «El joc de la gallina». *La Vanguardia*, 17 d'abril.
- Vives, Xavier: «Guerra de desgast o negociació». *La Vanguardia*, 20 de novembre.
- Wieviorka, Michel: «Moral i política». *La Vanguardia*, 8 de maig.
- Yagüe-Rollón, Miguel Ángel: «España y el nacionalismo». *El País*, 21 de novembre.

4

Apèndix metodològic

L'*Anuari* que presentem combina l'anàlisi quantitativa de dades (Bloc A) amb la descripció i diagnosi a partir d'aquestes dades mitjançant tres articles temàtics que posen en relleu les controvèrsies axiològiques que considerem clau en aquest 2014 (Bloc B). Ambdues informacions, quantitatives i qualitatives, ens permeten oferir una síntesi final d'allò que ha significat el 2014 des d'una perspectiva axiològica (Conclusions de l'apartat «Temes a fons») i, finalment, elaborar un posicionament propi (Editorial). A continuació desgranem la metodologia de treball per a l'elaboració dels Blocs A i B.

Bloc A: anàlisi quantitativa

Per a l'anàlisi quantitativa s'ha tingut en compte la informació publicada als principals mitjans de premsa escrita diària publicats a Catalunya i a l'Estat espanyol que apareixen a l'auditoria de mitjans impresos de l'Oficina de Justificació de la Difusió (OJD). Les capçaleres estudiades, per tant, han estat (en ordre alfabètic) els diaris: *ABC*, *Ara*, *El Mundo*, *El País*, *El Periódico*, *El Punt Avui*, *La Razón* i *La Vanguardia*. Amb les 2.911 edicions diàries d'aquests mitjans (vuit capçaleres analitzades al llarg de l'any menys els dies que no es publiquen) s'ha fet un recompte de les informacions tal com es recull en la fitxa tècnica següent:

Fitxa tècnica

Univers	2.911 publicacions diàries de vuit capçaleres
Informació de base per al còmput estadístic	Titulars de les portades i notícies de l'interior dels diaris (excloent-ne articles d'opinió i entrevistes) que hagin ocupat, com a mínim, mitja plana de les pàgines internes del diari (sent per tant considerades com a notícies «principals»), les quals abordin alguna temàtica rellevant des d'un punt de vista axiològic, sigui perquè parlen directament o indirectament de valors, o perquè són susceptibles de generar debats axiològics. Per al còmput no s'han tingut en compte els suplement setmanals o estacionals (com els suplement dominicals, temàtics –sobre motor, cultura, etc.–, o relatius a l'estiu, per exemple) que inclouen els diferents diaris. Per tant, el recompte s'ha fet exclusivament sobre les pàgines de l'edició estàndard del diari.
Mecanisme de comptatge	El recompte s'ha dut a terme en dues etapes diferenciades. En una primera etapa s'ha fet un recompte de les portades amb contingut axiològic de cadascuna de les vuit capçaleres. En una segona etapa, en els àmbits temàtics de més impacte mediàtic (és a dir, més freqüents a les portades) s'han comptat les notícies internes relatives a aquell tema. Cada notícia compta com a una edició sobre la temàtica que es tracti. El recompte d'edició es fa, per tant, per dia i per diari. Així, una notícia principal de tema axiològic pot, en un cas extrem en què aparegui cada dia d'un mes de 31 dies a totes les capçaleres estudiades, sumar un total de 248 edicions.
Ajust diari del comptatge	En cas que per a un mateix dia i diari hi hagi més d'una plana dedicada a una mateixa notícia/temàtica es comptabilitza una única edició.
Assignació d'etiquetes	El conjunt de notícies, tant a les portades com a l'interior del diari, d'un mateix tema axiològic queden englobades sota una mateixa etiqueta de definició temàtica (normalment referida al coneixement genèric del tema –per exemple, «Conflicte d'Ucraïna»–). El procés inclou un procediment de depuració de repeticions eventuais de la temàtica sota distintes denominacions.
Dades disponibles	Recompte mensual i anual del nombre d'edicions, tant a les portades com a les notícies de l'interior, desglossat per temàtica axiològica, així com per capçalera dels diaris estudiats.

Exemple de dades disponibles per a la notícia de l'interior «Conflicte d'Ucraïna»:

	<i>ABC</i>	<i>Ara</i>	<i>El Mundo</i>	<i>El País</i>	<i>El Periódico</i>	<i>El Punt Avui</i>	<i>La Razón</i>	<i>La Vanguardia</i>	Total d'edicions
Gener	3	13	13	9	11	11	12	11	88
Febrer	14	15	16	15	14	14	12	14	114
Març	23	25	27	31	27	28	24	29	214
Abril	20	22	25	25	21	20	24	23	180
Maig	18	22	22	25	20	23	24	27	181
Juny	10	9	9	23	12	11	12	15	101
Juliol	14	12	16	20	16	14	19	17	128
Agost	13	15	17	25	14	18	18	17	137
Setembre	7	10	15	24	15	13	16	19	119
Octubre	8	7	4	12	10	5	6	8	61
Novembre	6	8	9	10	7	2	7	10	59
Desembre	3	4	1	16	5	4	2	8	43
Total	14	162	174	236	172	163	178	198	1.425

Clau de lectura: El mes de gener es va parlar del conflicte d'Ucraïna en una notícia o més notícies de l'interior de mitja plana o més espai en 88 edicions dels diaris analitzats (*ABC*, *Ara*, *El Mundo*, *El País*, *El Periódico*, *El Punt Avui*, *La Razón* i *La Vanguardia*). Al seu torn, el diari *La Vanguardia* es va referir a aquest tema amb notícies de mitja plana o més durant un total de 198 dies al llarg de l'any (11 el mes de gener, 14 el mes de febrer, etc.).

Bloc B: articles temàtics

En aquest *Anuari dels valors* 2014, en la part qualitativa, ens fem ressò de tres temàtiques d'especial importància a casa nostra: la crisi territorial, la crisi moral i la crisi institucional. Si durant el 2013 ja van despuntar les dues primeres crisis amb una repercussió mediàtica líder per damunt d'altres àmbits temàtics de notícies, manifestada a

través de les notícies sobre el procés sobiranista i sobre la corrupció institucional –sobretot política i econòmica–, el 2014 les dues temàtiques s’han consolidat com a capdavanteres tant en les portades dels diaris estudiats com en els seus continguts interns com a notícies. L’afegit, enguany, rau en l’eclosió de portades i notícies que englobem amb el nom genèric de «crisi institucional», i que té diverses manifestacions, com l’emergència de noves alternatives polítiques o l’abdicació i relleu de la monarquia.

Considerem les tres crisis com tres vèrtexs d’un triangle que en realitat les integra totes. Una crisi territorial ja és en si mateixa una crisi institucional, mentre que la crisi moral ha abocat, com no podia ser d’altra manera, a un aprofundiment de la fallida de les institucions afectades. Però tot és en tot, i determinats episodis de la crisi moral no fan sinó modular la crisi territorial, mentre que les diferents crisis s’influencien mútuament, s’interfereixen i es retroalimenten. Tot plegat, creiem que assistim a una crisi social sense precedents, precisament perquè hi conflueixen aquestes tres dimensions.

La plasmació empírica de la rellevància que ha adquirit aquesta crisi trigèmica s’ha deixat notar en la proliferació de les al·lusions a les tres dimensions d’un cap a l’altre del debat públic, un debat que els mitjans de comunicació en premsa escrita vehiculen mitjançant els editorials del diari i els articulistes de les seves seccions d’opinió. Així, la metodologia emprada en aquesta part qualitativa de l’*Anuari* ha estat recopilar els diferents corrents d’opinió de tots els articulistes que s’han manifestat al llarg de l’any 2014 en les diferents capçaleres, mitjançant el recull i la lectura comparativa dels diferents articles que han anat apareixent dia rere dia. Fruit d’aquest esforç de compilació i d’una acurada anàlisi dels diferents continguts, hem pogut trobar sovint consensos tant de diagnòsi com de propostes, però també línies de divergència. Els articles procuren reflectir tota aquesta diversitat, apuntant, però, a les principals qüestions –per la seva repetició o especial profunditat– que s’hagin tractat. En qualsevol cas, el que pretenen els tres articles sobre les tres dimensions de la crisi de sentit social esmentada és donar-ne una explicació comprensiva, i elaborar amb la màxima completesa possible el mapa perceptiu i interpretatiu dels creadors d’opinió de la premsa escrita que s’edita a Catalunya i a la resta de l’Estat espanyol.

Conseqüentment, la conjunció de les crisis referides com a temàtica cabdal s’aborda des d’una perspectiva englobadora, reflexiva i alhora més pròpia de l’equip de l’*Anuari* en els apartats de l’Editorial i les Conclusions de l’apartat «Temes a fons».

La **Fundació Carulla**, creada l'any 1973, treballa per promoure la llengua, la cultura i els valors que configuren la societat catalana, amb la voluntat d'enfortir el sentit de pertinença. Els projectes actuals de la **Fundació Carulla** giren a l'entorn de tres àmbits d'acció: **Educació, Cultura i Societat**. L'educació s'ha de fomentar en una base cultural sòlida. Sense educació de qualitat es desdibuixa la personalitat col·lectiva d'una societat.

"L'afany d'impulsar projectes" (Lluís Carulla)

Premi Lluís Carulla

Nascut el 2014, té com a objectiu donar impuls a un projecte cultural amb una dotació de fins a 100.000 euros.

Premis Baldiri Reixac

Iniciats el 1978, són un reconeixement a l'escola catalana de qualitat. Al llarg dels anys s'han atorgat tres mil premis, repartits entre escoles i estudiants i professors a títol individual.

Editorial Barcino

S'ocupa de l'edició, l'estudi i la divulgació dels clàssics de la literatura catalana. Publica les col·leccions següents: Els Nostres Clàssics, Biblioteca Barcino, Tast de Clàssics, Biblioteca Renaixença i Biblioteca Verdageriana.

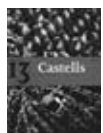
Museu de la Vida Rural

És l'espai públic de la Fundació; es tracta d'un museu etnogràfic dedicat al món rural, amb sales d'exposicions temporals; s'erigeix com un centre d'estudi, activitat i debat a l'entorn de l'evolució de la societat catalana en el medi rural.

Observatori dels Valors

En col·laboració amb ESADE, reuneix pensadors i analistes que investiguen l'evolució de les conductes socials a Catalunya. Publica estudis monogràfics.

Nadala

Publicació monogràfica d'alta divulgació cultural iniciada el 1967; gràcies als seus subscriptors es contribueix a la dotació dels premis Baldiri Reixac.

Premis d'Actuació Cívica

Des de 1983 reconeixen les persones que han dut a terme una labor social modèlica. Dotació: 30.000 €.

Premis Francesc Canel

Des de 2004 s'atorguen als col·lectius que treballen per la integració de la població immigrada. Dotació: 15.000 €.

Premis d'Educació en el Lleure

Des de 2004 promouen i distingeixen la labor educativa en el món del lleure. Dotació: 24.000 €.

Amics d'Els Clàssics

Plataforma impulsada per l'Editorial Barcino de suport a la difusió dels clàssics medievals. Té milers de seguidors.

Seguiu l'agenda d'activitats als webs:

- www.fundaciocarulla.cat
- www.editorialbarcino.cat
- www.museuvidarural.cat

Visiteu el Museu de la Vida Rural:

Carretera de Montblanc, 35
43440 L'Espluga de Francolí
(Conca de Barberà)